

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَّآلِ مُحَمَّدٍ وَّعَجِّلْ فَرَجَهُمْ

استان شناسی کرمان

پایه دهم

دوره دوم متوسطه

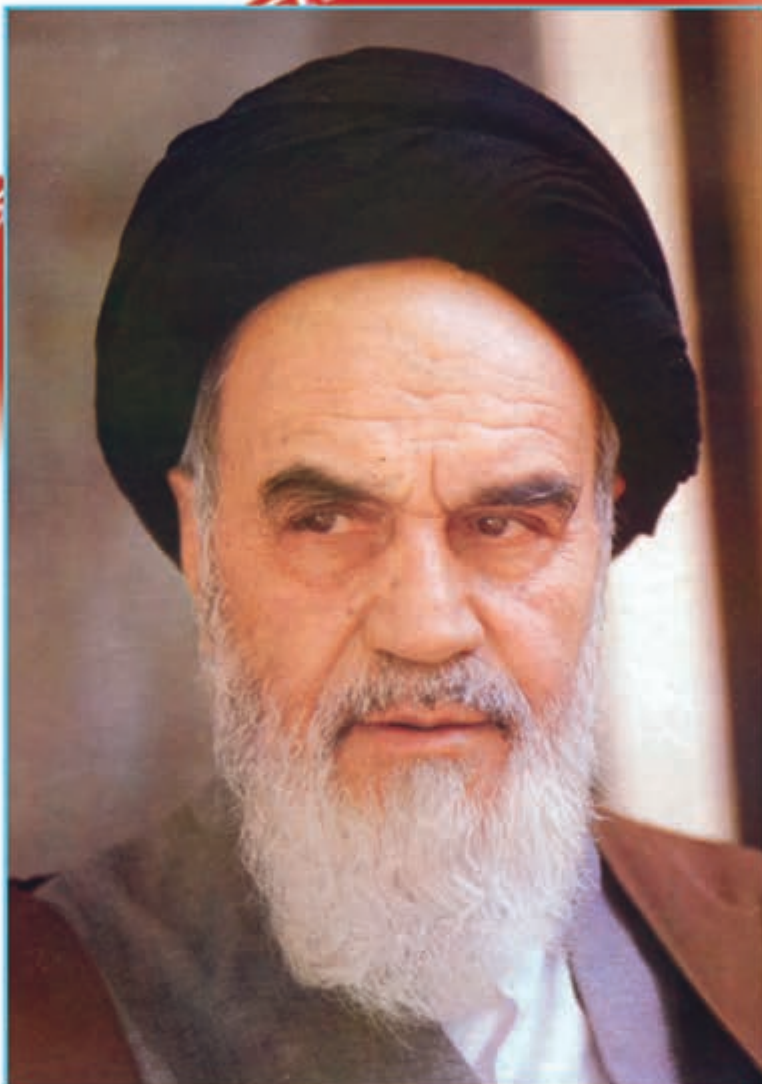

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب :	استان‌شناسی کرمان - پایه دهم دوره دوم متوسطه - ۱۱۰۳۲۱
پدیدآورنده :	سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف :	دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف :	ماشااله جلالی‌فر، محمدحسین کلانتری، محمد نادری، مهدی مرادی، داود پوردهقان، خوبیار دهش، محمد لطیف‌کار، احمدعلی نادری، اصغر ابراهیمی و فاطمه بیگم روح‌الامینی (اعضای گروه تألیف) - جعفر جعفری‌فرد، روح‌الله شهابی، نسرين جوانشیری و فروغ نادری (بازنگری و اصلاح) - محمدکاظم بهنیا، حسن ستایش (ویراستار)
مدیریت آماده‌سازی هنری :	اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
شناسه افزوده آماده‌سازی :	احمدرضا امینی (مدیر امور فنی و چاپ) - طاهره حسن‌زاده (مدیر هنری، طراح گرافیک و طراح جلد) - زهره بهشتی شیرازی (صفحه‌آرا) - کبری اجابتی، سیده فاطمه محسنی، سیف‌الله بیگ محمددلیوند، علیرضا کاهه، زینت بهشتی شیرازی و حمید ثابت کلاچاهی (امور آماده‌سازی)
نشانی سازمان :	تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی) تلفن : ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹ وبگاه : www.irtextbook.ir و www.chap.sch.ir
ناشر :	شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران : تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش) تلفن : ۴۴۹۸۵۱۶۱-۵، دورنگار : ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی : ۳۷۵۱۵-۱۳۹
چاپخانه :	شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»
سال انتشار و نوبت چاپ :	چاپ دوازدهم ۱۴۰۱

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به‌صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکتیر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

نهضت برای اسلام نمی تواند محصور باشد در یک کشور و نمی تواند محصور باشد در حتی کشورهای اسلامی. نهضت برای اسلام همان دنباله نهضت انبیاست. نهضت انبیا برای یک محل نبوده است، پیغمبر اکرم اهل عربستان است لکن دعوتش مال عربستان نبوده، محصور نبوده به عربستان، دعوتش مال همه عالم است.

امام خمینی (قُدَس سِرُّهُ)

فهرست مطالب

۱	فصل اوّل — جغرافیای طبیعی استان کرمان
۲	درس یکم : موقعیت جغرافیایی استان
۴	درس دوم : ناهمواری های استان
۱۰	درس سوم : آب و هوای استان
۲۴	درس چهارم : منابع طبیعی استان
۳۵	درس پنجم : آلودگی های محیط زیستی
۴۱	فصل دوم — جغرافیای انسانی استان کرمان
۴۲	درس ششم : تقسیمات سیاسی استان
۴۹	درس هفتم : جمعیت استان
۵۳	درس هشتم : شیوه های زندگی در استان
۶۲	فصل سوم — ویژگی های فرهنگی استان کرمان
۶۳	درس نهم : آداب و رسوم مردم استان
۷۵	فصل چهارم — پیشینه استان کرمان
۷۶	درس دهم : گذشته استان و مراکز اولیه تمدن و میراث فرهنگی و تاریخی آن
۸۵	درس یازدهم : نقش استان در حراست از کیان مرزهای ایران اسلامی
۱۰۱	فصل پنجم — توانمندی های استان کرمان
۱۰۲	درس دوازدهم : توانمندی های استان در زمینه زیارت و گردشگری
۱۲۱	درس سیزدهم : توانمندی های اقتصادی استان
۱۳۰	فصل ششم — شکوفایی استان کرمان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی
۱۳۱	درس چهاردهم : دستاوردهای انقلاب اسلامی در استان
۱۴۳	درس پانزدهم : چشم انداز آینده استان

سخنی با دانش‌آموزان عزیز

شاید از خود سؤال کنید که برنامه‌استان‌شناسی چه نوع برنامه‌ای است؟ هدف برنامه‌ریزان درسی از تألیف کتاب استان‌شناسی چیست و مطالعه این کتاب چه اهمیتی دارد؟ پاسخ ما به شما دانش‌آموز عزیز این است که کتاب استان‌شناسی شما را با استان محل زندگی، مسائل جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، مردم‌شناسی، اقتصادی و فرهنگی آن آشنا می‌کند. از طرف دیگری از انتظارات تربیتی دنیای امروز، تربیت شهروندانی آگاه و مسئول است. یک شهروند مطلوب، نیازمند پیدا کردن درکی همه‌جانبه از واحدهای سیاسی کشور و سرزمین ملی خویش در زمینه‌های مختلف است. این برنامه به شما کمک می‌کند تا از استان محل زندگی خود نگاهی جامع و همه‌جانبه پیدا کنید. کسب بصیرت نسبت به محیط زندگی و آگاهی از خصوصیات آنچه در گذشته و حال و مسائل محیطی، اجتماعی و اقتصادی، فرهنگی و پیشینه تاریخی استان به شما کمک خواهد کرد تا با بحث و گفت‌وگو بینشی عمیق از این مسائل پیدا کرده و راه‌حل‌های این مشکلات را پیدا کنید.

بدون شک شما مدیران آینده جامعه خواهید بود. زندگی مدرسه‌ای، باید شما را به عنوان یک انسان مسئول به دانش لازم برای حل مسائل جامعه مجهز کند. مکانی که شما در آن زندگی می‌کنید توانمندی‌های مختلفی دارد؛ برای مثال، می‌توان به توانمندی‌های جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و انسانی اشاره کرد. خود شما بخشی از این سرمایه و توانمندی‌ها هستید. بهره‌برداری از توانمندی‌های بالقوه یک کشور در گرو شناخت همه‌جانبه محل زندگی شما و نیز کشور است. برنامه استان‌شناسی به شما می‌آموزد که فرصت‌های موجود در استان شما کدام است و یا اینکه تهدیدها و ناتوانی‌ها را چگونه می‌توانید به فرصت تبدیل کنید؟

فراموش نکنید که همه امکانات موجود در محیط، فرصت است، آب و هوا، بیابان، کوه، رودخانه، جنگل، نیروی انسانی، میراث فرهنگی، صنایع دستی و خیلی چیزهای دیگر، مهم این است که بیاموزید چگونه از این فرصت‌ها در جهت سعادت خود و جامعه استفاده کنید. آگاهی از مسائل استان موجب خواهد شد تا از علل پیشرفت و یا عقب‌ماندگی استان خود آگاه شوید و برای حل آن، راه‌حل‌های خلاق پیدا کنید.

ممکن است این سؤال در ذهن شما مطرح شود که آیا بهتر نیست آموزش درباره محیط زندگی یا موضوعات اجتماعی از محیط نزدیک آغاز شود و سپس به محیط دورتر مانند استان و یا کشور بینجامد. ما در این برنامه از طریق طرح پرسش‌ها و فعالیت‌های مختلف این فرصت را برایتان فراهم کرده‌ایم.

بدون شک مطالعه شهر و استان در زمینه‌های جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، آداب و رسوم محلی نه تنها می‌تواند موجب دلبستگی به زادگاه و سرزمین ملی شود، بلکه این فرصت را فراهم می‌کند تا با گنجینه‌های مختلف طبیعی، انسانی، فرهنگی و فناوریانه کشور خود آشنا شوید. در این برنامه درمی‌یابید که افراد زیادی چه در گذشته یا حال در استان شما برای اعتلای کشور تلاش کرده‌اند.

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ شرایطی را فراهم کرد که دولت و مردم با احساس مسئولیت بیشتری برای پیشرفت همه‌جانبه ایران عزیز تلاش کنند. در ادامه این تلاش‌ها جهت رسیدن به قله رفیع سربلندی و شکوفایی ایران اسلامی که به همت و کوشش شما دانش‌آموزان عزیز بستگی دارد امید است با عنایت حق تعالی و اعتماد به نفس از هیچ کوشش و خدمتی دریغ نکنید. در این راه قطعاً راهنمایی‌های مفید دبیران محترم جغرافیا بسیار سودمند خواهد بود.

به امید موفقیت شما

گروه جغرافیای دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری

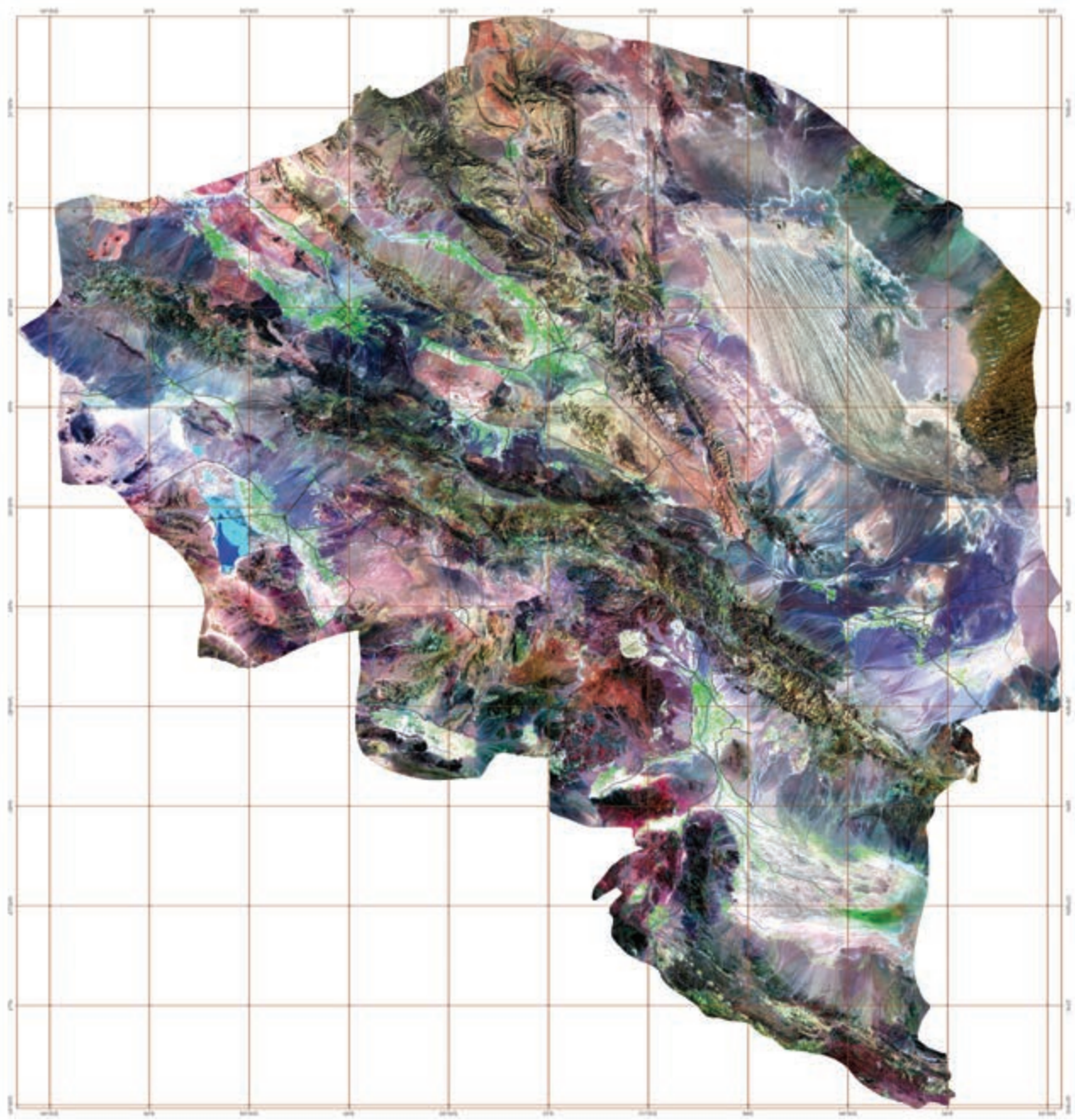

استان کرمان از دیدگاه مقام معظم رهبری — مدظله العالی —

این شهر و این استان برخوردار از افتخارات تاریخی است. در این استان چهره‌های جاودانه‌ای که ریشه علم و هنر و معماری و پیشرفت‌های علمی و دینداری عمیق و ایمان راسخ را نشان می‌دهند، در طول تاریخ کشور ما چهره‌های بسیاری هستند. قدمت ریشه علم و هنر در این استان را از بیش از هزار سال پیش با نام محمدبن عیسی ماهانی، و بعد از او شخصیت‌های علمی، هنری و ادبی بزرگی — که ریاضیدان، منجم، عالم، فقیه، شاعر و هنرمند بودند — در گذشته پرافتخار تاریخی این استان و این شهر می‌توان مشاهده کرد.

این استان و مردم نجیب آن، خاطرات تلخی از گذشته‌ها — که چندان از ما دور نیست — دارند. پادشاهان جبار — چه قاجارها و چه قبل از آن‌ها — با این شهر و مردم آن چه کردند. در دوران نظام‌های طاغوتی و بی‌خبر از معنویت، ارزش‌های معنوی این شهر نادیده گرفته شد. در دوران خونبار نظام پهلوی، استعدادهای این شهر، مردم این شهر، واقعیت‌های بسیار برجسته و جذاب این شهر و این استان به‌دست غفلت و فراموشی سپرده شد. در سال ۵۷، آن روزی هم که مردم این استان به ستوه آمده از ستم‌های متمرکزی که بر آن‌ها شده بود، فریاد برآوردند و اجتماع کردند، مسجد جامع این شهر را به آتش کشیدند و مردم را به قتل رساندند. خاطره‌های تلخ و شیرین در فضای این شهر و استان بسیار است.

شما مردم با تجربه‌ای هستید. نسل‌های گوناگون کرمانی تجربه‌ها و معارف گذشته را نسل به نسل و دست به دست منتقل کرده‌اند. کرمانی، با ادب، با ظرفیت، با تحمل، با ایمان و با پختگی همراه است و می‌تواند مسائل اساسی را خوب درک و تحلیل کند. در طول دوران مبارزه، بعد از پیروزی و در طول دوران انقلاب و جنگ تحمیلی، کرمان توانست شخصیت بارز خود را در میدان‌های گوناگون نشان دهد. سرداران بزرگ، فدائیان راه اسلام و شهیدان عالی‌مقام و نام‌آور و پُرافتخار، برجسته‌ترین چهره‌های این استان شده‌اند؛ جوان‌هایی که از خاک برآمدند و در افلاک درخشیدند؛ نام‌هایی که هرگز از یاد مردم ایران نخواهد رفت. در صحنه علم و تدبیر و سیاست، شهید عزیزمان، مرحوم باهنر، چهره فراموش نشدنی این استان است. بحمدالله در دوران ما هم عالم، سیاستمدار، منجم، ریاضیدان، شاعر، تاریخدان، نویسنده و قصه‌نویس از این استان آن‌قدر در سرتاسر کشور حضور دارند و نام‌های شناخته شده‌ای از آن‌ها در ذهن همه هست که امکان نام‌آوردن آن‌ها نیست.

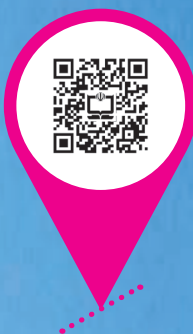

تصویر ماهواره‌ای استان کرمان

تصویر فوق یک تصویر ماهواره‌ای Landsat-7 است که از کل استان در سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۲ هجری شمسی گرفته شده است. در این تصویر که تحت عنوان تصویر گویا شده، شناخته می‌شود، خطوط آبی رنگ، رودخانه‌ها، خطوط سیاه رنگ جاده‌ها و خطوط قهوه‌ای رنگ شبکه مختصات جغرافیایی را نشان می‌دهد. همچنین زمین‌های زراعی دارای محصول، به رنگ سبز روشن، باغات و اراضی جنگلی به رنگ سبز تیره و اراضی بایر و لم‌یزرع به رنگ سفید دیده می‌شوند.

(عکس از سازمان فضایی ایران)

فصل اول

جغرافیای طبیعی استان کرمان

درس اول : موقعیت جغرافیایی استان

موقعیت جغرافیایی استان

به شکل ۱-۱ نگاه کنید، استان کرمان در کجای کشور عزیزمان ایران قرار دارد و با کدام استان‌ها همسایه است؟ در این درس با موقعیت نسبی و ریاضی استان کرمان آشنا می‌شوید.

موقعیت نسبی : استان کرمان با وسعت ۱۸۲۷۲۶ کیلومتر مربع در ناحیه جنوب شرق کشور واقع شده و پهناورترین استان کشور است. این استان از شمال به استان‌های خراسان جنوبی و یزد، از جنوب به استان هرمزگان، از شرق به استان سیستان و بلوچستان و از غرب به استان فارس محدود می‌شود و مرکز آن شهر کرمان است.

شکل ۱-۱ نقشه تقسیمات کشوری جمهوری اسلامی ایران به تفکیک استان

جغرافیای طبیعی استان

موقعیت ریاضی (طول و عرض جغرافیایی)

به جدول ۱-۱ نگاه کنید. استان کرمان از نظر طول جغرافیایی در بین نصف النهارهای $۵۴^{\circ}۳۰'$ تا $۵۹^{\circ}۳۰'۳۶''$ شرقی نسبت به نصف النهار گرینویچ واقع شده است. با توجه به نقشه و جدول، استان کرمان از نظر عرض جغرافیایی بین کدام مدارها و در کدام نیمکره زمین واقع شده است؟

جدول ۱-۱- موقعیت ریاضی استان

عرض جغرافیایی شمالی						طول جغرافیایی شرقی						شرح
درجه	دقیقه	ثانیه	درجه	دقیقه	ثانیه	درجه	دقیقه	ثانیه	درجه	دقیقه	ثانیه	
۳۲	۰۰	۰۰	۲۶	۳۲	۸	۵۹	۳۰	۳۶	۵۴	۳۰	۰۰	موقعیت ریاضی

فعالیت گروهی ۱-۱

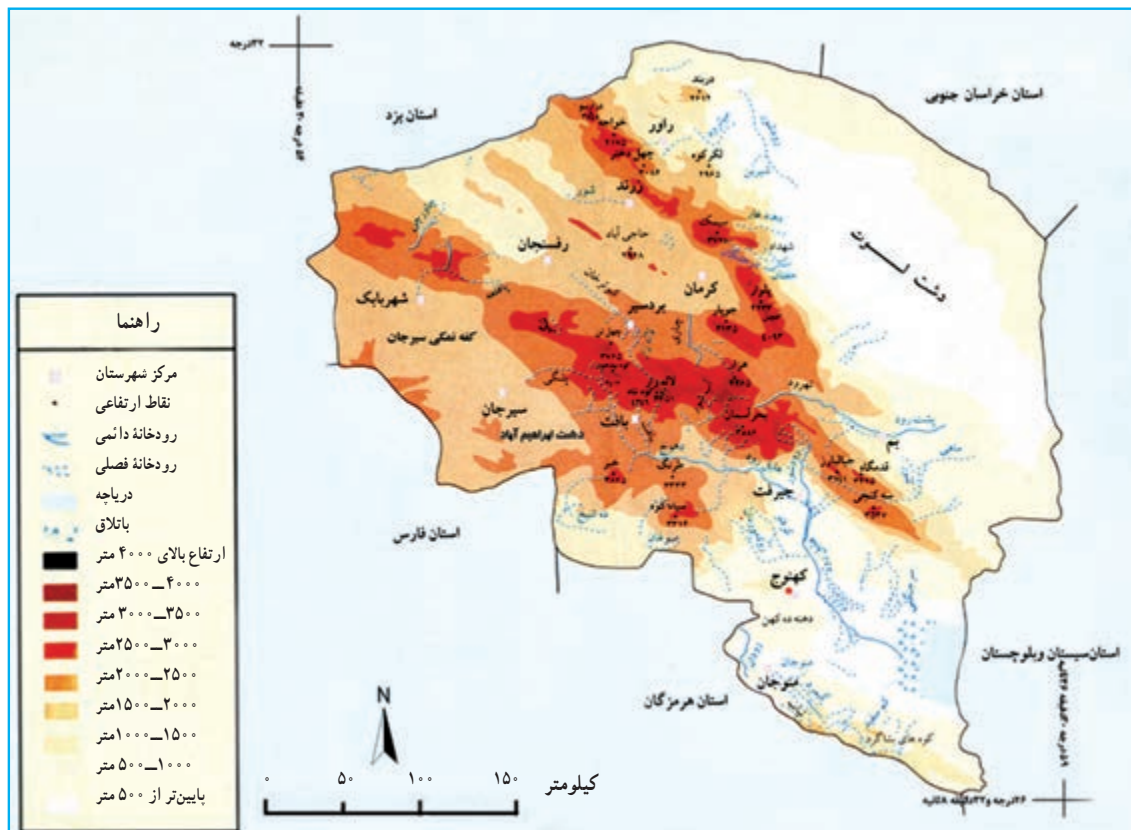

- ۱- در شرق استان کرمان چاله..... و استان..... قرار دارند.
- ۲- استان کرمان کمترین مرز مشترک را با استان..... دارد.
- ۳- اختلاف بین شمالی ترین و جنوبی ترین نقطه استان..... درجه و..... دقیقه و..... ثانیه عرض جغرافیایی است.

شکل ۲-۱- کوه‌های هزار

شکل ۳-۱- نقشه ناهمواری های استان

به شکل ۱-۳ و راهنمای آن دقت کنید. آیا تمامی سرزمین کرمان از لحاظ ناهمواری یکسان است؟ چرا؟ در این درس، شما با ناهمواری‌ها و همچنین پدیده زلزله در استان آشنا می‌شوید.

سیمای ظاهری ناهمواری‌های استان کرمان

از نظر شکل ظاهری می‌توان ناهمواری‌های استان را به دو ناحیه بزرگ تقسیم کرد :

الف) کوهستان‌ها :

به شکل ۱-۳ توجه کنید. اکثر نواحی مرتفع و کوهستانی استان، به صورت رشته کوه‌های عظیم از محدوده شمال و شمال غرب استان شروع شده و با جهت شمال غربی - جنوب شرقی به سمت مرکز استان گسترش یافته‌اند. این ارتفاعات از شرق به دشت لوت، از شمال به چاله رفسنجان - انار، از غرب به کفه نمکی سیرجان و از جنوب به چاله جازموریان محدود می‌شوند.

کوه‌های استان بخشی از رشته کوه‌های ایران مرکزی‌اند که با ارتفاع و بارش بیشتر نسبت به سایر نقاط استان، چهره آب و هوایی این نواحی را متمایز کرده و منشأ جریان رودها و پیدایش سکونتگاه‌های روستایی و شهری در سطح استان شده‌اند. این ارتفاعات را می‌توان به سه دسته کلی تقسیم کرد.

الف) دسته اول کوه‌های شرقی که از کوهبنان شروع شده و به موازات دشت لوت تا شمال بم گسترش یافته‌اند. از قله‌های بلند آن می‌توان دارستون (درارسو) در کوهبنان (۳۵۴۵ متر) و پلوار در شرق ماهان (۴۳۳۴ متر از سطح دریا) را نام برد. از ویژگی‌های شاخص این رشته کوه‌ها فعال بودن گسل‌های آن از نظر زلزله‌خیزی است. (مثل گسل کوهبنان که از ۸ کیلومتری زرنده می‌گذرد و کوهبنان بر روی آن واقع شده است.)

شکل ۱-۴- قله پلوار

شکل ۵-۱- گنبدهای نمکی راور

در شهرستان راور گنبدهای نمکی ارتفاعات بلند و وسیعی را شکل داده‌اند که نقش بسیار مؤثری در شوری آب‌های سطحی و زیرزمینی منطقه داشته و شرایط بیابانی این نواحی را تشدید می‌کنند.

ب) دسته دوم، رشته کوه‌هایی که از شهر بابک شروع شده و با جهتی شمال غربی - جنوب شرقی در نواحی مرکزی استان گسترش یافته‌اند. از ویژگی‌های شاخص این رشته کوه‌ها این است که هر چه از اطراف به سمت نواحی مرکزی پیش رویم، ارتفاع افزایش می‌یابد. به‌طوری که قله هزار با ارتفاع ۴۴۶۵ متر (بلندترین قله ایران مرکزی) و قله لاله زار با ارتفاع ۴۳۵۱ متر از سطح دریا در مرکز این رشته کوه‌ها شکل گرفته‌اند. امتداد این رشته کوه‌ها سبب شکل‌گیری بلندترین شهر استان و سومین شهر بلند کشور یعنی شهر بافت با ارتفاع ۲۲۸۰ متر از سطح دریا شده است.

شکل ۷-۱- کوه‌های خیر

شکل ۶-۱- کوه‌های جویبار (آلپ ایران)

از دیگر کوه‌های بلند این ارتفاعات می‌توان کوه‌های جویبار، جبال بارز، بحر آسمان، گوغر، خبر و آتشفشان بیدخوان را نام برد. ج) در محدوده جنوبی استان، رشته کوه بشاگرد قرار دارد. این کوه‌ها جزء رشته کوه‌های مکران بوده که با جهت شرقی - غربی از تنگه هرمز تا بلوچستان ادامه دارند. (مثل کوه‌های مارز و رمشک) کوه‌ها و نقش آن‌ها در زندگی انسان : به نظر شما چرا ناهمواری‌های هر ناحیه باید به دقت مورد مطالعه و بررسی قرار گیرند؟ و چه نقشی در زندگی ما دارند؟

خداوند با آفرینش کوه‌ها ما را صاحب ذخایر بیکرانی از نعمت‌های خود کرده است. چنان‌که در آیه‌های ۱۹ و ۲۰ سوره مبارک حجر به این موضوع اشاره شده است. جغرافی‌دانان معتقدند که حیات در ایران مرکزی مدیون کوه‌هاست؛ زیرا نه تنها عامل تعدیل دما

جغرافیای طبیعی استان

هستند، بلکه تأمین کننده آب سرزمین‌های اطراف خود نیز بوده و نقش مؤثری در افزایش بارش دارند. کوه‌ها گنجینه‌ای از معادن بوده و زمینه‌های مساعدی را جهت گسترش پوشش گیاهی، ورزش، تفریح، گردشگری و... ایجاد می‌کنند. بنابراین شناخت ویژگی‌های آن‌ها به ما کمک می‌کند تا از توانمندی‌های آن‌ها به نحو احسن استفاده کنیم.

نقش دشت‌ها در استقرار سکونتگاه‌های انسانی - کوهستان

سمت راست کوه گلچین (تپه و اوپلا)
و سمت چپ کوه پلوار (تپه)

غار دهج (شهر بابک)

معادن مس (سرخشمه)

کوه‌های بحر آسمان (چیرفت)

کوه‌های هزار (راین)

پوشش گیاهی ناحیه کوهستانی (کوه خبر)

شکل ۸-۱- توانمندی‌های مناطق کوهستانی
استان کرمان

ب) دشت‌ها :

پهنه‌های نسبتاً هموار استان که سبب جدایی کوهستان‌ها از یکدیگر شده‌اند را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد :

۱- دشت‌های بیابانی : بسیاری از دشت‌های استان به دلیل ارتفاع کم، محصور بودن در بین ارتفاعات و دوری از دریاها دارای ویژگی‌های بیابانی‌اند. این دشت‌ها عموماً از رسوبات بادی پوشیده شده‌اند و رسوبات تبخیری گچ و نمک سبب شور شدن خاک آن‌ها شده است. هر چه از کوهستان‌ها دور شویم و به سمت مرکز این دشت‌ها پیش رویم از کیفیت خاک و آب کاسته می‌شود و دشت‌ها به شکل بیابان‌های خالی از سکنه و خشک و بی آب و علف در می‌آیند.

شکل ۹-۱- دشت لوت

شکل ۱۰-۱- دشت جازموریان

دشت لوت پست‌ترین دشت داخلی ایران (با حداقل ارتفاع ۵۶ متر از سطح دریا) و دشت ابراهیم‌آباد سیرجان مرتفع‌ترین دشت داخلی ایران (با ارتفاع ۱۷۱۰ متر از سطح دریا)، قسمت‌های وسیعی از چاله جازموریان، قسمت‌هایی از دشت رفسنجان - انار و کفه نمکی سیرجان جزء این دشت‌ها می‌باشند.

جغرافیای طبیعی استان

۲- دشت‌های نیمه بیابانی : این سرزمین‌های نسبتاً هموار با مساحت متفاوت یا در کوهپایه‌ها و یا در بین ارتفاعات واقع شده‌اند و در طول زمان با فرسایش ارتفاعات رسوبات آبرفتی روی آن‌ها را پوشانده است. این نواحی به دلیل بالا بودن نسبی ارتفاع، خاک مساعد، آب‌های زیر زمینی غنی و پایین بودن نسبی دما از نظر کشاورزی و استقرار شهرها و روستاهای استان اهمیت زیادی دارند؛ مثل دشت‌های کوهپایه‌ای بافت، کوهبنان، جیرفت، بردسیر و ... .

شکل ۱۱-۱- دشت فاریاب

شکل ۱۲-۱- دشت ارزویی

فعالیت گروهی ۱-۲

۱- پدیده‌های زیر را در شکل ۱-۳ مشخص کنید :

(الف) دشت لوت	(ب) کفه نمکی سیرجان	(ج) دشت ابراهیم آباد سیرجان
(د) قله هزار	(هـ) مرتفع‌ترین شهر استان	(و) کوه‌های بحر آسمان
(ز) گنبدهای نمکی استان	(ح) محدوده ارتفاعاتی که کشیدگی شرقی - غربی دارند.	

درس سوم : آب و هوای استان

آب و هوای استان کرمان

به نظر شما آیا تمام نواحی استان دارای آب و هوای یکنواخت است؟ چرا؟
به تصاویر زیر نگاه کنید، این تصاویر مربوط به نقاط مختلف استان کرمان است. آیا می‌توانید نوع آب و هوای هر تصویر را بیان کنید؟

شکل ۱۴-۱ ناحیه بیابانی شهداد

شکل ۱۳-۱ ناحیه کوهستانی گوهر

شکل ۱۵-۱ نواحی کوهپایه‌ای

جغرافیای طبیعی استان

استان کرمان به دلیل گسترش در عرض جغرافیایی، اختلاف ارتفاع زیاد، نوع توده‌های هوایی و همچنین پهنه وسیع و خشک دشت لوت در شرق استان، آب و هوای متنوعی دارد. در این درس با انواع آب و هوای استان آشنا می‌شوید :

الف) آب و هوای بیابانی و نیمه بیابانی : این نوع آب و هوا بیشترین وسعت را در سطح استان به خود اختصاص داده است. دشت لوت، چاله جازموریان، کفه نمکی سیرجان، دشت رفسنجان - انار، راور، بم، کهنوج، منوجان، قلعه گنج و ارزوئیه این نوع آب و هوا را دارند. ویژگی‌های آب و هوایی این مناطق را می‌توان به صورت زیر خلاصه کرد.

۱- طولانی بودن دوره گرما در سال که گاهی بیش از ۸ ماه طول می‌کشد. میانگین دمای سالانه در این نواحی بین ۱۷ تا ۲۸ درجه سانتی‌گراد است.

۲- کمبود بارش : میانگین بارش سالانه در این نواحی بین ۳° تا ۱۵° میلی‌متر متغیر بوده و در برخی از این نواحی ممکن است سالیان سال هیچ بارشی صورت نگیرد (مثل دشت لوت).

۳- وزش بادهای شدید و مداوم : این بادهای به دلیل عبور از روی سطوح داغ بیابانی ؛ دمایشان بالا بوده و سبب افزایش خشکی هوا و تبخیر و تعرق شدید می‌شوند (تبخیر و تعرق در چاله جازموریان بیش از ۴۰۰۰ میلی‌متر در طول سال برآورد شده است).

۴- ساعات آفتابی زیاد : این عامل از یک طرف سبب ایجاد دماهای بالا شده ولی از طرفی دیگر می‌تواند به عنوان یک منبع عظیم انرژی خدادادی جایگزین سوخت‌های فسیلی شود که متأسفانه به آن کمتر توجه شده است (به عنوان مثال ده سیف در حاشیه دشت لوت ۳۶۰ روز آفتابی دارد).

برای مطالعه

بعضی از پژوهشگران بیابان لوت را گرم‌ترین بیابان کره زمین می‌دانند. پروفسور کردوانی استاد دانشگاه تهران همراه با چند نفر کارشناس ایرانی، درجه حرارت ماسه‌های شرق لوت را تا ۶۷ درجه سانتی‌گراد اندازه‌گیری کردند. با توجه به درجه حرارت بالا و تعداد روزهای آفتابی می‌توان از این قابلیت جهت تولید برق به بهترین نحو بهره برد.

ب) آب و هوای نواحی کوهپایه‌ای : این نوع آب و هوا در مناطق پایکوهی استان گسترش یافته است. در این مناطق به دلیل ارتفاع بیشتر و نزدیکی به کوه‌ها شرایط آب و هوایی مناسب‌تر است. میانگین بارش سالانه در این نواحی بین ۱۵° تا ۲۵° میلی‌متر و میانگین دمای سالانه حدود ۱۴ درجه سانتی‌گراد است. نواحی پایکوهی بافت، رابر، کوهبنان، بردسیر و جیرفت دارای این نوع آب و هوا هستند.

شکل ۱۶-۱- مرغزار کوهپایه از نواحی پایکوهی شهرستان کرمان

ج) آب و هوای نواحی کوهستانی : این مناطق با ارتفاع بیش از 2500 متر از سطح دریا دارای میانگین دمای سالانه 11 درجه سانتی گراد بوده و میانگین بارش بیش از 250 میلی متر می باشد که بیشتر به صورت برف می بارد. در این نواحی تابستان ها کوتاه و حداکثر مطلق دما در طی سال از 30 درجه سانتی گراد تجاوز نمی کند مثل لاله زار، رابر، بحر آسمان، ساردوئیه و....

شکل ۱۷-۱- ناحیه کوهستانی ساردوئیه

محل زندگی شما در قلمرو کدام یک از مناطق آب و هوایی قرار دارد؟

پراکندگی مکانی بارش و دما در سطح استان

به جدول ۱-۲ توجه کنید :

- ۱- توزیع بارش را در این نواحی با هم مقایسه کنید. چه نتیجه‌ای می‌گیرید؟
- ۲- بیشترین و کمترین میانگین دمای سالانه مربوط به کدام نواحی استان است؟ علت آن را بیان کنید.

جدول ۱-۲- بارش و دما در ایستگاه‌های سینوپتیک استان کرمان

شهر	ارتفاع به متر	میانگین دما به سانتی‌گراد	بارش به میلی‌متر	میانگین حداقل دما به سانتی‌گراد	میانگین حداکثر دما به سانتی‌گراد	تعداد روزهای یخبندان
بافت	۲۲۸۰	۱۵/۳	۲۵۱/۶	۹	۲۱/۶	۶۲
شهر بابک	۱۸۳۴	۱۵/۴	۱۴۶/۵	۷/۱	۲۳/۹	۸۹
کرمان	۱۷۵۳	۱۶/۱	۱۳۱	۷/۲	۲۵	۸۶
سیرجان	۱۷۳۹	۱۷/۵	۱۳۴/۸	۹/۶	۲۵/۴	۶۰
رفسنجان	۱۵۲۱	۱۹	۸۳/۱	۱۱/۶	۲۶/۴	۴۱
انار	۱۴۰۸	۱۸/۴	۶۸/۳	۱۰/۲	۲۶/۸	۵۸
بم	۱۰۶۶	۲۳/۶	۵۴/۵	۱۷/۶	۲۹/۵	۶
جیرفت	۷۲۲	۲۷/۱	۱۶۵	۲۱	۳۳	۲
کهنوج	۴۷۰	۲۶/۹	۱۷۵/۸	۱۹/۸	۳۴	۱
شهداد	۴۸۲	۲۷/۲	۳۲/۴	۲۱/۶	۳۲/۷	۱
زرنند	۱۶۷۰	۱۷/۶	۹۵/۲	۹/۴	۲۵/۷	۶۰
کوهبنان	۲۰۱۵	۱۶	۱۲۷/۷	۱۰/۲	۲۱/۸	۵۴

برای مطالعه

جدول ۱-۳- میانگین بارندگی در ایستگاه‌های باران‌سنجی استان

نام ایستگاه	بارش به میلی‌متر	نام ایستگاه	بارش به میلی‌متر	نام ایستگاه	بارش به میلی‌متر	نام ایستگاه	بارش به میلی‌متر
قریت العرب بردسیر	۱۲۹	برج اکرم	۴۱	سیه بنوئیه	۲۹۵	پارک مطهری	۱۰۳
عرب آباد ماهان	۱۸۰	بلورد سیرجان	۱۸۴	مردهک جیرفت	۱۷۵	جوبار	۱۲۹
سید مرتضی بافت	۲۶۴	بیاض رفسنجان	۶۸	امیر آباد صوغان	۱۸۱	جنگل بویه سیرجان	۱۶۴
شعبجره زرنده	۸۵	لطف آباد نوق	۷۸	حسین آباد راین	۱۳۲	چهارفرسخ	۵۰
سکنج ماهان	۱۵۱	والی آباد کرمان	۲۱۰	بیدکرده وئیه	۱۹۶	حسین آباد بادیز	۲۰۰
سیرج کرمان	۱۳۹	بی‌بی حیات کرمان	۱۵۲	ره کوه چترود	۲۱۸	طرزنگ	۲۷۴
کمسرخ شهربابک	۲۲۵	برقه شهربابک	۹۹	کاظم آباد	۱۰۰	هشون	۱۹۸
رابر	۳۲۱	بیدستان خبر شهربابک	۱۳۲	جهاد آباد	۱۵۹	هجین بردسیر	۷۸
فیض آباد راور	۱۸۵	باغ خوش سیرجان	۲۲۲	کوهپایه	۲۴۲	هجدک راور	۲۱۹
دوساری جیرفت	۱۴۸	پاقلعه شهربابک	۲۷۴	بهادر آباد	۱۳۵	نگار بردسیر	۹۳
دستجرد بردسیر	۱۵۴	پشته شیران کرمان	۱۸۸	تیکدر	۱۵۱	احمد آباد نوکن	۱۴۳
راویز رفسنجان	۲۵۷	دهبکری بم	۲۹۷	زنگی آباد	۱۰۰	نارب بردسیر	۸۰
یزدان آباد زرنده	۸۸	جمیل آباد بافت	۲۰۲	سربیزن	۴۷۰	فرمانداری منوجان	۱۶۷
سعادت آباد سیرجان	۲۰۲	چترود	۱۲۴	کشکونیه	۷۹	مانی	۲۰۷
اسطور سیرجان	۱۹۱	هیشین جیرفت	۲۶۴	دهج	۱۰۰	میج بم	۱۹۷
اسلام آباد کهنوج	۱۱۸	جوزم شهربابک	۱۹۸	رباط شهربابک	۸۱	کلاکی دلفارد	۴۹۴
گوغر بافت	۳۶۴	دریجان	۲۸۶	دارزین بم	۶۵	کبوترخوان رفسنجان	۱۱۰
انجیرک بم	۱۵۵	خانوک زرنده	۱۵۸	دهوئیه	۱۴۹	کوه خواجهونی سیرجان	۱۲۷
شاهماران ارزوئیه	۱۴۱	خاتون آباد شهربابک	۱۴۹	ریسه شهربابک	۳۲۶	کوشک علیا بافت	۲۷۲
استبرق شهربابک	۱۰۹	دهسرد بافت	۲۷۰	خیر آباد سیرجان	۹۹	قنات مروان	۲۵۰
اکبر آبادیزید آباد سیرجان	۱۲۲	چاه چفوک سیرجان	۱۴۲	دولت آباد ارزوئیه بافت	۱۲۹	قلعه عسکر بردسیر	۲۴۸
پاریز سیرجان	۲۰۹	گلباف	۶۴	استخروئیه	۱۶۸	قطار بنه سیرجان	۱۲۹
پامزار بردسیر	۱۱۷	کیسکان بافت	۲۹۷	ابراهیم آباد	۱۲۰	فاریاب	۱۶۲
تاج آباد بردسیر	۷۹	داوران رفسنجان	۱۰۶	احمد آباد	۷۱	علی آباد روگرد رفسنجان	۱۵۸
تیتوئیه سیرجان	۱۶۶	صادق آباد رفسنجان	۸۷	باب زیتون	۳۳۷	طرز	۸۴

تأثیر آب و هوا بر فعالیت‌های انسانی

در میان عواملی که محیط جغرافیایی را به وجود می‌آورند، بدون شک آب و هوا، یکی از مهم‌ترین آن‌هاست؛ زیرا علاوه بر اینکه شرایط اولیه و بستر رفاهی مناسبی را برای زندگی فراهم می‌آورد به رشد و توسعه کشاورزی، شکوفایی اقتصاد روستایی و شهری منجر می‌شود. گستردگی استان و تنوع آب و هوایی، سبب تنوع اقتصادی در سطح استان شده است. اثرات تنوع آب و هوایی استان بر فعالیت‌های انسانی را می‌توان به صورت زیر خلاصه کرد:

- ۱- امکان کشت انواع محصولات کشاورزی (مرغوب‌ترین خرمای دنیا خرمای مضافتی، انواع مرکبات، گردو، بادام، پسته و...).

- ۲- پرورش انواع حیوانات اهلی و فراورده‌های دامی (مثل گُرک بز راینی شهرستان بافت که از نظر کیفیت بعد از چین مرغوب‌ترین گُرک دنیا است).

- ۳- صنایع دستی متنوع، خصوصاً صنعت قالی که در دنیا مشهور است (مثل قالی راور). شما چه اثرات آب و هوایی دیگری را می‌توانید نام ببرید؟

مخاطرات طبیعی آب و هوا در استان

«خدایا این کشور را از بلای دروغ، جنگ و خشکسالی محفوظ بدار»

داریوش هخامنشی

در سال‌های اخیر به دلیل افزایش تأثیر انسان بر آب و هوا به ویژه تولید گازهای گلخانه‌ای و نابودی پوشش‌های طبیعی سطح زمین و در نتیجه افزایش دمای کره زمین، تغییرات چشمگیری در آب و هوای کره زمین رخ داده است. در این قسمت با برخی از این مخاطرات طبیعی آشنا می‌شوید.

خشکسالی: استان کرمان در ناحیه خشک و نیمه خشک کشورمان واقع شده است. از ویژگی‌های شاخص آب و هوایی این نواحی بی‌نظمی در بارش و دمای زیاد است، این عوامل می‌تواند احتمال خشکسالی در استان را افزایش دهد. احتمال وقوع یک دوره خشک و یک دوره مرطوب در استان تحت تأثیر لکه‌های خورشیدی هر ۱۱ سال یکبار است. اما امروزه به دلیل افزایش گازهای گلخانه‌ای، شدت و عملکرد دوره‌های خشک، افزایش یافته و سبب افت شدید آب‌های سطحی و زیرزمینی در استان شده است. مطالعات انجام گرفته، گویای این واقعیت است که اثرات خشکسالی‌های اخیر در مناطق کوهستانی استان بیشتر بوده و بسیاری از قنوات و چشمه‌ها که تأمین کننده آب روستاها و شهرها بوده‌اند، خشک شده‌اند. در دشت‌های استان نیز به دلیل برداشت بیش از اندازه از آب‌های زیرزمینی، سطح آب پایین رفته و احتمال نشست ناگهانی زمین وجود دارد، مثل دشت رفسنجان و زرنند.

شکل ۱۸-۱ اثرات خشکسالی در منوجان

فعالیت گروهی ۱-۳

– جهت کاهش اثرات خشکسالی‌ها در استان چه راهکارهایی را مناسب می‌دانید؟

شکل ۱۹-۱ سیل در منطقه جیرفت سال ۱۳۷۱

سیل : به دلیل دگرگونی در وضعیت آب و هوایی، فقر پوشش گیاهی، بارش‌های رگباری به خصوص در فصل زمستان و بهار و فصلی و موقتی بودن بسیاری از رودخانه‌های استان، امکان وقوع سیل در حوضه‌های آبریز استان وجود دارد. خطر وقوع سیل در نواحی جنوبی استان مثل ارزوئیه، رودبار، جیرفت، کهنوج، منوجان و قلعه گنج بیشتر از نواحی دیگر استان است. به نظر شما چرا در این نواحی خطر وقوع سیل بیشتر است؟

راه‌های مقابله با خطر سیل در استان

الف) تهیه نقشه خطر وقوع سیل و مشخص کردن

مناطق سیل خیز.

ب) تأسیس ایستگاه‌های مجهز هواشناسی، جهت

پیش‌بینی دقیق شرایط جوی.

– شما چه راه حل‌هایی را پیشنهاد می‌کنید؟

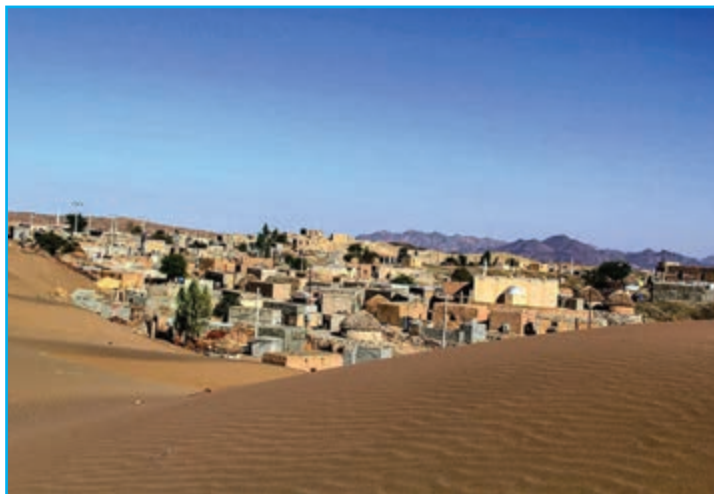

شکل ۲۰-۱- سرمازدگی در محصولات کشاورزی

سرمازدگی: یکی از مخاطرات طبیعی

استان، سرمازدگی است که در برخی از سال‌ها به علت افت ناگهانی دما در فصل زمستان و بهار به وقوع می‌پیوندد و سبب خسارات جبران‌ناپذیری به کشاورزان می‌شود. سرمازدگی در تمامی نواحی استان امکان وقوع دارد، ولی در نواحی‌ای که اقتصاد مردم به کشاورزی وابسته است اثرات تخریبی بیشتری دارد، مثل نواحی پاکوهی و کوهستانی، دشت‌های رفسنجان، زرنده و سیرجان که سرمازدگی‌های بهاری بیشتر سبب خسارت می‌شوند و در نواحی جنوبی استان مثل جیرفت، رودبار، منوجان قلعه گنج، بم و ارزویه علاوه بر فصل بهار سرمازدگی‌های زمستانی سبب خسارت به مرکبات و دیگر محصولات می‌شوند.

(لازم به ذکر است که گاهی بارش تگرگ به‌خصوص در نواحی جنوبی استان سبب خسارات زیادی برای کشاورزان می‌شود). هجوم ماسه‌های روان: آب و هوای گرم و خشک، گسترش پهنه بیابانی لوت در شرق استان، نبود پوشش گیاهی مناسب و اختلاف دمای زیاد سبب وزش بادهای شدید و توفان می‌شود. هنگام وزش باد، رسوبات نرم و دانه‌ریز که سطح بیابان‌ها و کویرها را پوشانیده‌اند، به‌صورت ماسه‌های روان به حرکت در می‌آیند. این مسئله در اطراف دشت لوت و چاله جازموریان چشمگیرتر است. خشک سالی‌های اخیر و مهاجرت روستاییان ساکن در نواحی بیابانی، سرعت هجوم ماسه‌های روان را تشدید کرده و باعث گسترش بیابان‌ها می‌شوند. حرکت ذرات ریز بیابان‌ها نه تنها سکونتگاه‌های حواشی بیابان‌ها را تهدید می‌کند؛ بلکه سبب انتشار ذرات گرد و غبار به شهرها و دیگر نواحی مسکونی استان نیز می‌شوند. دشت لوت با ۱۵۰ روز در سال بیشترین روزهای همراه با گرد و غبار را در سطح کشور به خود اختصاص داده است. جهت مقابله با این بلای طبیعی، تقویت و گسترش پوشش گیاهی، مالچ پاشی و ... باید مورد توجه قرار گیرد.

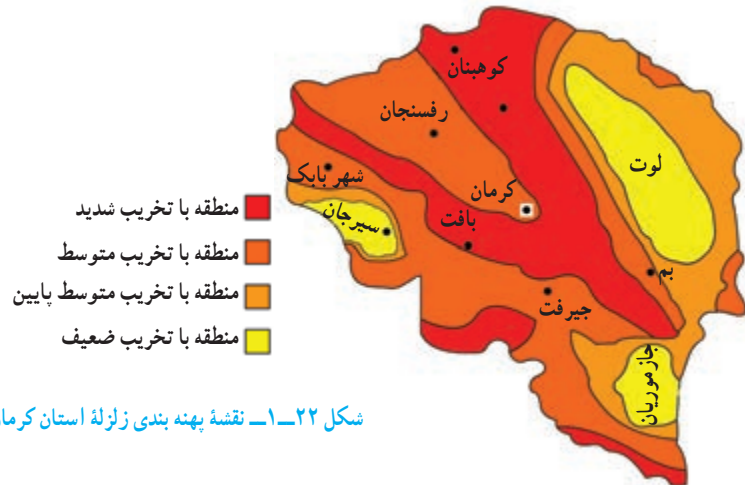
شکل ۲۱-۱- هجوم ماسه‌های روان

شما چه راه حل‌های دیگری را ارائه می‌کنید؟

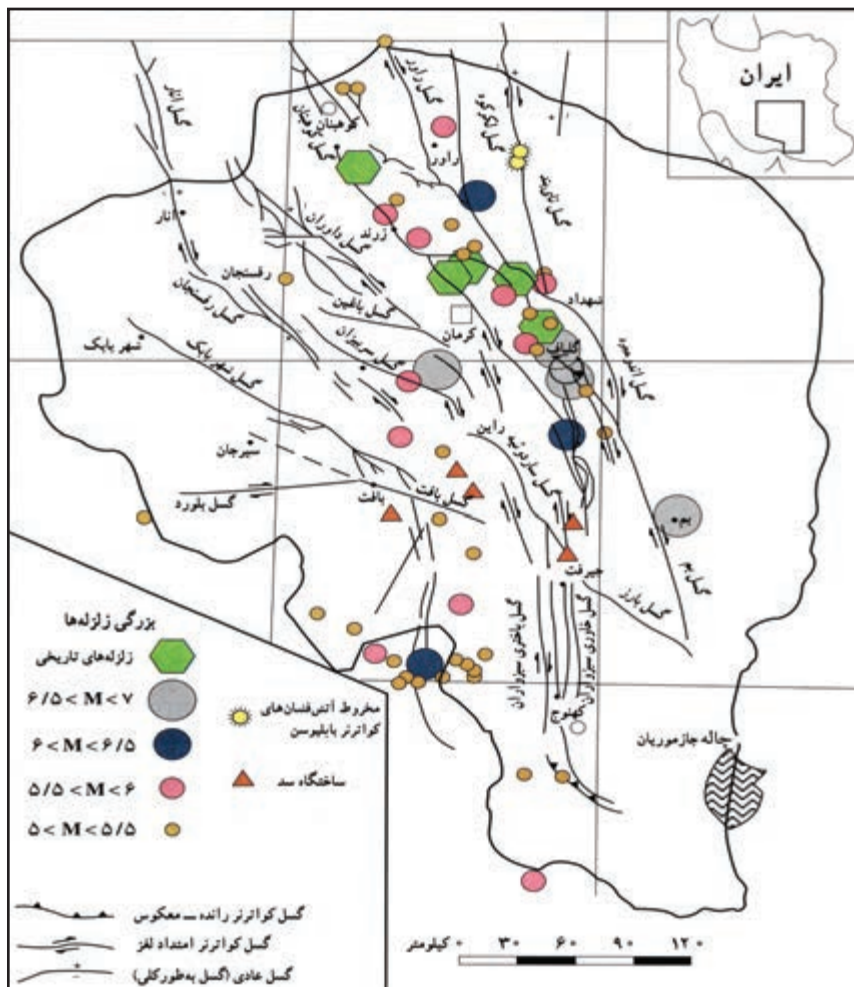

زلزله در استان

آیا تاکنون فکر کرده‌اید که استان
کرمان از نظر وقوع زلزله در چه وضعیتی
قرار دارد؟

شکل ۲۲-۱- نقشه پهنه بندی زلزله استان کرمان

شکل ۲۳-۱- نقشه زلزله‌های تاریخی و گسل‌های استان

جغرافیای طبیعی استان

استان کرمان با توجه به نقشه پهنه‌بندی زلزله و نقشه گسل‌ها، از استان‌های لرزه خیز کشور می‌باشد. بررسی زلزله‌های تاریخی استان (جدول شماره ۴-۱) گویای این واقعیت است که زلزله‌هایی با قدرت تخریبی زیاد در آن به فراوانی به وقوع پیوسته است. به نقشه پهنه بندی زلزله استان توجه کنید. اکثر نواحی استان در محدوده تخریبی با قدرت بالا قرار دارند. در این بین، نواحی حاشیه دشت لوت مثل کوهبنان، زرنده، راور، شهداد، گلباف در محدوده تخریبی شدید قرار دارند؛ اکثر زلزله‌های با شدت بیش از ۵/۵ ریشتر در این مناطق اتفاق افتاده‌اند. مثل زلزله ۵ دی ماه ۱۳۸۲ شهر بم و بروات که سبب خسارات جانی و مالی فراوانی برای این استان شد.

منطقه شما در کدام پهنه زلزله خیز قرار دارد؟

شکل ۲۴-۱- زلزله بم

شکل ۲۵-۱- شکاف ناشی از زلزله داهوئیه زرنده سال ۱۳۸۳

حال که در استانی زلزله خیز زندگی می‌کنیم، جهت مقابله با این خطر طبیعی چه اقداماتی باید انجام دهیم؟

- شناسایی دقیق موقعیت جغرافیایی گسل‌ها و تهیه نقشه‌های خطر
- جلوگیری از ساخت و ساز در اطراف گسل‌ها
- استفاده از مصالح مقاوم و رعایت اصول مهندسی در ساختمان‌ها

شما چه راهکارهایی را پیشنهاد می‌کنید؟

برای مطالعه

جدول ۴-۱- مشخصات مهم ترین زلزله های شدید تاریخ گذشته استان کرمان

ردیف	تاریخ وقوع	بزرگی ریشتر	کانون زلزله	نام گسل	مناطق آسیب دیده
۱	آذر ماه ۱۲۳۳	۵/۸	حرجند	کوهبنان	روستاهای دهستان درختنگان
۲	۱۲۴۲/۱۰/۲۸	۶	چترود	کوهبنان	چترود و خرابی قبه سبز و ایوان مسجد جامع کرمان
۳	۱۲۴۵/۲/۴	۶	چترود	کوهبنان	چترود و خرابی قبه سبز و ایوان مسجد جامع کرمان
۴	۱۲۵۰/۵/۱۳	۵	چترود	کوهبنان	چترود و روستاهای اطراف
۵	۱۲۵۵	۵/۶	سیرج و شهداد	گلباف	سیرج و حسن آباد و هشتادان
۶	۱۲۷۶/۲/۲۸		کوهبنان	کوهبنان	
۷	۱۲۷۶/۳/۲	۵/۵	چترود	کوهبنان	کرمان و چترود و سرآسیاب
۸	۱۲۸۸/۸/۵	۵	جوشان	گلباف	ویرانی جوشان و هشتادان و اطراف شهداد
۹	۱۲۹۰/۱/۳۰	۶/۷	راور	لکر کوه	خرابی کامل راور و لکر کوه و مکی آبدر جان
۱۰	۱۳۰۲/۶/۳۱	۶	لاله زار	بافت	لاله زار و گوغر و قلعه عسکر و خطیب و دهات اطراف سیرجان و بافت
۱۱	۱۳۱۲/۸/۸	۶/۲	زرنده - بهاباد	کوهبنان	بهاباد و رحیم آباد و خیر آباد و علی آباد
۱۲	۱۳۲۲/۵/۲	۵	نگار و بردسیر	رفسنجان	نگار و روستاهای اطراف
۱۳	۱۳۲۷/۴/۱۴	۶	گلباف	گلباف	گلباف و سکنج
۱۴	۱۳۴۸/۶/۱۲	۵/۳	سیرج و شهداد	گلباف	سیرج و روستاهای اطراف
۱۵	۱۳۵۵/۹/۲۹	۵/۷	گیسک	کوهبنان	باب تنگل و گیسک و سرباغ
۱۶	۱۳۶۰/۵/۶	۶/۸	گلباف	گلباف	گلباف و ماهان و سیرج و کرمان و وراين
۱۷	۱۳۶۱/۳/۲۱	۷/۸	سیرج و شهداد	گلباف و لکر کوه	کرمان و ماهان و سیرج و شهداد
۱۸	۱۳۶۸/۸/۲۹	۵/۷	گلباف	گلباف	گلباف و سیرج و جوشان
۱۹	۱۳۷۶/۱۲/۲۳	۶/۴	گلباف	گلباف	گلباف و توابع
۲۰	۱۳۸۲/۱۰/۵	۶/۵	بم	بم	بم و توابع
۲۱	۱۳۸۳/۱۲/۴	۶/۵	حُتکن و داهوئیه	کوهبنان	زرنده و توابع

بیابان‌های استان

بیش از ۶/۳ میلیون هکتار (۳۶ درصد) از مساحت استان را بیابان‌ها و کویرها دربرگرفته‌اند. این نواحی در شهرستان‌های بم، کرمان، راور، سیرجان، رودبار و ... پراکنده شده‌اند. بسیاری از مردم، استان کرمان را با گسترش بیابان لوت در شرق آن می‌شناسند. لوت به معنای برهنه، فقر پوشش گیاهی و آب است. این بیابان با وسعتی حدود ۸۰ هزار کیلومتر مربع در شرق استان واقع شده و یکی از گرم‌ترین بیابان‌های دنیاست. منطقه‌ای به وسعت ۳۰۰۰۰ کیلومتر مربع از آن فاقد هرگونه حیات است. عامل مسلط فرسایش در این بیابان باد است که با حرکت شن‌های روان سبب تغییر چهره زمین و ایجاد مناظر زیبایی مثل بزرگ‌ترین هرم‌های ماسه‌ای دنیا، کلوت‌ها، دشت‌های ریگی و ... شده که برخی از آن‌ها در دنیا بی نظیرند.

شکل ۲۶-۱- دشت لوت

شکل ۲۷-۱- تپه‌های ماسه‌ای دشت لوت

شکل ۲۸-۱- قسمتی از جازموریان که به بیابان تبدیل شده است.

شکل ۲۹-۱- تالاب جازموریان

شکل ۳۰-۱- کفه نمکی سیرجان

اگرچه در سطح کشور، جازموریان را به عنوان یک دریاچه فصلی می‌شناسند، ولی امروزه به دلیل کاهش ورودی آب، قسمت‌های وسیعی از آن به یک بیابان واقعی با شن‌های روان تبدیل شده بود.

خوشبختانه بر اثر بارندگی‌های سال گذشته تالاب جازموریان که پیش از این کاملاً خشک شده بود آبرگیری شده است.

یکی دیگر از بیابان‌های استان کفه نمکی سیرجان است که به دلیل ارتفاع کم و وجود سطوح پوشیده از نمک، از خشک‌ترین نواحی استان بوده و سطح وسیعی از آن فاقد هر گونه پوشش گیاهی است.

از مشکلات زندگی در نواحی بیابانی استان می‌توان موارد زیر را نام برد :

- کمبود شدید آب
- گرمای فوق العاده هوا
- وزش بادهای گرم (که در جنوب استان به این بادهای «لوار» گویند)

شما مشکلات دیگری را می‌توانید نام ببرید؟

توان‌های مناطق بیابانی استان : اگرچه نواحی بیابانی از

نظر شرایط زیست، محدودیت‌هایی دارند، ولی خداوند توان‌هایی را در آنجا قرار داده است که با درایت و حفظ قوانین زیست محیطی، می‌توانیم از آن‌ها بهره‌برداری کنیم، بدون آنکه نظم آن‌ها را برهم بزنیم. از جمله این توان‌ها می‌توان موارد زیر را نام برد :

- تولید انرژی‌های پاک و ارزان مثل انرژی خورشیدی و باد
- جاذبه‌های علمی و تحقیقاتی از جمله : وجود مناطق بکر و دست نخورده، چشم اندازهای طبیعی، آسمان پرستاره و ...
- وجود معادن غنی

شما چه توانمندی‌هایی را می‌توانید نام ببرید؟

جغرافیای طبیعی استان

شکل ۳۲-۱ گندم بریان

شکل ۳۱-۱ استفاده از انرژی باد

شکل ۳۴-۱ نیکا در جازموریان

شکل ۳۳-۱ گردشگری در کلوته‌ها

شکل ۳۶-۱ استفاده از انرژی خورشیدی

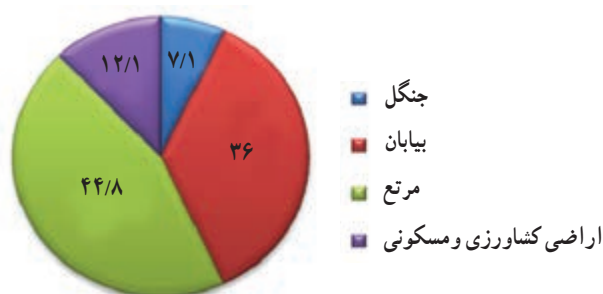

شکل ۳۵-۱ هتل کبری قلعه گنج

درس چهارم : منابع طبیعی استان

پوشش گیاهی

شکل ۳۷-۱- نمودار درصد اراضی استان کرمان

پوشش گیاهی استان کرمان متأثر از آب و هوا، ناهمواری‌ها و جهت آن‌ها، نوع خاک و منابع آب است.

شکل ۳۸-۱- پوشش جنگلی پسته وحشی (بنه) جبال بارز شمالی گردنه دهبکری بین بم و جیرفت

استان کرمان با توجه به میزان کم بارش، تبخیر شدید و دمای بالا از نظر پوشش گیاهی بسیار فقیر است. تنها در چند نقطه از استان که میزان ریزش باران بالاتر از ۲۰۰ تا ۲۵۰ میلی‌متر است، پوشش گیاهی مناسبی وجود دارد.

شکل ۳۹-۱ جنگل ارس (سروکوهی) ارتفاعات رابر (بافت)

شکل ۴۰-۱ بوته خاردار اُفدرا (کلاه قاضی) که در اکثر نواحی سردسیر و کوهستانی استان کرمان می‌روید.

شکل ۴۱-۱ درختچه نخل وحشی (داز) در قلعه گنج

۱- نواحی سردسیری : این نواحی بیشتر ارتفاعات جیرفت شامل (جبال بارز، دلفارد، بحرآسمان)، بم (دهبکری)، بافت (خبر) و... است. مهم‌ترین گونه‌های درختی این نواحی عبارت‌اند از : پسته کوهی (پنه)، اُرس (سروکوهی)، اُرجن، گُون، اُفدرا.

بیشتر بدانیم

بوته اُفدرا نقش اساسی در زندگی گذشتگان ما داشته است. مثلاً آنان ریشه و ساقه این بوته را آسیاب کرده و به جای پودرهای لباس‌شویی امروزه به کار می‌بردند. امروزه در صنایع داروسازی در تهیه اُفدرین که یکی از ترکیبات مورد نیاز در این صنایع است استفاده می‌شود.

۲- نواحی گرمسیری : وسیع‌ترین این جنگل‌ها در نواحی حفاظت شده فاریاب و کهنوج است که پوشیده از درختان کُنار، کهور و کهورک است. از دیگر جنگل‌های حفاظت شده طبیعی می‌توان به درختان انار شیطان معروف به گُل پَرک در دلفارد، درخت جَگ با چوب بسیار سخت در جیرفت و عنبرآباد و درختان کهور و کُنار به صورت پراکنده در رودبار، ریگان و منوجان اشاره کرد و ناحیه جنگلی دیگری از درختچه‌های نخل وحشی کوتاه قد در قلعه گنج وجود دارد که در حصیر بافی از آن‌ها استفاده می‌شود.

شکل ۴۲-۱. درختان جنگلی کهور و کهورک، این درختان در رودبار و اکثر نواحی جنوبی استان نیز می‌رویند.

پوشش گیاهی نواحی خشک

این نواحی بیشتر مناطقی با میزان بارش سالیانه کمتر از ۱۵۰ میلی‌متر را در برمی‌گیرد که این نواحی عبارت‌اند از: کرمان، سیرجان، رفسنجان، بم، ریگان، نماشیر، فهرج، قسمت‌هایی از شهر بابک، راور، بردسیر، زرنده، انار، راین، گلباف و شهداد. به دلیل بارش کم و تبخیر زیاد، پوشش گیاهی این مناطق ضعیف و شامل گونه‌هایی همچون درختچه‌های قیج، تاغ و بوته خارستر، خارخسک، گون، اسپند و درمنه می‌باشد.

شکل ۴۳-۱. اراضی خالی از گیاه قسمتی از دشت لوت

پوشش گیاهی نواحی بسیار خشک (بیابانی): قسمت‌های وسیعی از دشت لوت در حاشیه بم، نماشیر، شهداد و راور تقریباً خالی از گیاه است و لفظ لوت به همین معنی است. ولی در حاشیه لوت درختچه‌های تاغ، گز، استبرق و گیش (خرزهره) بوته‌های خاردار با فاصله زیاد روئیده‌اند که به کمربند حیات مشهورند.

شکل ۴۵-۱. بوته‌های گون و درمنه

شکل ۴۴-۱. دشت ریواس محور شهر بابک - انار

فعالیت گروهی ۴-۱

– به نظر شما چه عواملی موجب تخریب جنگل‌ها و مراتع در استان کرمان شده است؟

حیات وحش

انسان با دخالت در اکوسیستم و نابودی زیستگاه‌ها موجب نابودی و انقراض نسل بسیاری از جانوران شده است، ولی هنوز هم اندک جانورانی به صورت حفاظت شده و در بعضی نواحی بدون حفاظت باقی مانده است.

شکل ۴۶-۱. پرندۀ زیبای در حال انقراض کمنزیل (مرغ

جیرفتی)

هدف از ایجاد پارک ملی حفاظت شده و مناطق شکار ممنوع، حفظ و بقای نسل جانوران برای آینده است. از جمله این حیوانات در استان کرمان می‌توان به گونه نادر خرس سیاه آسیایی و پلنگ در کوه‌های جبال بارز و بحر آسمان، یوز پلنگ آسیایی در دشت‌های راور و بردسیر و گونه‌های کل، بز، قوچ و میش کوهی در اکثر مناطق کوهستانی، گورخر، آهوی جبیر و بز مچه در منطقه خبر و گرگ، روباه، گراز، خرگوش، کفتار، شغال و پرندگانی چون عقاب، شاهین، هدهد، کبک و تیهو به صورت پراکنده در سراسر استان دیده می‌شود و گونه‌های در حال انقراض مانند کمنزیل (مرغ جیرفتی) و هوبره (در اطراف سیرجان و فاریاب) وجود دارد.

شکل ۴۷-۱. نقشه زیستگاه‌های حیات وحش و شکار ممنوع استان

برای مطالعه

پارک ملی خبر بافت

این منطقه با وسعتی حدود ۱۷۰ هزار هکتار در فاصله ۶۰ کیلومتری جنوب شهرستان بافت واقع شده است. حاکمیت سه نوع آب و هوا (سردسیری، معتدل و گرمسیری) سبب تشکیل سیستم‌های اکولوژیک مختلف و زیستگاه‌های متفاوت با چشم‌اندازهای طبیعی متفاوت در محدوده این پارک شده است. در سال ۱۳۴۱ منطقه خبر و روچون در لیست پناهگاه حیات وحش و مناطق حفاظت شده کشور ثبت و در سال ۱۳۷۸ بخش اعظم آن تحت عنوان پارک ملی خبر به تصویب شورای عالی محیط‌زیست کشور رسید. به دلیل تنوع شرایط طبیعی، انواع گونه‌های گیاهی و جانوری در آن دیده می‌شود. در این منطقه در گذشته جانورانی همچون خرس سیاه آسیایی زندگی می‌کرده و غذای خود را از کندوهای عسل طبیعی و درختانی همچون زیتون، انجیر و خرما به دست می‌آورد، امروزه نسل آن در حال انقراض است. یا گونه‌هایی از گورخر ایرانی در دق علیجان زندگی می‌کرده‌اند، نسل آن‌ها نیز در حال نابودی می‌باشد. در حال حاضر این منطقه پناهگاه جانورانی همچون پلنگ، یوزپلنگ، گرگ، گربه‌های دشتی، گورخر، روباه، خرگوش، کل، بز، قوچ، آهو، خدنگ (نوعی راسو)، انواع مارها همچون افعی، مار جعفری، ماربالدار، مار شتری و ... می‌باشد و انواع پرندگان همچون عقاب طلایی، قرقی، شاهین، کلاغ ابلق (کراچک)، زاغ نوک سیاه، تیهو، چکور، بلبل و کبک در آن زندگی می‌کنند. گونه‌های گیاهی این پارک شامل کهکم، بنه، زرشک، ارس، بادام کوهی، ارچن، انار شیطان، انواع گون، درمنه، زیتون وحشی، انواع گیاهان دارویی همچون زیره، آلاله و ... است.

شکل ۴۹-۱ پارک ملی خبر

شکل ۴۸-۱ پارک ملی خبر و پناهگاه حیات وحش روچون

یوزپلنگ آسیایی (ایرانی)

یوزپلنگ آسیایی یکی از اعضای خانواده گربه‌سانان است. این گونه یکی از نادرترین گربه‌سانان جهان به شمار می‌رود. این جانور که زمانی زیستگاه آن در اکثر مناطق دشتی غرب آسیا پراکنده بود، بیش از ۲۰ سال است که ایران آخرین پناهگاه آن در دنیا به شمار می‌رود. جمعیت یوزپلنگ در ایران حداقل ۵۰ قلاده است.

یوزپلنگ دارای دست و پای بلند، بدنی کشیده و باریک، شکم بالا آمده، سر کوچک و گرد، پوزه کوتاه، گوش‌های کوتاه و گرد است. رنگ پشت این حیوان زرد متمایل به نارنجی – قرمز و زیر بدنش سفید است و موهای زیر و نسبتاً بلندی دارد. سطح بدن یوزپلنگ از خال‌های گرد، سیاه و توپر پوشیده است. در ناحیه صورت این حیوان دو نوار سیاه رنگ دیده می‌شود که از گوشه چشم به سمت گوشه دهان امتداد دارد که خط اشک نامیده شده یکی از مهم‌ترین شاخص‌های یوزپلنگ محسوب می‌شود.

از بین رفتن شدید طعمه‌های این حیوان، نبود طرح‌های حفاظتی و عدم شناخت مردم و شکارچیان از ارزش اکولوژیک این گربه‌سان، آن را با کاهش شدید و بحران جمعیت روبه‌رو کرده است.

به پیشنهاد سازمان حفاظت از محیط زیست در جام جهانی فوتبال ۲۰۱۴ در برزیل، پیراهن‌های اعضای تیم ملی ایران به تصویر یوزپلنگ ایرانی مزین شد. این حیوان میراث طبیعی کشورمان به حساب می‌آید. منطقه حفاظت شده دربند در استان کرمان از زیست بوم‌های یوزپلنگ ایرانی محسوب می‌گردد.

منابع آب استان کرمان

«وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ»

هر چیز زنده‌ای را از آب پدید آوردیم.

سوره انبیاء، آیه ۳۰

شکل ۵۰-۱- آبشار دلفارد جیرفت

خشکسالی‌های پی‌درپی که بیش از ده سال طول کشیده، تأثیر منفی زیادی بر منابع آب گذاشته است.

تقسیم بندی منابع آب

منابع آب استان به دو دسته تقسیم می‌شوند: الف) آب‌های سطحی ب) آب‌های زیرزمینی

الف) آب‌های سطحی: میزان منابع آب سطحی در استان کرمان ۱/۸ میلیارد متر مکعب برآورد شده است که بیشترین استفاده از آن در شهرستان‌های جیرفت، رابر، عنبرآباد، رودبار، بافت، کهنوج و بردسیر است که مهم‌ترین رودهای استان کرمان نیز در این نواحی جاری‌اند. رودهای استان کرمان به سه دسته، دائمی، فصلی و اتفاقی تقسیم می‌شوند. مهم‌ترین و پرآب‌ترین رود دائمی استان، هلیل‌رود است که از کوه‌های منطقه گوغرافت، لاله‌زار، رابر، بحر آسمان دلفارد و جبال بارز سرچشمه گرفته و با طول بیش از ۴۰۰ کیلومتر به تالاب جازموریان می‌ریزد.

شکل ۵۱-۱- نقشه حوضه‌های آبریز استان کرمان

از دیگر رودخانه‌های مهم استان می‌توان رود شور، رفسنجان، تنگوئیه سیرجان، نساء بم، آبدر شهر بابک، حسین‌آباد راین و رودشور در دشت لوت را نام برد.

سد جیرفت : اولین و بزرگترین سد مخزنی و بتونی در استان کرمان، سد جیرفت است که بر روی شاخه اصلی هلیل رود، در چهل کیلومتری شمال غربی جیرفت در تنگ نراب ساخته شده است که گنجایش ۴۲۵ میلیون متر مکعب آب را دارد.

مهم ترین اهداف احداث سد جیرفت :

- ۱- ذخیره آب برای آبیاری اراضی کشاورزی
- ۲- جلوگیری از خسارت‌های ناشی از طغیان‌های فصلی هلیل رود
- ۳- تغذیه مصنوعی آب‌های زیرزمینی

شکل ۵۲-۱- سد جیرفت

برای مطالعه

جدول ۵-۱- رودهای مهم استان کرمان

نام رودخانه	حوضه‌های آبریز اصلی	سرچشمه
هلیل رود - جیرفت	غربی جازموریان	ارتفاعات شاه
شور - جیرفت	غربی جازموریان	ارتفاعات ساردوئیه - دلفارد
آغین - جیرفت	غربی جازموریان	ارتفاعات جبال بارز
نساء - بم	دشت لوت	ارتفاعات جبال بارز
آدوری - بم	دشت لوت	ارتفاعات جبال بارز
درختنگان - چهار فرسخ	دشت لوت	ارتفاعات کوهپایه
شیرین رود - راور	دشت لوت	ارتفاعات پابدانا
سوراخ مار - راین	دشت لوت	ارتفاعات شمال ساردوئیه
گهوئیه - راین	دشت لوت	جنوب هزار
تنگویه - سیرجان	کویر نمک سیرجان	ارتفاعات چهارگنبد
گیودری - رفسنجان	کویر مرکزی	کوه خانه سرخ
هفت کوسک	کویر مرکزی	کوه هزار
چاری - قریه العرب	کویر مرکزی	کوه هزار
آب بخشاء - بردسیر	کویر مرکزی	ارتفاعات شاه
انار	کویر بافق	ارتفاعات کوه مساهیم
جوزم (چاورچی) - شهر بابک	دشت انار	ارتفاعات محمدآباد بیدسوخته شهر بابک
راور	دشت لوت	ارتفاعات پابدانا
بره‌سوز - راین	دشت لوت	ارتفاعات جنوب هزار
شور - رفسنجان	کویر بافق	ارتفاعات سرچشمه
قطروئیه - راور	دشت لوت	ارتفاعات حتکن
دهبکری - بم	دشت لوت	ارتفاعات دهبکری
اسطور - سیرجان	دق پوزه خون	ارتفاعات کوه کلبی
سعیدی	کویر مرکزی	ارتفاعات کوهپایه
حسین آباد - سیرجان	دق پوزه خون	ارتفاعات جنوبی چهارگنبد
آبدر - شهر بابک	هرات و مروست	ارتفاعات شمال شرق شهر بابک
تاجو - شهر بابک	هرات و مروست	ارتفاعات شمال شرق شهر بابک
سکنج - کرمان	کویر مرکزی	ارتفاعات پلوار
رابر - بافت - سلطانی (سرشاخه‌های هلیل رود)	جازموریان	ارتفاعات رابر و شمال شهرستان بافت

فعالیت گروهی ۱-۵

– آیا رود مهمی در نزدیکی محل زندگی شما وجود دارد؟ در این مورد گزارشی تهیه کنید و به کلاس ارائه دهید.

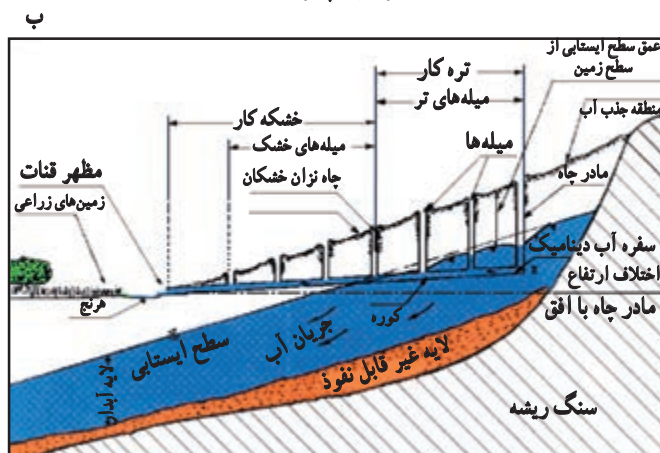
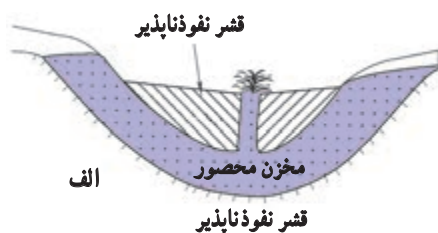
از مهم ترین آب های راکد استان، جازموریان در جنوب شرق استان است که بین کوه های مرکزی استان شامل ارتفاعات بافت، بحر آسمان، جبال بارز در شمال و کوه های بشاگرد در جنوب قرار دارد که بر اثر تبخیر زیاد و کاهش ورودی، آب کمی دارد و وسعت آن بین ۱۶ تا ۱۸ هزار هکتار متغیر است و در بعضی سال ها به صورت باتلاقی و در بعضی مواقع کاملاً خشک می شود. از دیگر آب های راکد استان می توان کفّه نمکی سیرجان را نام برد که در غرب این شهرستان واقع شده است.

(ب) آب‌های زیر زمینی : سفره‌های آب زیر زمینی را هم می‌توان به دو دسته تقسیم کرد :

۱- سفره‌های آزاد: بیشترین بهره‌برداری آب در استان کرمان از این نوع سفره‌هاست. امروزه با حفری رویه چاه‌های عمیق بسیاری از چشمه‌ها و قنات‌ها خشک شده‌اند؛ مثلاً در نواحی شمالی و شمال غربی استان در اطراف سیرجان، رفسنجان، کرمان و زرنند براثر برداشت بی‌رویه، عمق دسترسی به آب به‌صورت خطرناک و باورنکردنی افت کرده است. در بعضی نواحی عمق چاه‌های عمیق به بیش از ۲۵۰ متر می‌رسد.

۲- سفره‌های تحت فشار: این نوع سفره‌های

آب عمدتاً در حوضه جیرفت قرار دارند. وقتی آب بین دو لایه نفوذ ناپذیر قرار گیرد و سطح آن بالاتر از محل خروج آب باشد، آب با سرعت زیادی از زمین فوران می‌کند. به این نوع چاه‌ها آرتزین نیز می‌گویند. چاه آرتزین روستای چمن جیرفت از معروف‌ترین آن‌هاست که در ابتدای حفر دبی آن ۲۰۰ لیتر در ثانیه بوده است و تا ارتفاع ۱۸ متر از سطح زمین فوران می‌کرده است، ولی در حال حاضر فوران ندارد.

شکل ۵۳-۱

برای مطالعه

ایرانیان اولین ابداع کنندگان قنات در جهان بوده‌اند و اینان کسانی بودند که شیوه حفر قنات را به اروپاییان خصوصاً مردم رم و ایتالیای امروزی آموختند. هنوز هم استان کرمان با توجه به موقعیت خاص خود از بیشترین قنات‌ها بهره می‌برد. پر آب‌ترین این قنات‌ها در شهرستان بم قرار دارند که قنات پر آب پاکم در خواجه عسکر از جمله این قنات‌هاست.

به گفته دکتر باستانی پاریزی قنات گهر ریز جوپار قدیمی‌ترین قنات جهان است که زمان حفر آن به دوره پرستش آناهیتا در ایران می‌رسد.

شکل ۵۴-۱ قنات گهر ریز جوپار (شش مقسم)

شکل ۵۵-۱ مظهر قنات پر آب پاکم در خواجه عسکر بم

درس پنجم: آلودگی‌های محیط زیستی

آلودگی‌های محیط زیستی

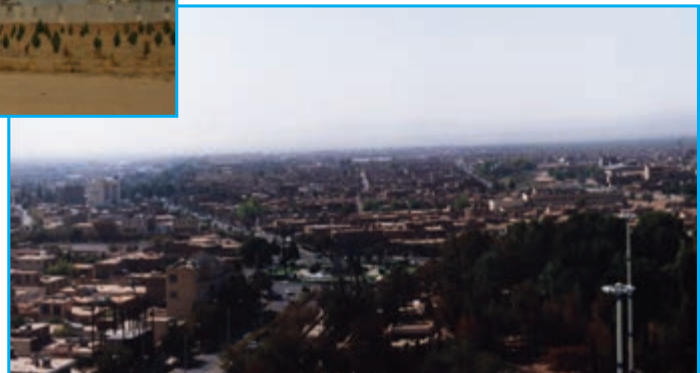
آلاینده‌ها به صورت جامد، مایع و گاز باعث آلودگی منابع آب، خاک و هوا می‌شوند. عوامل مختلفی باعث ایجاد آلودگی و مزاحمت برای زندگی بشر می‌شوند که بعضی از آن‌ها از جمله صنایع و کارخانجات گرچه جزء منابع مهم آلاینده به حساب می‌آیند اما از طرف دیگر زیر بنای توسعه جوامع نیز به‌شمار می‌روند. لذا ایجاد این صنایع اجتناب ناپذیر است، گرچه کنترل عوامل آلاینده در بسیاری از موارد همراه با مشکل است، اما با اتخاذ تدابیر مناسب می‌توان تا حدود زیادی از میزان آلودگی ناشی از آن‌ها کاست.

آلودگی‌های استان شامل: آلودگی هوا، آب و خاک است.

۱- آلودگی هوا: مهم‌ترین منابع آلاینده هوا در سطح استان عبارت‌اند از: وسایل نقلیه موتوری، صنایع و کارخانجات، فعالیت‌های معدنی و وسایل گرمایشی خانگی. این منابع با تولید گازهای سمی و خطرناک به‌ویژه CO_2 و همچنین گرد و غبار و انتشار آن در سطح وسیع سبب آلودگی شدید هوا می‌شوند؛ به عنوان مثال، کارخانه سیمان کرمان با تولید گازهای SO_2 ، CO_2 و نشر مواد مضر از طریق دود و غبار باعث آلودگی هوای شهر کرمان شده است. همچنین بسیاری از وسایل نقلیه و ماشین آلات مورد استفاده در استان به دلیل سیستم قدیمی و مستهلک بودن، علاوه بر تولید گازهای سمی باعث انتشار مقدار زیادی از ذرات آریست و سرب به هنگام ترمز کردن می‌شوند. علاوه بر آن، کارخانه‌های کُک و فُطران و زغال‌شویی موجب آلودگی هوای زرند گردیده است.

شکل ۵۶-۱ کارخانه سیمان

شکل ۵۷-۱ تأثیر آلودگی‌ها بر هوای شهر کرمان

الف - آلودگی هوای ناشی از دود کارخانه مس خاتون آباد

ب - آلودگی هوای ناشی از دود کارخانه کک و قطران زرنند

شکل ۵۸-۱

۲- آلودگی آب : در استان، واحدهای تولیدی و صنعتی زیادی فعالیت دارند که سالانه هزاران متر مکعب فاضلاب صنعتی توسط آن‌ها تولید می‌شود. فاضلاب تولید شده توسط بخش عمده‌ای از این واحدها به دلیل عدم کنترل و دفع بهداشتی، به آب‌های سطحی و زیرزمینی نفوذ کرده و سبب آلودگی شدید آن‌ها شده است. با توجه به کمبود منابع آب سطحی استان و کاهش سطح سفره‌های آب زیرزمینی، عدم کنترل و دفع بهداشتی فاضلاب‌های صنعتی و شهری ضمن آلوده کردن شدید منابع آبی، خسارات جبران‌ناپذیری را در سطح استان به بار خواهد آورد.

۳- آلودگی خاک : یکی از مواردی که می‌تواند علاوه بر زشت و ناپسند ساختن محیط، سبب آلودگی محیط زیست شود زباله و مواد زائد است. اگر این مواد به موقع و به طریق صحیح و بهداشتی دفع نگردند، ضمن آلوده کردن منابع آب و خاک و متعفن نمودن هوا، ضایعات فراوانی را در محیط به بار آورده و موجبات بروز انواع بیماری‌ها را فراهم می‌آورند. در حال حاضر روزانه ۱۰۴۰ تن زباله از سطح شهرهای استان جمع‌آوری می‌شود (سرانه ۶۷ گرم) که با توجه به جمعیت ساکن در شهرها زیاد به نظر می‌رسد.

از دیگر عوامل آلوده‌کننده خاک می‌توان سموم دفع آفات نباتی و کودهای شیمیایی را نام برد که در این میان شهر رفسنجان و شهرستان‌های جنوبی استان، به دلیل استفاده زیاد از سموم کشاورزی، آلوده‌ترین مناطق در سطح استان می‌باشند.

شکل ۵۹-۱- دفع نامناسب زباله‌ها در حاشیه شهرها

راه‌های مقابله با آلاینده‌های محیطی

- ۱- ایجاد و توسعه فضای سبز در سطح استان به خصوص در مجاورت کارخانه‌ها
- ۲- کاهش آلودگی ناشی از دود و غبار کارخانه‌ها و وسایل نقلیه موتوری
- ۳- کنترل و دفع بهداشتی فاضلاب‌های صنعتی، خانگی و بیمارستانی و جلوگیری از ورود آن‌ها به منابع آب
- ۴- جمع‌آوری و دفع بهداشتی زباله و اجرای سیستم بازیافت زباله (کامپوست)
- ۵- آموزش و فرهنگ‌سازی

برای مطالعه

مطالعه موردی: آلودگی مجتمع مس سرچشمه

مجتمع مس سرچشمه در ۵۵ کیلومتری جنوب غربی رفسنجان بزرگ‌ترین مرکز ذوب و تولید مس در ایران است. فرایند تولید در مجتمع مس سرچشمه شامل حفاری، خاکبرداری و انتقال مواد معدنی خام، عملیات تغلیظ، ذوب (تولید مس از کوره‌های ریورب (شعله‌ای) و کنورتور)، پالایش و ریخته‌گری است که طی آن در هر شبانه‌روز حدود ۷۸۹ تن گاز SO_2 و مقدار زیادی ذرات معلق از طریق دودکش‌های کارخانه ذوب مس سرچشمه وارد محیط

می‌شود. خوشبختانه در سال‌های اخیر با پیگیری‌های محیط زیست استان و مسئولان شرکت مس، اقدامات مؤثری جهت کاهش آلودگی‌های محیطی صورت گرفته است: به عنوان مثال، با راه‌اندازی کارخانه تولید اسیدسولفوریک میزان آلاینده‌های گاز SO_2 حاصل از کوره‌های ذوب به میزان زیادی کاهش می‌یابد. همچنین برای تصفیه پساب کارخانه مس سرچشمه که به رودخانه شور می‌ریزد، تصفیه‌خانه‌ای به ظرفیت 43200 متر مکعب در روز احداث شده که ضمن جلوگیری از آلودگی آب پایین دست به یکی از منابع تأمین کننده آب صنعتی کارخانه تبدیل شده است.

شکل ۱-۶۰- تصفیه خانه مجتمع مس سرچشمه

شکل ۱-۶۱- دود حاصل از کوره‌های ذوب مس (کارخانه مس سرچشمه)

شکل ۶۲-۱- کارخانه اسیدسولفوریک سرچشمه

بیشتر بدانیم

از آنجایی که بیماری‌های ایجاد شده ناشی از عوامل آلاینده، طی زمان‌های طولانی به وجود می‌آید، بسیاری از ما متوجه خطرات بالقوه این عوامل نمی‌شویم: برای مثال، آذوبست (پنبه کوهی و یا پنبه نسوز) که به عنوان عایق حرارتی و صدا مورد استفاده قرار می‌گیرد بسیار سمی بوده و باعث ایجاد سرطان ریه می‌شود.

پنبه نسوز به صورت ذرات بسیار ریز در هوا منتشر و از طریق هوا وارد ریه‌ها می‌شود. این ماده سمی به مدت ۵ تا ۲۰ سال در ریه باقی مانده و طی این دوره باعث بیماری‌های سرطانی می‌شود. اما از آنجایی که اثرات مضر آن در کوتاه مدت قابل لمس نبوده چندان به آن توجه نمی‌شود، در حال حاضر به دلیل سمی بودن پنبه نسوز تولید این ماده در کشورهای پیشرفته ممنوع است.

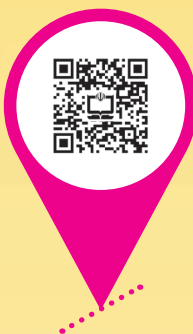
بیماری‌های ایجاد شده توسط فلزات سنگین مانند سرب نیز خطرناک است، اما تشخیص آن‌ها مشکل بوده و اثرات آن‌ها در کوتاه مدت مشخص نمی‌شود؛ برای مثال، سرب باعث ایجاد کندذهنی در کودکان می‌شود. متأسفانه هم‌اکنون این فلز خطرناک به وفور در دسترس کودکان قرار دارد. انتشار آلاینده‌ها یکی از مسائل بسیار مهم زندگی امروزی به‌شمار می‌رود. در حال حاضر کشورهای پیشرفته توجه زیادی به مسائل زیست محیطی دارند؛ برای مثال، در ژاپن ۹۵ درصد از گازهای مضر تولید شده از کوره‌های ذوب مس، جذب می‌شود و از ورود آن‌ها به محیط جلوگیری به‌عمل می‌آید.

فعالیت گروهی ۱-۶

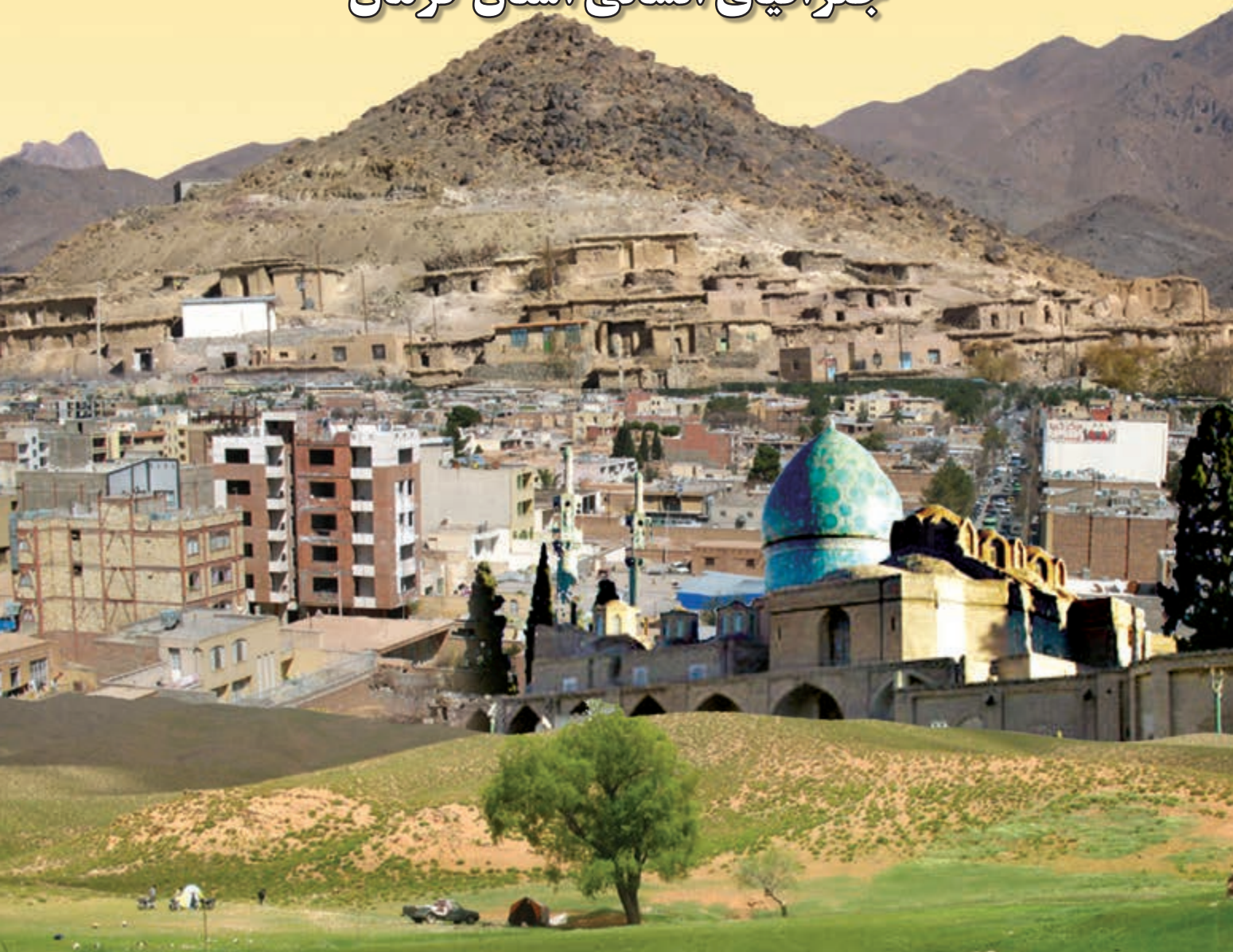
– مهم‌ترین عوامل آلوده‌کننده محیط زیست منطقه خود را نام برده و بگویید چگونه می‌توان خطرات ناشی از آن‌ها را به حداقل رساند؟

فصل دوم

جغرافیای انسانی استان کرمان

استان کرمان، پهناورترین استان ایران است. در سال ۱۳۹۸ دارای ۲۳ شهرستان، ۶۰ بخش و ۷۷ شهر است. این شهرستان‌ها عبارت‌اند از: ارزوئیه، انار، بافت، بردسیر، بم، جیرفت، رابر، راور، رفسنجان، رودبار جنوب، ریگان، زرنده، سیرجان، شهربابک، عنبرآباد، فاریاب، فهرج، قلعه گنج، کرمان، کهنوج، کوهبنان، منوجان و نورماشیر.

با مراجعه به نقشهٔ سیاسی استان کرمان شکل ۱-۲ شهرستان محل سکونت خود را هاشور بزنید. شهرستان شما در کدام قسمت استان کرمان واقع شده است؟ و با کدام شهرستان‌ها یا استان‌های دیگر همسایه است؟

جدول ۱-۲- مشخصات شهرستان‌های استان کرمان

شهرستان	مرکز شهرستان	بخش	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	شهر
انار	انار	مرکزی	انار	بیاض	لطف‌آباد	انار
				حسین‌آباد	حسین‌آباد	امین شهر
ارزوئیه	ارزوئیه	مرکزی	ارزوئیه	ارزوئیه	ارزوئیه	ارزوئیه
				وکیل‌آباد	وکیل‌آباد	
				دهسرد	پتکان	
		صوغان	علی‌آباد	صوغان	سرخان	
				امیرآباد	امیرآباد	
بافت	بافت	مرکزی	بافت	بزنجان	بزنجان	بزنجان
				فتح‌آباد	بیدکردوئیه	بافت
				کیسکان	کرین	
		خبر	کشکوئیه	گوغر	امیرآباد	
				خبر	خبر	
				دشتاب	کشکوئیه	
بردسیر	بردسیر	مرکزی	بردسیر	کوه پنج	ماهونک	بردسیر
				مشیز	دشتکار	دشتکار
		لاله زار	لاله زار	لاله زار	لاله زار	لاله زار
				قلعه عسکر	قلعه عسکر	
		نگار	نگار	نگار	شهرنگار	نگار
				نارپ	نارپ	
		گلزار	گلزار	گلزار	شهر گلزار	گلزار
				شیرینک	شیرینک	

بم	خواجہ عسکر	حومہ	بم	مرکزی	بم	بم		
	دریجان	دریجان						
	دہ بید	دھبکری	دہ بید	دھبکری				
	ابارق	ابارق						
بروات	کروک	روداد غربی	بروات	بروات				
	پشت رود	کرک و نارتیج						
جیرفت علی آباد عمران	دولت آباد	اسفندقہ	دولت آباد	اسفندقہ				
	دہ بیش سفلی	اسلام آباد	جیرفت	مرکزی				
	خاتون آباد	خاتون آباد						
	دولت آباد	دولت آباد						
	کھوروئیہ	ہلیل						
جبال بارز	میجان سفلی	رضوان	جبال بارز	جبال بارز	جیرفت	جیرفت		
	سغدر	سغدر						
	جبال بارز	مسکون						
درب بہشت	رضی آباد	دلفارد	درب بہشت	ساردوئیہ				
	ساردوئیہ	ساردوئیہ						
	صاحب آباد	گور						
اسماعیلی	بلوک	اسماعیلی	بلوک	اسماعیلی				
	کریم آباد سفلی	حسین آباد						
	دہ نو فتح المبین	گنج آباد						
رابر ہنزا	سیہ بنوئیہ	سیہ بنوئیہ	رابر	مرکزی	رابر	رابر		
	اسکر	رابر						
	کھنوج	جوران	ہنزا	ہنزا				
	ہنزا	ہنزا						
راور	دہ علی	راور	راور	مرکزی	راور	راور		
ہجدک	ہروز	ہرجند	ہجدک	کوہساران				
	ہجدک	ہروز						

جغرافیای انسانی استان

	رضا آباد	آزادگان	رفسنجان	مرکزی	رفسنجان	رفسنجان
	هرمز آباد	اسلامیه				
	خنامان	خنامان				
	داوران	دره دران				
	لاهیجان	رزم آوران				
	مس سرچشمه	سرچشمه				
	کبوترخان	کبوترخان				
	قاسم آباد	قاسم آباد				
	حومه الدین	راویز	کشکوئیه	کشکوئیه		
	شریف آباد	شریف آباد				
	شهر کشکوئیه	کشکوئیه				
بهرمان	شهر بهرمان	بهرمان	بهرمان	نوق		
صفائیه	اسماعیل آباد	رضوان	فردوس	فردوس		
	فردوسیہ	فردوس				
رودبار زه کلوت	رودبار	رودبار	رودبار	مرکزی	رودبار	رودبار جنوب
	نهضت آباد	نهضت آباد		مرکزی		
	زه کلوت	جازموریان	زه کلوت	جازموریان		
	برج عباس	کوهستان				
ریگان گنبدکی	دهنه عباسعلی	گارکان	ریگان	مرکزی	ریگان	ریگان
	شهر ریگان	ریگان		مرکزی		
	محمدآباد گنبدکی	گنبدکی	محمدآباد گنبدکی	گنبدکی		
	ناصریہ	ناصریہ				
زرنند خانوک ریحان شهر	شهر ریحان	اسلام آباد	زرنند	مرکزی	زرنند	زرنند
	جرجافک	جرجافک				
	حتکن	حتکن				
	خانوک	خانوک				
	دشت خاک	دشت خاک				
	احمدی	سربنان				
	محمدآباد	محمدآباد				
	بهاء آباد	بهشت وحدت				
یزدان شهر سیریز	سیریز	شمعجره	یزدان شهر	یزدان شهر		
	یزدان شهر	سیریز				
	شهر ریحان	یزدان آباد				

سیرجان	شریف آباد	شریف آباد	سیرجان	مرکزی	سیرجان	سیرجان
	نجف شهر	نجف آباد				
زید آباد	زید آباد	زید آباد	زید آباد	زید آباد		
	محمود آباد سید	محمود آباد سید				
خواجوشهر	حاجی آباد	گلستان	ملک آباد	ملک آباد		
	پوزه خون	ملک آباد				
بلورد	بلورد	بلورد	بلورد	بلورد		
	تکیه	چهارگنبد				
پاریز	پاریز	پاریز	پاریز	پاریز		
	همانشهر	سعادت آباد				
شهربابک	استبرق	استبرق	شهربابک	مرکزی	شهربابک	
	مرج	پاقلعه				
	خاتون آباد	خاتون آباد				
	خورسند	خورسند				
	کم سرخ	مدوارات				
	میمند	میمند				
دهج	دهج	دهج	جوزم	دهج		
	جوزم	جوزم				
	خبر	خبر				
عنبر آباد	دهنه کمرکان	امجز	عنبر آباد	مرکزی	عنبر آباد	
	دو ساری	جهاد آباد				
	علی آباد قدیری	علی آباد				
	خضر آباد	محمد آباد				
مردهک	گرم سالار رضا	گرم سالار	مردهک	جبال بارز جنوبی		
	مردهک	مردهک				
	کلجک	نرگسان				
فهرج	برج اکرم	برج اکرم	فهرج	مرکزی	فهرج	
	فهرج	فهرج				
	حسن آباد	چاهدگال	دهنوا سلام آباد	نگین کویر		
	دهنو اسلام آباد	نگین کویر				
قلعه گنج	قلعه گنج	قلعه گنج	قلعه گنج	مرکزی	قلعه گنج	
	سرخ قلعه	سرخ قلعه				
	چاه داد خدا	چاه داد خدا	چاه داد خدا	چاه داد خدا		
	رمشک	رمشک				
	راین قلعه	مارز				

جغرافیای انسانی استان

کرمان	اختیار آباد	اختیار آباد	کرمان	کرمان	کرمان	کرمان	
	باغین	باغین					
	زنگی آباد	زنگی آباد					
	ده لوء	درختنگان					
	سر آسیاب فرسنگی	سر آسیاب فرسنگی					
چترود	شهر کاظم آباد	کویرات	چترود	چترود			
کاظم آباد	هو تک	معزیه					
راین	گروه	حسین آباد	راین	راین			
	ده میرزا	راین					
شهداد	اندوهجرد	اندوهجرد	شهداد	شهداد			
	تکاب	تکاب					
	اندوهجرد	سیرج					سیرج
گلباف	جوشان	جوشان	گلباف	گلباف			
	کشیت	کشیت					
ماهان—جوبار	لنگر	ماهان	ماهان	ماهان			
	محی آباد	قناتغستان					
فاریاب	شهر فاریاب	گلاشکرد	فاریاب	مرکزی	فاریاب	فاریاب	
	مهر و نیه پایین	مهر و نیه					
	حور پاسفید	حور	حور پاسفید	حور			
	زهمکان	زهمکان					
دهکهان	بارگاه	دهکهان	کهنوج	مرکزی	کهنوج	کهنوج	
	زه	نخلستان					
	کوتک وسط	کوتک					
	کهنوج	چاه حاجی کردی	حومه	چاه مرید			چاه مرید
		کرمان	چاه ریگان				
کوهبنان	جور	جور	کوهبنان	مرکزی	کوهبنان	کوهبنان	
	خرم دشت	خرم دشت					
کیانشهر	طغر الجرد	طغر الجرد	کیانشهر	طغر الجرد			
منوجان	منوجان	قلعه	منوجان	مرکزی	منوجان	منوجان	
	گشمیران	گشمیران					
	نورآباد	نورآباد					
نودژ	بجگان	بجگان	نودژ	آسمینون			
	نودژ	نودژ					

فعالیت گروهی ۲-۱

– باتوجه به جدول ۲-۱ جدول زیر را کامل کنید.

نام شهرستان محل سکونت شما	بخش‌های شهرستان محل سکونت شما	شهرهای شهرستان محل سکونت شما
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

درس هفتم: جمعیت استان

استان کرمان در سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ دارای ۳۱۶۴۷۱۸ نفر جمعیت بوده است و از این تعداد حدود ۵۹/۱ درصد در مناطق شهری و بقیه در روستاها و مناطق عشایری ساکن بوده‌اند. این در حالی است که شهر کرمان با ۷۴۱۷۴۶ نفر جمعیت بیشترین جمعیت شهری را به خود اختصاص داده است.

ویژگی‌های جمعیتی استان کرمان

الف) تراکم نسبی جمعیت: استان کرمان بیش از ۱۱ درصد وسعت کشور را داراست و این در حالی است که کمتر از ۴ درصد جمعیت کشور را به خود اختصاص داده است. با توجه به وسعت استان کرمان و سرشماری جمعیت در سال ۱۳۹۵، تراکم جمعیت در استان کرمان چقدر است؟

استان کرمان یکی از استان‌های کم تراکم از نظر جمعیت می‌باشد. به نظر شما چه عواملی سبب شده است استان کرمان در مقایسه با کشور از تراکم کمتری برخوردار باشد؟

پرتراکم‌ترین شهرستان استان کرمان در سال ۱۳۹۵ شهرستان کهنوج با تراکم نسبی ۴۶/۲ نفر در کیلومتر مربع است.

با توجه به جدول ۲-۳ کمترین میزان تراکم جمعیت مربوط به کدام شهرستان است؟

ب) رشد جمعیت: طی ده ساله ۹۵-۱۳۸۵ نرخ رشد جمعیت در کشور ۱/۲۴ درصد بوده است. این در حالی است که نرخ رشد جمعیت در استان کرمان نسبت به کشور بالاتر بوده است. با توجه به جدول و نمودار تغییرات جمعیت، روند رشد جمعیت در مناطق شهری و روستایی در استان کرمان را تجزیه و تحلیل کنید.

جدول ۲-۲- روند تغییرات جمعیت شهری و روستایی و عشایری استان ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰

۱۳۹۰		۱۳۸۵		۱۳۷۵		۱۳۶۵		شرح
درصد	جمعیت	درصد	جمعیت	درصد	جمعیت	درصد	جمعیت	
۱۰۰	۲۹۳۸۹۸۸	۱۰۰	۲۶۵۲۴۱۳	۱۰۰	۲۰۰۴۳۲۸	۱۰۰	۱۶۲۲۹۵۸	استان
۵۷/۵	۱۶۸۹۹۱۸	۵۸/۵	۱۵۵۲۵۱۹	۵۲/۸	۱۰۶۰۰۷۵	۴۳	۶۹۸۷۵۵	شهری
۴۲/۵	۱۲۴۹۰۷۰	۴۱/۵	۱۰۹۹۸۹۴	۴۷/۲	۹۴۴۲۵۳	۵۷	۹۲۴۲۰۳	روستایی و غیر ساکن

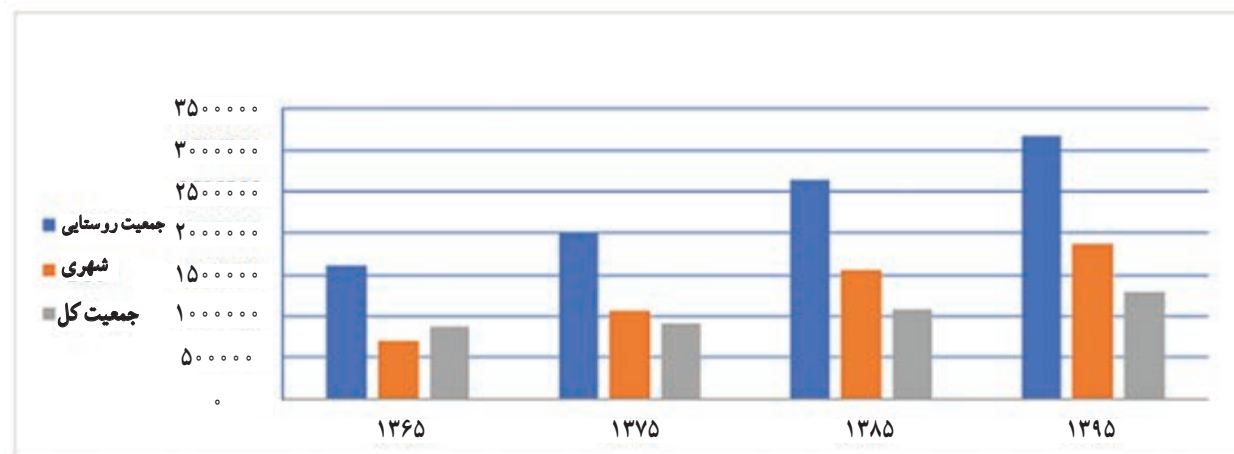

برای مطالعه

جدول ۳-۲- ویژگی‌های جمعیتی استان کرمان به تفکیک شهرستان، وسعت، تراکم، نسبت جنسی و... در سال ۱۳۹۶

ردیف	شهرستان	وسعت	جمعیت	درصد شهرنشین	تعداد مردان	تعداد زنان	نسبت جنسی	تراکم جمعیت
۱	ارزوئیه	۴۸۹۰	۳۷۵۶۸	۱۷/۸۰	۱۸۹۵۳	۱۸۶۱۳	۱۰۱	۷/۵
۲	انار	۲۱۴۰	۳۶۹۷۳	۵۴/۸۶	۱۹۱۴۹	۱۷۸۳۴	۱۰۷	۱۷/۲
۳	بافت	۶۴۹۳	۸۵۸۰۶	۴۵/۷۹	۴۳۲۰۵	۴۲۶۰۹	۱۰۲	۱۳/۲
۴	بردسیر	۶۱۲۹	۸۴۰۶۹	۵۴/۸۳	۴۲۶۷۴	۴۱۴۰۳	۱۰۳	۱۳/۶
۵	بم	۵۱۷۱	۲۳۵۲۲۴	۶۶/۰۳	۱۲۱۴۵۷	۱۱۳۸۶۵	۱۰۷	۴۵/۶
۶	جیرفت	۹۶۵۴	۳۱۵۶۹۴	۵۰/۷۳	۱۶۱۳۶۰	۱۵۴۳۳۲	۱۰۵	۳۲/۷
۷	رابر	۱۸۵۳	۳۵۴۸۳	۴۳/۱۱	۱۷۷۵۰	۱۷۷۳۱	۱۰۰	۱۹/۱
۸	راور	۱۳۹۳۷	۴۳۵۲۴	۵۴/۶۹	۲۱۷۶۶	۲۱۷۶۶	۱۰۰	۳/۲
۹	رفسنجان	۸۲۸۸	۳۱۵۸۱۶	۵۸/۷۷	۱۶۵۰۶۲	۱۵۰۷۵۲	۱۱۰	۳۸/۱
۱۰	رودبار	۶۸۶۴	۱۰۶۸۳۱	۲۲/۵۸	۵۳۵۳۶	۵۳۲۶۷	۱۰۰	۱۵/۵
۱۱	ریگان	۸۵۸۳	۹۵۵۲۴	۳۶/۰۵	۴۸۶۷۸	۴۶۸۴۴	۱۰۴	۱۱/۱
۱۲	زرنند	۵۴۷۷	۱۳۹۷۲۴	۵۲/۷۱	۷۰۴۳۱	۶۹۳۱۹	۱۰۲	۲۵/۵
۱۳	سیرجان	۱۳۱۲۹	۳۳۶۵۰۵	۷۵/۶۴	۱۷۳۷۷۴	۱۶۲۷۳۰	۱۰۷	۲۵/۶
۱۴	شهربابک	۱۴۰۹۶	۱۰۶۶۲۰	۷۰/۹۶	۵۵۹۸۴	۵۰۶۳۴	۱۱۰	۷/۵
۱۵	عنبرآباد	۳۴۰۹	۸۱۴۷۶	۳۰/۷۵	۴۰۹۳۳	۴۰۵۴۱	۱۰۱	۲۳/۹
۱۶	فاریاب	۲۵۶۴	۳۳۶۶۴	۱۳/۷۲	۱۵۷۸۴	۱۶۷۸۷	۹۹	۱۳/۱
۱۷	فهرج	۴۵۶۰	۶۷۱۳۲	۹/۱۳	۳۴۷۰۰	۳۲۴۳۰	۱۰۷	۱۴/۷
۱۸	قلعه گنج	۱۰۴۳۸	۷۶۲۳۸	۱۷/۳۵	۳۷۷۸۷	۳۸۴۴۹	۹۸	۷/۳
۱۹	کرمان	۴۴۶۳۱	۷۴۱۷۴۶	۸۵/۴۹	۳۷۷۳۸۵	۳۶۴۳۵۹	۱۰۴	۱۶/۶
۲۰	کهنوج	۲۱۱۰	۹۷۶۷۳	۵۵/۶۹	۱۰۵۰۳	۱۰۳۴۸	۱۰۲	۴۶/۲
۲۱	کوهبنان	۲۲۳۶	۲۰۸۴۸	۷۱/۲۲	۴۹۳۳۰	۴۸۳۴۱	۱۰۲	۹/۳
۲۲	منوجان	۳۵۴۷	۶۵۶۷۴	۳۲/۵۶	۳۲۷۳۴	۳۲۹۲۸	۹۹	۱۸/۱
۲۳	نرماشیر	۲۹۹۴	۵۲۱۷۸	۱۴/۱۰	۲۷۰۲۹	۲۶۱۴۷	۱۰۳	۱۷/۷
	استان	۱۸۲۷۲۶	۳۲۱۳۱۰۸	۵۸/۹۹	۱۶۴۱۰۰۰	۱۵۷۲۱۰۸	۱۰۴	۱۷/۵

شکل ۲-۲- نمودار تغییرات جمعیت استان کرمان طی دوره ۹۵-۱۳۶۵

ج) ترکیب جمعیت : به جدول ۲-۲ و شکل ۲-۲ نگاه کنید. درصد جمعیت شهرنشین از ۴۳ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۵۸/۷ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. به نظر شما چه عواملی سبب شده است در این دوره ۳۰ ساله از درصد جمعیت روستایی و غیر ساکن کاسته شده و بر درصد جمعیت شهرنشین افزوده شود؟

در این دوره، استان کرمان نیز مانند دیگر استان‌های کشور، به موازات رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی، به سمت الگوی اجتماعی تکامل یافته‌تری پیش رفت و شیوه زندگی عشایری به روستائینی و روستائینی به شهرنشینی گرایش پیدا کرد. بخشی از جمعیت روستایی، به دلیل رشد بالای جمعیت و کمبود امکانات در روستا و جاذبه‌های شهری، روستا را رها کرده و به شهر مهاجرت کرده و در نتیجه شمار جمعیت شهری در این دوره به بیش از ۲ برابر افزایش یافته است.

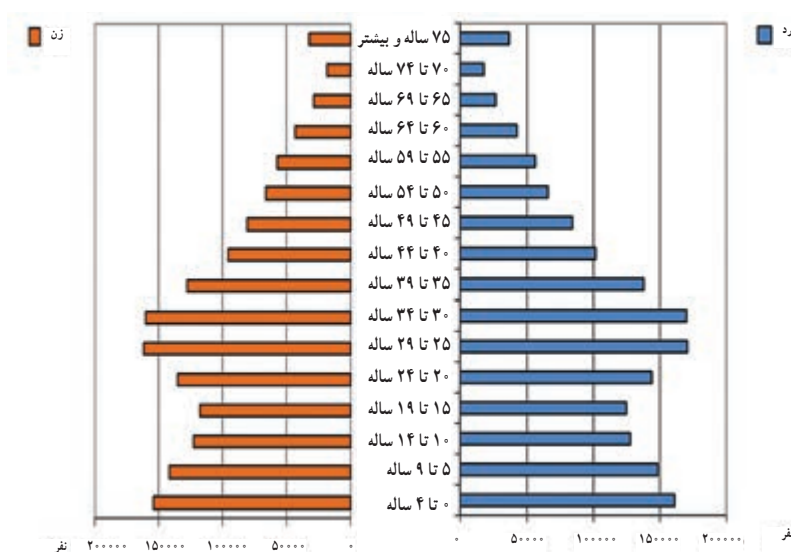
د) ساختمان سنی جمعیت : نگاهی به هرم سنی جمعیت در استان کرمان نشان می‌دهد پایه هرم سنی جمعیت جمع شده که نشان‌دهنده کاهش رشد جمعیت نسبت به دهه قبل از آن است. به طوری که از کل جمعیت استان کرمان در سال ۱۳۹۶ حدود ۱۱/۹ درصد از جمعیت، کمتر از ۵ سال دارند که در مقایسه با دهه قبل، حدود ۶ درصد کاهش نشان می‌دهد. در سرشماری ۱۳۹۵ از کل جمعیت استان ۱۶۴۱۰۰۰ نفر مرد و ۱۵۷۲۱۰۸ نفر زن بوده‌اند، یعنی نسبت جنسی در استان برابر با ۱۰۴ است. البته این نسبت برای اطفال کمتر از یک سال، ۱۰۵ و برای بزرگسالان، ۱۱۷ نفر به دست آمده است.

اگر سیاست کاهش جمعیت به همین صورت ادامه پیدا می‌کرد استان کرمان را در آینده با مشکلاتی از جمله برهم خوردن تعادل جمعیتی و نیروی کار فعال روبه‌رو می‌کرد.

جدول ۲-۴- ترکیب سنی جمعیت کرمان در سال ۱۳۹۵

گروه‌های سنی	سن	تعداد جمعیت	درصد
کودکان و نوجوانان	۱۴-۰ سال	۸۵۶۸۶۴	۲۷/۰۷
جوانان و بزرگسالان	۶۴-۱۵ سال	۲۱۴۶۶۶۱	۶۷/۸
کهن سالان	۶۵ ساله و بیشتر	۱۶۱۱۹۳	۵/۰۹

شکل ۲-۳- نمودار هرم سنی استان کرمان در سال ۱۳۹۵

فعالیت گروهی ۲-۲

- ۱- با توجه به هرم سنی استان کرمان بگویید گروه سنی ۱۹-۱۵ سال چند نفر است. چند درصد جمعیت را تشکیل می‌دهد؟
- ۲- بالا بودن نسبت جنسی در بزرگسالان نسبت به اطفال کمتر از یک سال بیانگر چیست؟

(ه) **مهاجرت** : علت این مسئله علاوه بر بالا بودن نرخ موالید در مناطق روستایی، به خاطر مهاجرت به استان به‌ویژه در مناطق شهری بوده است. مهاجرت در استان به دو دسته تقسیم می‌شود :

الف) مهاجرت برون استانی : به علت وجود استعدادهای بالقوه در بخش‌های صنعت و معدن، کشاورزی و سایر بخش‌های اقتصادی و فرهنگی مهاجرت‌های زیادی به استان صورت می‌گیرد، از کل مهاجرت‌ها بیشترین مهاجران به استان، افغانی هستند. بیشترین مهاجران داخلی به استان از استان‌های یزد، تهران، خراسان، آذربایجان غربی، قزوین، سیستان و بلوچستان، فارس و خوزستان می‌باشند که در بخش‌های معدن، کشاورزی و غیره مشغول شده‌اند.

ب) مهاجرت درون استانی : مهاجرت از نواحی روستایی به شهرها خصوصاً در دهه‌های اخیر .

درس هشتم: شیوه‌های زندگی در استان

آیا می‌دانید که مردم استان کرمان به چه شیوه‌هایی زندگی می‌کنند؟
در کشورمان ایران مردم به سه شیوه کوچ نشینی، روستایی و شهری زندگی می‌کنند که در این درس با شیوه‌های زندگی در استان کرمان آشنا می‌شوید.

زندگی کوچ نشینی در استان کرمان

شکل ۴-۲- زندگی عشایری

استان پهناور کرمان بعد از استان فارس، دومین مرکز مهم کوچ نشینی در کشور است. ویژگی‌های آب و هوایی و شرایط جغرافیایی کوهستان‌های مرتفع و پربارش نظیر هزار، لاله زار، کوه شاه، بهرآسمان، جبالبارز، کوه پنج و چهل تن و ارتباط این کوهستان‌ها با سرزمین‌های پست و گرمسیری هم‌جوار مانند جیرفت، کهنوج، ارزوئیه و بخش‌هایی از استان هرمزگان (رودان و حاجی‌آباد) و وجود مراتع و منابع آب نسبتاً خوب در نواحی سردسیر (بیلاق) و گرمسیر (قشلاق) از دیرباز شرایط مناسب و مطلوبی را برای پیدایش و تکوین زندگی کوچ‌نشینی و تداوم آن در این استان به‌وجود آورده است.

ایلات کوچ نشین در استان کرمان

عشایر کرمان زندگی اجتماعی و قبیله‌ای دارند و از ایل، طایفه، تیر، ایشوم و خانوار تشکیل شده‌اند. اکثر ایل‌ها و عشایر استان

در حوضه آبریز هلیل رود ساکن هستند و در قالب ۷۴ ایل و طایفه مستقل زندگی می کنند که به برخی از ایل های مهم و مشهور و قلمرو زندگی آن ها اشاره می شود :

شهرستان	ایلات
جیرفت و بخش اسفندقه	مهنی، جبالبارزی
رابر و کهنوج	سلیمانی، لری
بافت و ارزویه	افشار، لک
سیرجان	بچاقچی، افشار

شکل ۵-۲- عشایر کرمان

اقتصاد کوچ نشینان در استان کرمان

اصلی ترین فعالیت کوچ نشینان، دامداری و پس از آن کشاورزی و صنایع دستی است.

عمده فعالیت کشاورزی عشایر استان در مناطق کوهستانی و ییلاقی است. عشایر ۳۵ درصد صنایع دستی کشور را تولید می کنند. زنان سخت کوش عشایر کرمان نیز در کنار کمک به دامداری و تهیه فراورده های لبنی به تهیه و تولید صنایع دستی نظیر قالی، گلیم و سیاه چادر می پردازند. گفتنی است گلیم « شیرکی پیچ » عشایر سیرجان و قالی « گل سرخ » اسفندقه که حاصل ذوق زنان هنرمند این مناطق است، به دلیل شهرت جهانی، ظرافت و خوش نقش و نگار بودن، ثبت ملی و جهانی شده اند.

نقش کوچ نشینان استان در دفاع از سرزمین ایران اسلامی

زنان و مردان عشایر استان، افرادی سلحشور، غیرتمند، شجاع و مهمان نوازند. آن‌ها همواره در برابر ناامنی‌ها و شرارت‌هایی که استان را تهدید می‌کرد، ایستادگی و مقاومت می‌نمودند.

حضور بسیج عشایر استان در دوران دفاع مقدس، نمونه‌ای از مقاومت دلیر مردان عشایر است، به طوری که از ۶۵۰۰ شهید استان، ۱۲۰۰ شهید (۱۸ درصد) متعلق به جامعه عشایری است. از شاخص‌ترین شهدای عشایر استان، سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی است.

برای مطالعه

قدیمی‌ترین ایل استان کرمان، ایل مهنی و جبالبارزی است. این ایل‌ها قبل از اسلام نیز با نام «قفص» یا «کوچ» در جیرفت سکونت داشته‌اند. برخی از محققین، مردم ایل مهنی را بومی منطقه دانسته و برخی خاستگاه آنان را میهنه خراسان و بعضی دیگر کُرد تبار (براهویی) دانسته‌اند.

اکثر ایل‌های مهم کرمان به جز مهنی و جبالبارزی طی سیصد سال اخیر از مکانی دیگر به کرمان کوچیده یا بر اثر تصمیمات و سیاست‌های دولت‌های وقت و یا جبر محیطی و انسانی به صورت خانواری یا گروهی به استان کوچانده شده‌اند. در ادامه به منشأ و اصالت برخی از ایل‌های مهم استان اشاره می‌شود:

افشار	خراسان، آذربایجان غربی یا شرقی، زنجان
بچاقچی	شمال غرب کشور
سلیمانی	یکی از ایل‌های خمسه استان فارس
لری (شمس الدین)	لر بیرانوند (استان لرستان)
لک	لر لرستان

فعالیت گروهی ۲-۳

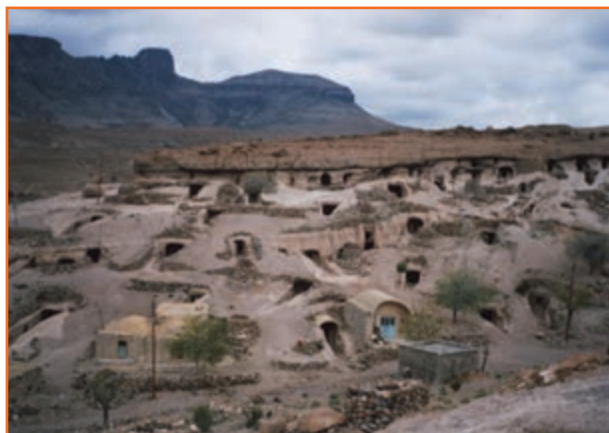
– اگر در شهرستان محل زندگی شما کوچ نشینی رایج است. با راهنمایی دبیر خود به سؤالات زیر پاسخ دهید:

۱- چند ایل و طایفه از عشایر محل سکونت خود را نام ببرید و بگوئید بیلاق و قشلاق آن‌ها کجاست؟

۲- چه عواملی باعث گرایش کوچ نشینان به زندگی یکجانشینی شده است؟

زندگی روستایی

شکل ۲-۶- روستای میمند یکی از نمونه‌های سکونت اولیه در ایران

آب با آبادی در ایران پیوند دیرینه دارد. در نواحی مرکزی و شرقی کشور به‌خصوص استان کرمان پسوند اکثر روستاها کلمه (آباد) برگرفته از آب و آبادی است.

در پیدایش سکونتگاه‌های روستایی در استان کرمان آب از مهم‌ترین عوامل بوده است. خاک حاصلخیز، دسترسی به راه‌های ارتباطی و عامل دفاعی از دیگر عوامل مهم محسوب می‌شوند.

در استان کرمان مانند دیگر نواحی خشک و نیمه خشک ایران نوع روستاها متمرکز است. با این تفاوت که در نواحی کوهستانی و دشت‌های استان، شکل روستاها و مصالح به‌کار رفته در آن‌ها تا حدودی متفاوت است.

در نواحی کوهستانی و مناطق پاکوهی استان کرمان به تبعیت از محیط طبیعی؛ خانه‌های روستایی یا در دامنه کوه‌ها واقع شده و شکل پلکانی به‌خود گرفته‌اند، یا در دره‌ها که در این صورت شکل دره‌ای دارند. در روستاهای کوهستانی معمولاً دیوار (بی) ساختمان‌ها را از سنگ و روی سقف خانه‌ها را با چوب پوشانده و روی آن گل می‌ریزند.

در این گونه روستاها زمین‌های کشاورزی در قسمت‌هایی واقع شده‌اند که خاک بیشتر داشته و از شیب کمتری برخوردارند. آب آشامیدنی و زراعی این گونه روستاها بیشتر از چشمه و قنات فراهم می‌شود.

شکل ۲-۷- روستای پلکانی ریشه شهر بابک

جغرافیای انسانی استان

در نواحی دشت با توجه به شرایط اقلیمی و محیط طبیعی خانه‌های روستایی بیشتر از خشت و گل و با سقف گنبدی‌اند. در این گونه روستاها در گذشته برای خنک کردن خانه‌ها از بادگیر استفاده می‌شده است. امروزه مصالح با دوام‌تر و جدیدتر در ساخت خانه‌های این مناطق استفاده می‌شود.

شکل ۸-۲- خانه‌های خشت و گلی همراه با بادگیر

این نوع روستاها بیشتر از آب سفره‌های زیر زمینی به صورت قنات و یا با استفاده از موتورهای آب کشی آب را به مزارع و باغات خود می‌آورند و در نواحی شمال استان بیشتر به فعالیت باغداری به‌ویژه کشت پسته مشغول‌اند.

شکل ۹-۲- کپر نشینی در جنوب استان کرمان

در نواحی جنوبی استان کرمان که از محروم‌ترین مناطق ایران است هنوز بیشترین درصد جمعیت در مناطق روستایی زندگی می‌کنند. عده زیادی از آن‌ها در خانه‌هایی به نام کپر زندگی می‌کنند که اگر برای اشتغال و مسکن آن‌ها فکر اساسی نشود در آینده‌ای نه چندان دور، آن‌ها نیز به نواحی شهری مهاجرت کرده و بر درصد جمعیت شهرنشین و همچنین مشکلات شهرها می‌افزایند.

جدول ۵-۲ - شهرستان‌هایی که بیشترین جمعیت روستایی استان کرمان را دارا هستند

ردیف	شهرستان	جمعیت کل	جمعیت شهری	درصد	روستایی و عشایری	درصد
۱	بم	۲۰۳۵۸۰	۱۰۰۴۶۸	۴۹/۳۵	۱۰۳۱۱۲	۵۰/۶۵
۲	کهنوج	۱۲۳۶۶۰	۵۴۶۹۶	۴۴/۲۳	۶۸۹۶۴	۵۵/۷۷
۳	بافت	۱۱۶۱۴۹	۵۲۰۸۲	۴۴/۸	۶۴۰۶۷	۵۵/۲
۴	عنبرآباد	۱۲۹۸۷۷	۲۲۸۳۸	۱۷/۵۸	۱۰۷۰۳۹	۸۲/۴۲
۵	رودبار	۱۱۰۲۹۷	۱۰۱۱۰	۸/۳۱	۱۰۰۱۸۷	۹۱/۶۹
۶	قلعه گنج	۸۲۳۳۲	۱۶۱۱۹	۱۹/۵۷	۶۶۲۱۳	۸۰/۴۳
۷	منوجان	۶۹۸۱۶	۲۰۰۹۴	۲۸/۷۸	۴۹۷۲۲	۷۱/۲۲

کشاورزی مهم‌ترین فعالیت اقتصادی روستاییان بوده و باغداری، زراعت، دامداری و دامپروری و صنایع دستی به ترتیب مهم‌ترین منابع درآمد روستاییان این استان محسوب می‌شوند. این استان با در اختیار داشتن حدود ۲۵ درصد باغات کشور بزرگ‌ترین تولید کننده محصولات باغی است و عمده محصولات درختی آن عبارت‌اند از: پسته، خرما، مرکبات و گردو. علاوه بر محصولات درختی؛ در زمینه محصولات صیفی و جالیزی و نیز دانه‌های روغنی سهم عمده‌ای در اقتصاد کشاورزی دارد. در روستاهای استان کرمان دامداری به صورت سنتی و نیز با شیوه‌های جدید و علمی رواج دارد. در گذشته دامداری و دامپروری نقش مهمی در تولید پشم و رونق صنایع دستی استان به ویژه قالی بافی داشته است، به‌طوری که قالی کرمان و به ویژه راور از شهرت فراوان برخوردار است، ولی در سال‌های اخیر این هنر رونق گذشته را از دست داده است.

شکل ۱۰-۲ - دامداری و دامپروری از منابع درآمد روستاییان استان کرمان

فعالیت گروهی ۴-۲

- مهاجرت روستاییان به شهرها چه مشکلاتی برای شهرها به وجود می‌آورد؟

زندگی شهری

شکل ۱۱-۲ چشم اندازی از شهر کرمان

شکل ۱۲-۲ شهر راور با نقش ارتباطی

هسته اولیه بسیاری از شهرهای ایران از جمله شهرهای استان کرمان در جایی بوده که به آب دسترسی داشته‌اند و بسیاری از شهرها در اصل، روستاهای بزرگی بوده‌اند که با افزایش جمعیت و ایجاد مؤسسات و ادارات مختلف به شهر تبدیل شده‌اند. شهرهای استان کرمان به دلیل شرایط آب و هوایی گرم و خشک و کمبود منابع آب در اکثر نواحی استان، دور از یکدیگر واقع شده‌اند و در فاصله بین آن‌ها بعضی از شهرهای کوچک به صورت اقماری به وجود آمده‌اند، مانند بروات (بم)، چوپار، چترود و ماهان (کرمان) و ... . در سال ۱۳۹۰ در استان کرمان ۶۷ سکونتگاه شهری وجود داشته که ۵۷/۵ درصد از جمعیت استان را در خود جای داده است.

جدول ۶-۲- پرجمعیت ترین نقاط شهری استان کرمان (سال ۱۳۹۰)

ردیف	نام شهر	تعداد جمعیت	ردیف	نام شهر	تعداد جمعیت
۱	کرمان	۶۲۱۳۷۴	۷	بردسیر	۴۴۹۵۷
۲	سیرجان	۲۰۸۰۳۳	۸	کهنوج	۴۳۹۷۷
۳	رفسنجان	۱۷۱۱۹۷	۹	راور	۲۲۶۵۱
۴	بم	۹۸۶۶۴	۱۰	انار	۱۷۶۴۵
۵	زرنند	۷۰۱۳۵	۱۱	کوهبنان	۱۶۶۴۸
۶	شهر بابک	۶۳۴۲۴			

شهرهای استان کرمان از نظر نقش و عملکرد وضعیت یکسانی نداشته و از درجات متفاوتی برخوردارند. بیشتر آن‌ها دارای نقش اداری، خدماتی و تجاری‌اند اما بعضی از این نقش‌ها، بارزتر است؛ مثلاً نقش اداری سیاسی در کرمان، نقش ارتباطی در انار و سیرجان، نقش تاریخی در بم و جیرفت و... در سال‌های اخیر بر اثر رشد جمعیت و همچنین مهاجرت بی‌رویه روستاییان به شهرها و تحولات دیگر نقش بعضی از شهرها نیز تغییر کرده یا در حال تغییر است.

شکل ۱۴-۲- شهر ماهان از شهرهای اقماری کرمان

شکل ۱۳-۲- شهر جیرفت

برای مطالعه

شهر کرمان

این شهر به عنوان مرکز استان در زمینی نسبتاً هموار قرار گرفته که از شمال به زنگی آباد و ارتفاعات باداموئیه از جنوب به ماهان و جوپار، از شرق و غرب به شهداد و دشت باغین می‌رسد. این شهر قدمت دیرینه دارد و نام قدیمی آن، گواشیر (شهرادشیر) بوده است. محلات قدیمی شهر اغلب بیانگر پیشینه تاریخی ساکنان آن است. بافت قدیم کرمان، بخشی از میراث فرهنگی را در خود جای می‌دهد و عبور از این محلات قدیمی با ویژگی‌ها و کارکردهای خاص خود، آداب و رسوم و سنن دوران گذشته را به ذهن تداعی می‌کند. تغییر بافت قدیمی به علت وجود کوچه‌های باریک و پریچ و خم از جمله مشکلات قابل توجه است که اقدامات مؤثری در راستای اصلاح و بهسازی بافت قدیم شهر صورت گرفته است. از جمله محلات قدیمی کرمان می‌توان محله شهر، شاه عادل، خواجه خضر، محله یهودی‌ها، بازار شاه، میدان قلعه، محله زرتشتی‌ها، گلبازخان و... را نام برد. از بازارهای تاریخی و دیدنی شهر کرمان می‌توان به بازار مظفری، بازار گنجعلی‌خان، بازار قیصریه، بازار مسگری، بازار وکیل و... اشاره کرد. شهر کرمان به دلیل موقعیت جغرافیایی خاص خود و قرار گرفتن در گذرگاه تجارت و نیز راه ابریشم، کاروان‌های تجاری زیادی را پذیرا بوده است. این امر سبب به وجود آمدن کاروانسراهایی با ساخت حفاظتی ویژه شده است. از جمله کاروانسراهای عمده کرمان که میهمانان زیادی را در خود جای می‌دادند می‌توان، کاروانسرای گلشن، کاروانسرای گنجعلی‌خان، کاروانسرای وکیل، کاروانسرای حاج آقا علی، کاروانسرای هندوها و... را نام برد.

شکل ۱۶-۲- شهر کرمان

شکل ۱۵-۲- کاروانسرای وهابزاده رفسنجان

شکل ۱۷-۲- مسجد جامع کرمان - شهر کرمان

فصل سوم

ویژگی‌های فرهنگی استان کرمان

درس نهم : آداب و رسوم مردم استان

آداب و رسوم مردم کرمان

آداب و رسوم، عقاید و عادات اقوام و ملل، بیانگر نوع تفکر و خصوصیات مردم هر منطقه است. و از این طریق می توان روحیه، تعلقات و خلیقات خاص هر ملت را دریافت کرد.

منظور از فرهنگ و آداب و رسوم مردم هر منطقه، دانستنی های توده مردم است که در قالب افسانه ها، قصه ها، لطیفه ها، ضرب المثل ها، معماها، ترانه ها، دعاها، نفرین ها، قسم ها، کنایات و غیره در یک منطقه رواج دارد.

استان کرمان، محل سکونت مردمی با عقاید مختلف دینی و مذهبی است که هر کدام از آنها آیین و مراسم خاصی دارند. کرمان، همچنین محل کوچ و زیست ایلات مختلف عشایری است که فرهنگ آنها با فرهنگ شهری اختلاف اساسی دارد.

به طور کلی، فرهنگ منطقه کرمان بر بنیاد دو عامل شکل گرفته است. از یک سو شرایط طبیعی و از سوی دیگر تاریخ پرفراز و نشیب این منطقه است که در مجموع به عادت قناعت و صبروری، شجاعت، سخت کوشی و عقاید ملی و مذهبی مردم منجر شده است. این بدین معناست که فرهنگ استان کرمان از ترکیب جوامع شهری، روستایی و عشایری و همچنین متأثر از جریانات تاریخی و آیین های مذهبی بوده و همین عوامل باعث پیدایش خرده فرهنگ هایی در سطح استان پهناور کرمان شده است.

به این ترتیب، فرهنگ مردم هر منطقه، طی سالیان متمادی با لهجه و طرز تفکر و محیط زندگی مردم آمیخته شده و در نتیجه موجب تفاوت هایی میان مردم مناطق مختلف شده است. نوع پوشش و لباس مردم مناطق مختلف کرمان نیز تحت تأثیر آداب و سنن و شرایط خاص اقلیمی متفاوت است.

از جمله مشخصه های مردم کرمان، پابندی آنها به آداب و رسوم و سنت های ملی و مذهبی است، تا آنجا که برخی از رسوم نظیر جشن سده، تنها در کرمان، هنوز باشکوه برگزار می شود.

در کرمان، همچنین مراسمی چون عید نوروز و سنت های وابسته، نظیر چهارشنبه سوری، سیزده بدر، خانه تکانی، تهیه سبزه و ... همراه با آداب و رسوم خاصی، مانند پختن سمنو، تهیه کماج سِهن (سِن) و سایر خوراکی ها به گونه ای با شکوه برگزار می شود. سایر مراسم مانند شب چله، شب شیشه و برخی جشن های ملی و سنتی دیگر نیز مورد توجه و احترام مردم کرمان است.

روحیه و منش مردم کرمان

روحیه مردم کرمان متأثر از فرهنگ این جامعه است. کرمانی ها صبور، قانع، فعال، امین و مهمان نواز هستند. آنها به بزرگ ترها احترام می گذارند و با وجودی که عوامل طبیعی مساعد نیست، تا آنجا که مقدور باشد برای آباد کردن زمین ها و حفر قنوات تلاش می کنند. در کرمان به نسبت جمعیت خود مراسم سوگواری و ارادت به خاندان آل عصمت و طهارت علیهم السلام بیشتر از جاهای دیگر برگزار می شود.

شکل ۱-۳- مراسم تعزیه خوانی در کشکونیه

دین و مذهب

اگرچه بیش از ۹۵ درصد مردم استان کرمان مسلمان و شیعه‌اند، اما ادیان و مذاهب دیگری چون زرتشتی، کلیمی و مسیحی نیز در کنار مسلمانان، زندگی می‌کنند. به خصوص زرتشتی‌ها که صاحب محله، مدرسه دخترانه و پسرانه، آتشکده، موزه و گورستان مخصوص‌اند، مراسمی چون جشن سده را با شکوه برگزار می‌کنند.

گوش کرمانی

حتماً تا به حال دقت کرده‌اید که مردم مناطق مختلف ایران، با گویش‌های مختلف سخن می‌گویند. این گویش‌ها معمولاً سابقه طولانی دارند و مردم هر منطقه به خاطر ارتباط کلامی با یکدیگر به راحتی و با علاقه آن را به کار می‌برند. ایران از دیرباز، به دلیل وسعت قلمرو، غنای فرهنگی و حضور اقوام مختلف، دارای تنوع گویشی بسیار است. در استان پهناور کرمان نیز این گوناگونی گویش به نحوی چشمگیر مشاهده می‌شود. البته در چند دهه اخیر، با توجه به نقش رسانه‌ها در ترویج زبان رسمی، به مرور گویش‌ها رو به فراموشی می‌روند. با این وجود، هنوز تفاوت‌های گویشی میان شهرهای مختلف به چشم می‌خورد.

ویژگی‌های فرهنگی استان

ضرب‌المثل‌های هر منطقه، از نظر گویشی عموماً غنی هستند. حتی مردمی که کمتر از گویش محلی استفاده می‌کنند، موقع کاربرد ضرب‌المثل، از گویش محلی استفاده می‌کنند.

فعالیت گروهی ۱-۳

— با توجه به گویش مردم محل سکونت خود، جدول زیر را تکمیل نمایید.

کلمه	گرد و غبار	پدر بزرگ	مادر	باجناق	گرسنه	چلو صافی	عنکبوت	جیر جیرک	قارچ محلی
تلفظ محلی									

فعالیت گروهی ۲-۳

— چند نمونه از بازی‌های محلی را که می‌شناسید تشریح نمایید.

فرهنگ زرتشتی

یکی از اقلیت‌های مورد احترام کرمانی‌ها، مردم زرتشتی ساکن در این دیارند. وجود همین اقلیت دینی در کرمان، باعث ماندگاری سنت‌ها و آیین‌های زرتشتی در این منطقه شده است. آیین‌هایی مثل جشن سده، جشن مهرگان، لباس سبز پوشیدن در مراسم عقد و... از جمله آنهاست. آتشکده مقدس و زیارتگاه پیر سبز در منطقه، حکایت از وابستگی آنها به آیین‌های مذهبی خویش است.

برای مطالعه

نمونه‌ای از ضرب‌المثل‌های کرمانی

* آب از کُنج ناخونش نمی‌چکه

آب از گوشه انگشتش نمی‌ریزد؛ کنایه از اینکه بسیار خسیس است.

* تَرُش بالا به آفتابه می‌گه دو کتو

آبکش به آفتابه می‌گوید دو سوراخ داری؛ کنایه از اینکه شخصی پر از عیب است، اما از دیگری عیب‌جویی می‌کند.

* خونهٔ همسایه کُماجه به ما چه؟

خانهٔ همسایه کماج درست می‌کنند به ما مربوط نیست؛ کنایه از اینکه در کار دیگران مداخله نکنیم.

نمونهٔ لالایی کرمانی

الالا گلم لالا / بخوابه بلبلم لالا

الا لالایی لالایی / برو لولوی صحرایی

برو لولو جهنم شو / بلا گردون رودم شو

برو لولوی صحرایی / تو از رودم چه می‌خواهی

که رودم کرده لالایی

دوبیتی عامیانه کرمانی

دوبیتی‌های عامیانه بسته به شرایط جغرافیایی مناطق مختلف، رنگ و بوی خاص خود را دارند؛ مثلاً در روستاهای کویری گلباف مشتمل بر سه روستای حُرْمَک، نَسْک و کِشیت بیشتر با واژه‌هایی نظیر لوت، شتر و نخل سروکار داریم؛ اما در روستاهای شمالی که میوه‌های سردسیری دارند، این دوبیتی‌ها رنگ و بوی دیگری دارند.

نمونهٔ دوبیتی کرمانی

فلک ور گردنم زنجیر داره

که غربت خاک دامنگیر داره

شتر گم کردم و بی می‌زنم بی

گلی گم کرده‌ام شاید تو باشی

امیرالمؤمنین را یاد کردم

که رو ور قبلهٔ حاجات کردم

* غربی سخ مرا دلگیر داره

فلک از گردنم زنجیر ور دار

* سر کوه بلند نی می‌زنم نی

شتر گم کرده‌ام با کره‌هاشی

* سر کوه بلند فریاد کردم

امیرالمؤمنین ای شاه مردون

فعالیت گروهی ۳-۳

۱- چند مورد از ضرب‌المثل‌های رایج محل زندگی خود را بیان نموده و معنای آنها را نیز به شر روان

بنویسید.

۲- نمونه‌هایی از سروده‌های محلی منطقه سکونت خود را جمع آوری نمایید.

بیشتر بدانیم

موسیقی کرمان

موسیقی محلی کرمان از جایگاه خوبی برخوردار است؛ به گونه‌ای که برخی از سازهای محلی این استان در دنیا بی‌نظیر است.

موسیقی نواحی استان به ترانه‌های کار، شادمانی، روایی و حماسی، سوگ آواها، لالایی‌ها، صوفیانه، مذهبی و آیینی، ساربان، زورخانه و کولی‌ها تقسیم بندی می‌شود.

سازهای موسیقی نواحی استان، شامل کوبه‌ای، بادی و زهی است.

سازهای کوبه‌ای پوستی نظیر جوغ، انواع دایره، دهل، تمبک و تمپو است.

سازهای کوبه‌ای بدون پوست را به کوزه، سنگ، چوسر (چوب سحر) و خلخال می‌توان تقسیم بندی کرد.

شکل ۲-۳ نمونه‌ای از سازهای
کوبه‌ای و بادی محلی کرمان

برای مطالعه

نمونه ترانه محلی کرمان

رفتم به باغ پسته / مندلی خان نشسته
 سنگی زدم به دوشش / مرواری ریخت تو کوشش (کوش = دامن)
 "ای" طرف جو جکیدم / "او" طرف جو جکیدم
 شاخ نباتی دیدم / برداشتم و دویدم
 گفتم ننه، ننه، من آش می خام؛
 قاشق نقاش می خام / زن قزلباش می خام
 اُرسی فرش کرده می خام / قلیون چاق کرده می خام
 سوار "ای" لوک نمی شم / سوار "او" لوک نمی شم
 سوار جَمازه می شم / تا در دروازه می شم
 که دروازه نگین داره / که قفل عمبرین داره

نمونه ای از باورهای قدیمی

اگر گربه برابر انسان دست و صورتش را بلیسد نحس است.
 اگر کف دست انسان بخارد پول گیرش می آید.
 اگر در فنجان چای یک پر چای روی فنجان آمد مهمان می رسد.
 آب خوردن از کوزه شکسته یا لیوان شکسته خوب نیست.
 موقع طبخ سمنو اگر چشم ناپاک به دیگ بیفتد سمنو خراب می شود.
 شب ششم زائو که به شب شیشه معروف است، شیشه ای را بالای بام می گذارد. عده ای هم از بستگان زائو در اتاق جمع می شوند و تا صبح شب زنده داری می کنند تا از آمدن آل و شیشه و غیره جلوگیری کنند.

نمونه بازی های محلی

سرگزیزکو: در این بازی، یکی از بچه ها به عنوان رئیس انتخاب می شود. بچه دیگری سر خود را روی دامن او می گذارد. رئیس چشم های او را محکم می بندد. سایر بچه ها هر یک در گوشه ای پنهان می شوند. پس از آنکه بچه سر برداشت؛ رئیس می خواند:
 سرور داشت و سرور داشت

هر جا هستی قایم باش!

در این مرحله، رئیس یک یک بچه ها را نام می برد. هر بچه ای که اسمش گفته می شود باید دست بزند یا صدایی از خود در آورد. بچه ای که روی چشمش بسته شده باید حدس بزند که هر کدام از بچه ها کجا پنهان شده اند. با این ترتیب؛ بازی ادامه می یابد تا زمانی که او بتواند همه بچه های دیگر را پیدا کند.

صنایع دستی استان کرمان

صنایع دستی، هنر سنتی و نماد همبستگی اقوام مختلف ایرانی است و ریشه در فرهنگ و طبیعت کشورمان دارند. در واقع، صنایع دستی هر منطقه معرف فرهنگ همان منطقه به سایر نقاط کشور و جهان است.

پته، گلیم، مشبک، مُعَرَق و مُنَبَّت چوب، طراحی سنتی، طراحی گلیم، طراحی قالی، تذهیب، مینیاتور، مس تزیینی، مجسمه سازی، عروسک ها و لباس های محلی، آیینه دوزی، سکه دوزی و چاقو سازی، جارو، بادبز، پلاس و خرس بافی از جمله صنایع دستی استان کرمان است.

پته دوزی: پته از جمله صنایع دستی زنانه دوزی است که با نخ های رنگی، روی پارچه مخصوصی که به آن عریض می گویند، دوخته می شود. پته در رنگ های سفید، سبز و قرمز و ... عرضه می شود و هرچه دوخت پته ریزتر و ظریف تر باشد، مرغوب تر است. پته کرمان که از نظر زیبایی و چشم نوازی شهرت دارد برای رومیزی، سجاده، پرده و ... مورد استفاده قرار می گیرد.

شکل ۳-۳- پته دوزی، هنر دستی زنان کرمان

شکل ۴-۳- قالی کرمان

قالی بافی : کرمان پشم بسیار مرغوبی برای قالی بافی دارد و قالی کرمان از قدیم به عنوان نفیس‌ترین و ظریف‌ترین قالی ایران و دنیا شهرت دارد. شهرت قالی کرمان به دلیل تلفیق جذاب طرح و رنگ است و یکی از زیباترین و خوش سبک‌ترین بافته‌های جهان، قالی راور است.

طرح و نقش گل و گیاه و درختان، نقش رایج در فرش کرمان است و رنگ‌های کرم، لاک‌ی، سرمه‌ای و خاکستری از پرکارترین رنگ‌ها در فرش کرمان محسوب می‌شوند. قالی با فرهنگ مردم کرمان عجین بوده و اشعار و اعتقادات، مثل‌ها و چیستان‌های زیادی در این باره در بین مردم این دیار رایج است.

گلیم شریکی بیج : زنان روستایی و عشایر با سرپنجه هنر آفرین خود نوعی گلیم می‌بافند که شهرت جهانی دارد.

در این نوع بافته، پود، در پرز گلیم مخفی می‌شود. گره متن یا آبدوزی نیز به مدد بافت می‌رود و نقش و نگاری از هنر می‌آفریند.

عشایر این منطقه موقع بافت این نوع گلیم، گل‌هایی چون کشمیری، گلدانی، موسی خانی، سماوری، درختی و حشمتی خلق می‌کنند که نمونه آن را تنها در گلزار هنر کرمان زمین باید جست‌وجو کرد.

شکل ۵-۳- گلیم شریکی بیج

خوراکی های محلی استان کرمان

این خوراکی ها پس از گذشت سالیان دراز هنوز هم خاص استان بوده و جزء سوغات کرمان محسوب می شوند که چند نمونه از آن ها در زیر آمده است :

قَوْتُو : قَوْتُو یا قاوت همان طوری که از نامش پیدا است، نوعی خوراکی خوشمزه و مقوی و به شکل پودر است که در لهجه محلی به آن قَوْتُو می گویند. آن را از آسیاب گیاهان مفیدی درست می کنند. کرمانی ها از قَوْتُو برای پذیرایی از مهمان، به خصوص مراسم تولد نوزاد استفاده می کنند.

انواع قَوْتُو شامل قهوه ای، نخودچی، پسته ای و نارگیلی وجود دارد که همه آنها خوشمزه و مقوی اند.

شکل ۳-۶- انواع قَوْتُو

کلمپه : از جمله شیرینی های رایج در کرمان، کلمپه است که آن را از ترکیب خرما، آرد و روغن درست می کنند. در سال های اخیر، انواع تازه تری از آن با گردو و زعفران درست می شود. در برخی موارد نیز از روغن محلی در طبخ آن استفاده می شود که برخی این نوع را بیشتر می پسندند. مصرف کلمپه علاوه بر اینکه در کرمان رواج زیادی دارد؛ از این شیرینی به عنوان یک سوغات خوب استقبال می شود.

شکل ۳-۷- کلمپه کرمانی

کماج سِهن : این شیرینی از ترکیب جوائه گندم، خرما و روغن درست می شود و سرشار از انرژی و بسیار مقوی است. سایر شیرینی های خانگی : علاوه بر کلمپه و کماج سِهن، شیرینی های دیگری چون سوهان زرد، مسقطی سیرجان، حاج بادام، نان برنجی، برشتو، نان پر، زبون میرزا و ... به صورت خانگی در کرمان درست می شود که بسیار سبک، کم شیرینی و خوشمزه اند. از دیگر خوراکی های مشهور می توان به فالوده کرمانی، آش رشته و ... اشاره کرد.

لباس و پوشش محلی استان

در جامعه شهری کرمان، به دلیل غلبه زندگی شهری و نفوذ رسانه‌ها مردم از نظر پوشش، تقریباً یکسان می‌پوشند. اما در جامعه عشایری این تفاوت‌ها هنوز به چشم می‌آید. پوشش و لباس محلی در بین عشایر و روستاییان استان به‌ویژه زنان متأثر از نوع فعالیت اقتصادی و فرهنگ عفاف و پاکدامنی است.

زنان ایل آسیاب‌بر، لباس گشاد تا سر زانو و روسری به نام «شیلک» دارند که با سکه تزئین شده است. مردان شلوار گشاد و مشکی و پیراهن سفید می‌پوشند.

شکل ۸-۳- پوشش زنان عشایر بلوچ کرمان

زنان ایل افشار، از جمله طایفه قاسم‌ولادی، لباس‌های بلند می‌پوشند؛ دور سر دستمال می‌بندند و روی آن چارقد می‌گذارند. در ایل بچاقچی، زنان دامن چین‌دار، چارقد، دستمال و عمامه؛ اما مردان، شال و قبا و گیوه ملکی دارند.

شکل ۹-۳- لباس و کبر بلوچ بامری رودبار جنوب

جشن سده یا آیین سده سوزی

جشن سده از قدیمی‌ترین جشن‌های ایرانیان است که هنوز برگزاری آن در میان مردم کرمان به ویژه زرتشتی‌ها رایج و طرفداران زیادی دارد.

شکل ۱۰-۳- مراسم جشن سده در کرمان

ویژگی‌های فرهنگی استان

مراسم این جشن غروب روز دهم بهمن ماه هر سال، برگزار می‌شود. مراسم با برپایی آیین نیایش توسط موبدان زرتشتی در محل باغچه بُداغ آباد آغاز می‌شود؛ سپس با تشریفات ویژه‌ای از محل باغچه خارج می‌شوند، و در محوطه‌ای باز مقابل باغچه، با آتش زدن خرمن بزرگی از هیزم، در حالی که هزاران نفر از مردم کرمان، برای تماشا آمده‌اند، آیین سده‌سوزی را به جا می‌آورند. درباره‌ی دلیل پیدایش این جشن، نظرات مختلفی بیان شده است. گروهی معتقدند دهم بهمن ماه به تقویم کهن، صد روز از فصل سرما گذشته یا پنجاه شب و پنجاه روز به نوروز باقی مانده است، و چون فصل کشت و کار به زودی فرا می‌رسد زمین باید با آتش سده گرم شود. برخی نیز دلایل افسانه‌ای عنوان می‌کنند. این عده با اشاره به داستان ضحاک مار دوش می‌گویند، در این روز فریدون بر ضحاک پیروز شده و این جشن از یادگارهای آن دوره است. بعضی نیز آن را صرفاً یک جشن دهقانی و چوپانی می‌دانند؛ برای مثال، هنوز در بین چادرنشینان آیین سده‌سوزی چوپانی برگزار می‌شود.

زیارت پنج تن، مرکز تبادلات اقتصادی و فرهنگی

این مراسم همه ساله از آغاز سال نو به مدت سه روز در اطراف آرامگاه یا زیارتگاه پنج تن در مِهناباد رودبار برگزار می‌شود و هم‌زمان با آن، بزرگ‌ترین بازار سالانه منطقه نیز تشکیل می‌شود. از حدود دهم اسفند ماه دکان داران عنبرآبادی و سپس رودباری و محلی به مِهناباد آمده چادر می‌زنند و برپایی بازار را تدارک می‌بینند. آنگاه جمعیت بی شماری از تمامی ده نشینان و عشایر جنوب استان به مِهناباد وارد شده و با برپایی چادر در زیر درختان و قربانی کردن گوسفند و فراهم ساختن سور و سات به شادی و تفریح می‌پردازند. در این هنگام، مِهناباد به صورت بازار فصلی برای مردمی در می‌آید که از ساردوئیه تا منوجان و از فاریاب تا دلگان بلوچستان برای شرکت در بزرگ‌ترین اجتماع روستایی – عشایری منطقه گرد می‌آیند.

مراسم سوگواری

مراسم سوگواری در میان عشایر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و با شکوه و سوز و گداز برگزار می‌شود. وقتی شخصی از مردم ایل جبال‌بارز فوت کند، ایل یکپارچه در ماتم و عزا فرو می‌رود. ابتدا همه‌ی مردم ایل جمع می‌شوند و در مراسم غسل و دفن متوفی شرکت می‌کنند. آنها پس از صرف ناهار احسان، به خانه‌های خود برمی‌گردند. اولین پنج‌شنبه‌ای که فرا می‌رسد، مرد و زن جمع شده به گورستان می‌روند و پس از خواندن فاتحه بر می‌گردند. از آن پس، هر روز عده‌ای از نزدیکان و آشنایان ساکن در جاهای دیگر برای تسلیت گفتن به منزل متوفی می‌روند. این رسم در ناحیه‌ی گاوگان تا یک سال طول می‌کشد.

برای مطالعه

نمونه‌ای از چیستان‌ها

ای سرکوه اره اره؛ اون سرکوه دره دره؛ میون کو گوشت بره؛ بالاترش روغن‌گری؛ بالاترش گله چرون.

پاسخ: صورت و بینی و دهان و موی سر انسان

عجایب صنعتی دیدم در این دشت؛ که بی جون ور رد جوئدار می‌گشت.

پاسخ: گرجین، خرمن کوب سنتی

از در در آمد نر پلنگ؛ عصای دستش همه رنگ

پاسخ: قالی

سه دکون دوش به دوش یکی مخمل فروش یکی آرد فروش و یکی چوب فروش

پاسخ: سنجید

قو طی، قو طی، سن قو طی   دو رنگ قو طی تو یک قو طی

پاسخ: تخم مرغ

فعالیت گروهی ۳-۴

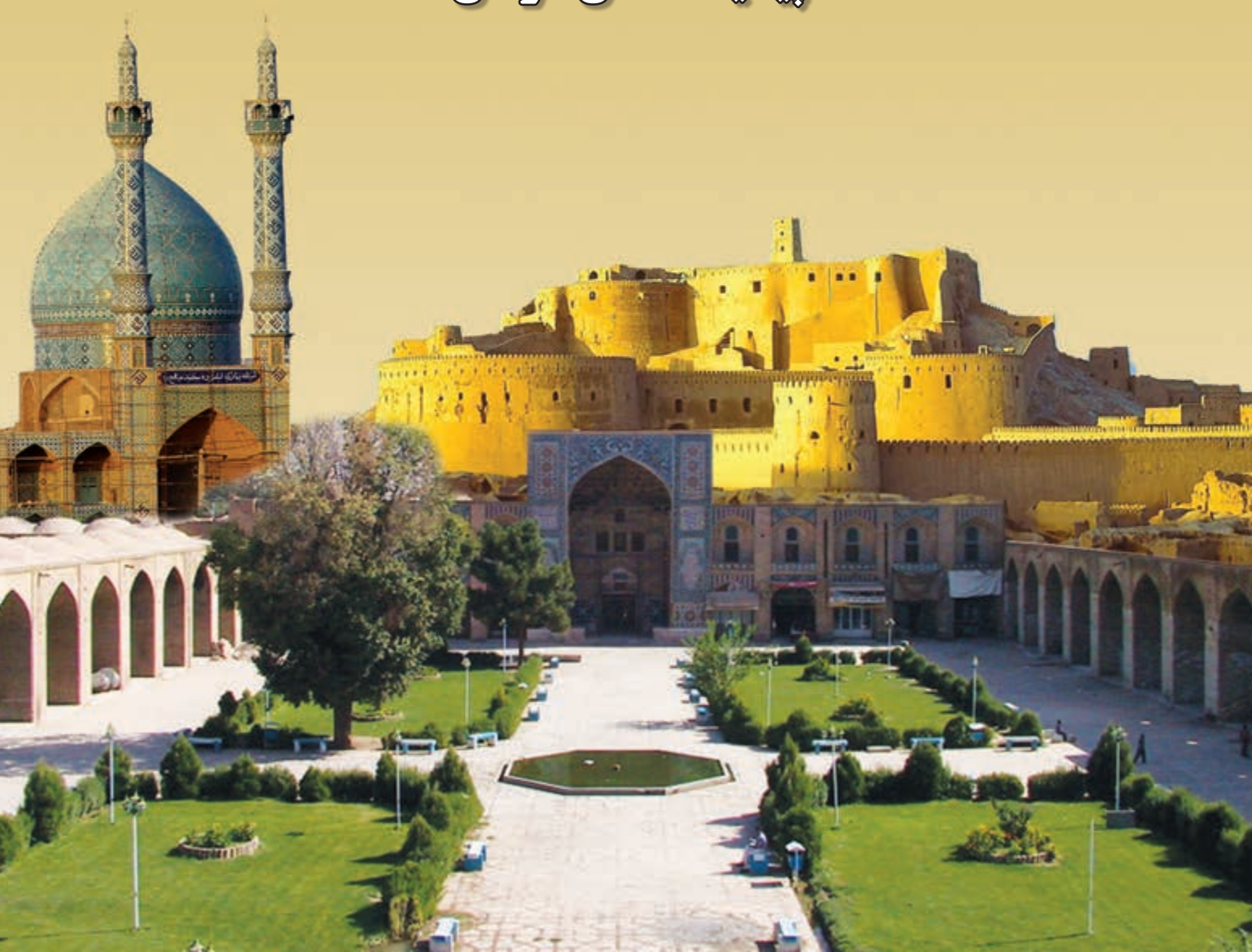

— هر کدام از دانش آموزان، پنج چیستان از محل زندگی خود جمع آوری و به کلاس ارائه دهند.

فصل چهارم

پیشینه استان کرمان

درس دهم : گذشتهٔ استان و مراکز اولیهٔ تمدن و میراث فرهنگی و تاریخی

هرچند که از روی کریمان خجلیم
در روی زمین نیست چو کرمان جایی
شک نیست که پرورده این آب و گلیم
کرمان دل عالم است و ما اهل دلیم
«شاه نعمت الله ولی»

وجه تسمیهٔ کرمان

در باب وجه تسمیهٔ کرمان روایات مختلفی در متون تاریخی آمده است. برخی آن را مرکب از دو کلمهٔ «کار» و «مان» به معنای جایگاه دلیران رزم آزمای دانسته‌اند. در متون یونانی نیز «گرمانیان» یکی از طوایف شش گانهٔ شهرنشین آریایی به‌شمار آمده‌اند که این نام خود را بر محل سکونتشان نهادند (گرمان = کرمان) و در کتیبهٔ داریوش هخامنشی در شوش آمده است که چوب‌های قیمتی و مقاوم درخت جَک برای بنای قصرهای هخامنشی از کرمان (منطقهٔ جیرفت) تأمین می‌شده است.

فعالیت گروهی ۴-۱

در مورد وجه تسمیهٔ (علت نام گذاری) محل سکونت خود تحقیق کنید و آن را در کلاس ارائه نمایید.

سابقهٔ تاریخی استان کرمان

این استان یکی از دیرینه‌ترین کانون‌های تمدن و فرهنگ ایران و جهان است. با توجه به بررسی‌ها و حفاری‌های اخیر یکی از قدیمی‌ترین تمدن‌های جهان مربوط به حوضهٔ هلیل رود می‌باشد. بنا به گفتار و تفاسیر کارشناسان غربی مایه ناب ایرانی، تمدن جیرفت است که تمدن بین‌النهرین را تحت‌الشعاع قرار داده است.

دوران چندین هزار ساله تاریخ کرمان را می‌توان به سه دوره تقسیم کرد :

الف) قبل از اسلام، ب) دوران اسلامی، ج) معاصر.

الف) قبل از اسلام : کرمان در دوره هخامنشی یکی از ولایات مهم تابعه پارس محسوب می شده است. اردشیر بابکان که محل تولد و نشو و نماى او شهر بابک کرمان بود، در آبادانی این مملکت سعی فراوان داشت از جمله اینکه در شهر کرمان در جوار قلعه دختر، قلعه اردشیر را بنا نهاد و آن را گواشیر نامید و هنوز آثار خرابه‌های قلعه دختر و قلعه اردشیر بر فراز تپه‌ای در شرق کرمان پابرجاست.

شکل ۱-۴- قلعه دختر کرمان

ب) دوران اسلامی : بنا به روایات تاریخی، کرمان در سال ۲۴ هجری توسط مسلمانان فتح شد. اما تا سال ۸۶ هجری زرتشتیان در کرمان بیشترین قدرت و قوت را دارا بودند. با به قدرت رسیدن صفاریان، کرمان تا حدودی روی آبادی را به خود دید و بناهای متعددی از جمله مسجدی عظیم در جیرفت بنا نهاده شد.

شکل ۲-۴- مجموعه تاریخی گنجعلی خان کرمان

در آستانه به قدرت رسیدن صفویان، کرمان از جمله مناطقی بود که در معرض حمله و غارت ازبکان قرار گرفت و شاه اسماعیل صفوی با شکست ازبکان، امنیت را برای کرمان به ارمغان آورد. حاکم مشهور کرمان در دوره صفویه گنجعلی خان بود. وی در طول سی سال حکومت خود بر کرمان به احداث آثار و بناهای متعدد از جمله کاروانسرا، بازار، حمام، مسجد، مدرسه و آب انبار پرداخت.

شکل ۳-۴. ارگ تاریخی کرمان (میدان ارگ فعلی)

شکل ۴-۴. دروازه ناصری کرمان

شکل ۵-۴. حصار و قسمتی از شهر قدیمی کرمان در عصر قاجار

پس از مرگ کریمخان در آغاز حکومت لطفعلی خان زند، آقا محمد خان قاجار جهت تسخیر شیراز به آنجا حمله نمود. لطفعلی خان از شیراز فرار کرده تا اینکه به پیشنهاد حاکم نرماشیر و بم به کرمان آمده و مردم کرمان از وی حمایت کردند، این خبر برای آقا محمد خان بسیار ناگوار بود. لذا برای فتح کرمان با سپاهی عظیم به سوی کرمان هجوم آورد و پس از ماه‌ها محاصره و سرانجام پس از فتح کرمان دست به کشتار عظیمی زد و هزاران نفر از مردم کرمان را کور کرد و شهر به ویرانه‌ای مبدل شد. در دوره قاجاریه، مردم کرمان در قضایای مشروطیت و آزادی خواهی ایرانیان نقش به سزایی داشتند. این ماجرا از تیر خوردن ناصرالدین شاه توسط میرزا رضای کرمانی در حرم حضرت عبدالعظیم شروع شد و سرنوشت ملت ایران را تغییر داد.

ج) دوره معاصر: هم‌زمان با شروع انقلاب اسلامی مردم کرمان همچون گذشته با حضور فعال و شجاعانه خود در صحنه سیاسی و شرکت در راهپیمایی‌ها و تحصن‌ها و مبارزه با رژیم ستم شاهی پهلوی همگام با روحانیت مبارز گام‌های استواری در رسیدن به هدف که سقوط رژیم پهلوی و استقرار نظام مقدس جمهوری اسلامی بود برداشتند. مسجد جامع و مسجد امام (ملک) دو پایگاه اصلی مردم انقلابی در کرمان بود. حادثه‌ای که باعث تسریع حرکت انقلاب در کرمان شد، آتش کشیدن مسجد جامع توسط عمال مزدور رژیم در ۲۴ مهر ۱۳۵۷ بود.

شکل ۶-۴- آیت‌الله حاج میرزا محمد رضا در مسجد جامع

شکل ۷-۴- تجمع مردم در آستانه پیروزی انقلاب در مسجد جامع کرمان

اهمیت ارتباطی و تجاری کرمان در طول تاریخ

استان کرمان در طول تاریخ چندین هزار ساله خود در مسیر خطوط ارتباطی بزرگ بین ایالات مجاور خود قرار داشته است، جاده ادویه راه ارتباطی بسیار مهمی بوده که هند و سواحل دریای عمان را از طریق بندر مهم جنوبی ایران مثل میناب (هرمز) و بندر تیس به راه مشهور ارتباطی جاده ابریشم در خراسان و هرات متصل می‌کرده است و همچنین راه ارتباطی مهم فارس به سند و هند از کرمان و نرماشیر می‌گذشته است.

جاده ادویه از بنادر جنوب شروع شده و از طریق منوجان، کهنوج، جیرفت و گردنه‌های کوهستانی کوه‌های جبال بارز به دشت ریگان بم و نرماشیر ختم می‌شده است و کاروان‌های تجاری از هند، سند، سیستان، فارس، کرمان، هرات، خراسان و بنادر جنوبی ایران به نرماشیر وارد می‌شدند و کاروان‌ها پس از استراحت و خرید و فروش، کالاهای خود را به اقصی نقاط می‌رساندند. و از اوایل دوره اسلامی مدتی سیرجان و بعداً شهر کرمان در محل تلاقی این چهارراه ارتباطی نقش خود را ایفا کرده‌اند.

بیشتر بدانیم

آثار تمدن‌های قدیمی در استان کرمان

وجود تپه‌های تاریخی فراوان در استان کرمان دلیل قدمت چندین هزار ساله تمدن آن است.

شکل ۸-۴- تپه تاریخی کنار صندل (تمدن حوزه هلیل)

روستای کنار صندل در فاصله ۲۸ کیلومتری جنوب شهر جیرفت و در حوزه شهرستان جیرفت واقع شده است. در این روستا دو تپه بزرگ باستانی با فاصله ۱۳۰۰ متر از یکدیگر وجود دارد که در ادبیات باستان‌شناسی با نام‌های کنار صندل جنوبی و کنار صندل شمالی شناخته می‌شوند.

شکل ۹-۴- آثار مکشوفه از تمدن
حوزه هلیل (تهیه شده از سنگ گلریت
یا صابونی)

باستان شناسان یافته‌های کنار صندل (شمالی و جنوبی) را مربوط به نیمه دوم هزاره چهارم قبل از میلاد می‌دانند. و تاکنون بیش از ۳۰۰ اثر مهر از آن به دست آمده است. به نظر می‌رسد این اثر مهرها، در ارتباط با تأمین امنیت محتویات کیسه‌های کوچک، سبدهای کوچک و دیگر ظروف کوچک بوده‌اند. این مدارک مهرسازی، بر روابط تنگاتنگ این منطقه با فرهنگ‌های همزمان عصر مفرغ در میان رودان، دره سند و آسیای مرکزی اشاره دارند، تنوع موجود در هنر مهرسازی حکایت از این دارد که کنار صندل جنوبی در مرکز شبکه فعالی از تجارت راه دور قرار داشته است.

دکتر مجیدزاده سرپرست گروه باستان شناسی حوزه هلیل عقیده دارد اگر ما در مورد وجود خط نوشتاری اصطلاحاً ایلامی تمدن هلیل اتفاق رأی داشته باشیم باید بپذیریم که در حوزه هلیل با نسخه کهن تری روبه رو شده‌ایم که سیصد تا چهارصد سال کهن تر از کتیبه‌های ایلامی نوشتاری به دست آمده در ایلام است. در چنین صورتی باید در جست‌وجوی خاستگاه خط ایلامی نه در ایلام که در جنوب شرقی ایران، در مراکز فرهنگی حوزه هلیل باشیم؛ زیرا بر اساس یافته‌های سفالی و نتایج آزمایشگاهی کربن ۱۴، تاریخ دژ مرتفع به حدود ۲۵۰۰ سال قبل از میلاد می‌رسد.

شکل ۱۰-۴- محوطه باستانی تپه یحیی

فعالیت گروهی ۲-۴

- در مورد یکی از تپه‌های تاریخی زیر تحقیق کرده و به صورت گزارشی به کلاس ارائه دهید.
- (الف) تپه یحیی صوغان، (ب) تل ابلیس بردسیر، (ج) تپه‌های تاریخی شهداد، (د) گورستان محوط آباد حوضه هلیل، (ه) قلعه کوچک حوضه هلیل.

مشاهیر کرمان

مشاهیر کرمان را در طول تاریخ به چهار گروه می‌توان تقسیم کرد :

(الف) نخبگان، نویسندگان و دانشمندان،

(ب) شعرا و عرفا،

(ج) رجال سیاسی و علمای دوره معاصر،

(د) هنرمندان.

از مهم‌ترین آنها می‌توان به افراد زیر اشاره کرد.

(الف) نخبگان، نویسندگان و دانشمندان : ابو عبدالله محمد بن عیسی ماهانی (۲۱۰ هـ. ق)، افضل الدین ابوحامد کرمانی، ابواسحاق کوهبنانی (قرن نهم هـ. ق)، دکتر عباس ریاضی کرمانی، استاد مهدی رجبعلی پور، استاد احمد بهمنیار کرمانی، استاد احمد ناظرزاده کرمانی، استاد محمد ابراهیم باستانی پاریزی، استاد محمود روح الامینی و هوشنگ مرادی کرمانی

ابو عبدالله محمد بن عیسی ماهانی : (ریاضی‌دان و منجم) سال ۲۱۰ هجری قمری در ماهان متولد شد.

مقدمات علم ریاضی و نجوم را فرا گرفت و برای ادامه تحصیل عازم بغداد شد. این ریاضی‌دان کرمانی برای اولین بار هندسه جبری را در دوره ای اسلامی بنیان گذاشت و بحث نسبیت را درباره اعداد گویا و مقوله معادلات سه مجهولی را مطرح کرد.

ریاضی‌دانان و بزرگانی چون عمر خیام نیشابوری، ابن یونس، ابوعراق، خواجه نصیرالدین طوسی و ابن ندیم در آثار خویش مقام علمی او را ستوده‌اند.

«النسبة فی النسبة»، «المقالة العاشرة من کتاب اقلیدس» «تألیف زیج» از آثار اوست.

(ب) شعرا و عرفا : شاه شجاع کرمانی (۲۹۱ هـ. ق)، شیخ اوحدالدین کرمانی (۵۶۰-۶۳۵ هـ. ق)، لاله خاتون (قرن هفتم هـ. ق)،

سیدشمس الدین محمد بردسیری (هفتم هـ. ق)، عماد فقیه کرمانی (۶۹۰-۷۷۳ هـ. ق)، سید شمس الدین محمد ابراهیم بمی، ملابمانعلی

راجی، خواجوی کرمانی (۶۸۹-۷۵۳ هـ. ق)، شاه نعمت الله ولی کرمانی

(ج) رجال سیاسی و علمای معاصر : در دوره معاصر بزرگان زیادی از سرزمین کرمان به پا خاستند که به نام برخی از آنها اشاره

می‌شود :

شهید محمدجواد باهنر، میرزا رضای کرمانی و آیت الله میرزا محمد رضا مجتهد.

(د) هنرمندان معاصر : زنده یاد ایرج بسطامی، استاد سید علی اکبر صنعتی، استاد روح الله خالقی، جمال الدین مودب، استاد

علی قهاری و مرحوم جهانبخش صادقی گوغری (نقاش)

جدول ۱-۴- مشاهیر استان

<p>ابو عبدالله محمد ابن عیسی ماهانی (ریاضی دان) ولادت ۲۱۰ هـ.ق افضل الدین ابو حامد کرمانی (فیلسوف و مورخ و پزشک) ولادت ۵۳۰ هـ.ق ابو اسحاق کوهبنانی (فیلسوف و ادیب) قرن نهم هجری احمد علی خان وزیری مورخ مشهور دوره قاجار ناظم الاطبا نفیسی پزشک مشهور دوره قاجار دکتر سعید نفیسی کرمانی (پزشک برجسته) ولادت ۱۲۷۴ هـ.ش استاد احمد بهمنیار کرمانی (ادیب و فیلسوف) ولادت ۱۲۶۸ هـ.ش دکتر عباس ریاضی کرمانی (منجم) ولادت ۱۲۸۶ هـ.ش دکتر احمد ناظر زاده کرمانی (ادیب و استاد برجسته دانشگاه) ولادت ۱۲۹۶ هـ.ش دکتر محمد ابراهیم باستانی پاریزی (مورخ و ادیب و استاد برجسته دانشگاه) ولادت ۱۳۰۴ هـ.ش دکتر مهدی رجبعلی پور (ریاضی دان) معاصر هوشنگ مرادی کرمانی (نویسنده) معاصر و استاد محمود روح الامینی، حمید فرزام، بهزادی اندوهجری، رشید یاسمی و ...</p>	<p>نخبگان، نویسندگان و دانشمندان</p>
<p>شاه شجاع کرمانی (وفات ۲۹۱ هـ.ق)، سید شمس الدین محمد ابراهیم بمی (وفات ۸۲۹ هـ.ق)، شیخ اوحید الدین کرمانی (ولادت ۵۶۰ هـ.ق)، لاله خاتون (صفوه الدین) قرن هفتم هجری، سید شمس الدین محمد بردسیری (هفتم هـ.ق)، خواجوی کرمانی (ولادت ۶۸۹ هـ.ق)، عماد فقیه کرمانی (ولادت ۶۹۰ هـ.ق)، لاله خاتون (قرن ۷ هـ.ق)، شاه نعمت الله ولی (ولادت ۷۳۱ هـ.ق)، بانو نهانی کرمانی (قرن نهم هـ.ق)، وصفی کرمانی ۱۰۶۳ هـ.ق، مشتاق علیشاه (وفات ۱۲۰۶ هـ.ق)، بی بی جان متخلص به حیاتی کرمانی (قرن ۱۲ هجری)، ملا باغانعلی راجی کرمانی (قرن ۱۳ هجری)، ادیب کرمانی (ولادت ۱۲۳۸ هـ.ق) ادیب قاسمی کرمانی، وحشی بافقی، عماد الدین علی فقیه، رونق کرمانی، ظفر کرمانی، مظفر کرمانی، گوهر کرمانی، فؤاد کرمانی (ولادت ۱۲۲۷ هـ.ش)، همایون کرمانی (ولادت ۱۲۹۰ هـ.ش)، اطهری کرمانی (ولادت ۱۳۰۵ هـ.ش)، طاهره صفار زاده (ولادت ۱۳۱۵ هـ.ش)، عبدالله دهش کرمانی (۱۲۸۹ هـ.ش).</p>	<p>عرفا و شعرا</p>
<p>شهید دکتر محمد جواد باهنر (ولادت ۱۳۱۲ هـ.ش)، آیت الله اکبر هاشمی رفسنجانی (ولادت ۱۳۱۳ هـ.ش)، معلم شهید حجت الاسلام علی ایرانمنش (مدیر کل آموزش و پرورش کرمان)، آیت الله صالحی، آیت الله روحانی، آیت الله لبیبی، حجت الاسلام محمد جواد حجتی کرمانی، حجت الاسلام علی حجتی کرمانی، حجت الاسلام سید محمود دعایی، حجت الاسلام موحدی کرمانی، میرزا رضا کرمانی (وفات ۱۳۱۴ هـ.ق)، ناظم الاسلام کرمانی (ولادت ۱۲۸۰ هـ.ق)، مجد الاسلام کرمانی (ولادت ۱۲۸۸ هـ.ق) {از رجال سیاسی دوران مشروطیت}، حاج میرزا محمد رضا آیت الله (ولادت ۱۲۴۳ هـ.ش).</p>	<p>رجال سیاسی و علما</p>
<p>حاج بنان مدنی (خطاط) (ولادت ۱۲۵۷ هـ.ق)، حسن خان (طراح بزرگ فرش) دوره قاجار، استاد روح الله خالقی (موسیقی دان و آهنگ ساز سرود ای ایران، ولادت ۱۲۸۵ هـ.ش)، استاد علی اکبر صنعتی (نقاش و مجسمه ساز موزه های صنعتی کرمان و تهران، ۱۲۹۵ هـ.ش)، استاد علی قهاری (مجسمه ساز، مجسمه های خواجوی کرمان و رازی تهران) معاصر، حسن ناهید (موسیقی دان) معاصر، مرحوم ایرج بسطامی، جمال الدین مؤدب (خطاط) معاصر، داریوش فرهنگ و امیر دژاکام و مهدی ثانی و فرهاد ناظر زاده (هنرمندان سینما و تئاتر)، مسعود مصری (عکاس) معاصر، جهان بخش صادقی گوغری (نقاش).</p>	<p>هنرمندان</p>

شکل ۴-۱۵- روح الله خالقی

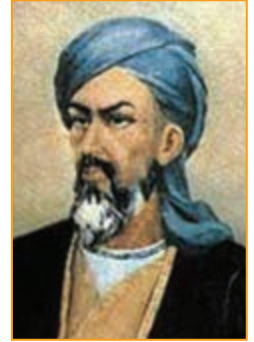
شکل ۴-۱۴- شهید
حجت الاسلام علی ایرانمنش

شکل ۴-۱۳- آیت الله هاشمی رفسنجانی

شکل ۴-۱۲- شهید
دکتر محمد جواد باهنر

شکل ۴-۱۱- خواجهی کرمانی

شکل ۴-۱۹- دکتر سعید نفیسی

شکل ۴-۱۸- میرزا رضای کرمانی

شکل ۴-۱۷- سیدعلی اکبر صنعتی

شکل ۴-۱۶- شاه نعمت الله ولی

شکل ۴-۲۲- ایرج بسطامی

شکل ۴-۲۱- ناظم الاسلام کرمانی

شکل ۴-۲۰- دکتر ابراهیم باستانی یاریزی

شکل ۴-۲۵- جهان بخش صادقی گوغری

شکل ۴-۲۴- عبدالله دهش کرمانی

شکل ۴-۲۳- هوشنگ مرادی کرمانی

درس یازدهم : نقش استان در حراست از کیان

مرزهای ایران اسلامی

مردم استان کرمان همواره در طول تاریخ به شایستگی نقش خود را در دفاع از کیان ایران اسلامی ایفا کرده‌اند به نحوی که در دوران دفاع مقدس بیش از ۱۲۰۰۰۰ نفر در جبهه‌های جنگ حضور داشتند و با تقدیم ۶۴۰۲ شهید، ۱۴۷۳ آزاده و ۱۸۰۰۰ جانباز که از تعداد ۲۳۱ شهید فرهنگی و ۱۴۰۰ شهید دانش‌آموز می‌باشند، چنان حضور باشکوهی در جبهه‌ها به نمایش گذاشتند که جزء بهترین یگان‌های رزم بودند و در پشتیبانی از جبهه‌ها نیز با ارسال کمک‌های نقدی و غیرنقدی خود، سرآمد همه استان‌ها شدند. شایان ذکر است در میان شهدا، جانبازان و رزمندگان استان از نوجوانان ۱۱ ساله تا پیرمردان ۸۰ ساله دیده می‌شود.

آیا می‌دانید

«روستای گنجان شهرستان رابر دومین روستای نمونه شهیدپرور کشور به لحاظ داشتن بیشترین تعداد شهید به نسبت جمعیت است».

شکل ۲۶-۴- روستای شهید پرور گنجان شهرستان رابر

نقش استان کرمان در دوران ۸ سال دفاع مقدس

پیروزی انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ هجری شمسی و استقرار یک نظام حکومتی مبتنی بر جهان بینی توحیدی در کشور ایران، این نظام نوپا برای نظام سلطه و استکبار جهانی در رأس آن آمریکا و صهیونیسم جهانی زنگ خطری شد و به همین دلیل استکبار جهانی باهدف سرنگونی نظام جمهوری اسلامی ایران و جلوگیری از تثبیت و گسترش آن اقدامات متعددی از قبیل تهی کردن نظام با روی کار آوردن نیروهای خود فروخته (مانند بنی صدر)، طراحی و حمایت از کودتا در کشور (کودتای نوژه)، راه اندازی جنگ های داخلی در مناطق مختلف کشور از طریق تفرقه افکنی و ایجاد اختلافات قومیتی و مذهبی (حزب دموکرات و کومله در کردستان) طراحی و در نهایت تحمیل ۸ سال جنگ نابرابر و ناجوانمردانه به سرکردگی دست نشاندۀ خود در رژیم بعثی عراق بر جمهوری اسلامی ایران بود و این توطئه ها اتمام نداشتند و ندارند و نخواهند داشت.

آیا می دانید

اولین حضور نیروهای مردمی و رزمندگان استان کرمان در غائله کردستان به نیمه دوم سال ۱۳۵۸ هجری شمسی برمی گردد که گروه کوچکی از شهرهای جیرفت، کرمان، زرنده، سیرجان و دیگر شهرهای استان به مناطق درگیری غرب کشور عزیمت می کنند که در این حضور اولین شهید استان، محمد سعادت آبادی در منطقه تکاب در درگیری با ضد انقلاب به شهادت می رسد.

چه کسی جنگ را آغاز کرد

با توجه به درگیری های داخلی و اختلافات ایجاد شده قومیتی و مذهبی در مناطق مختلف کشور دشمنان بیش از پیش به سرنگونی نظام نوپای جمهوری اسلامی ایران امیدوار شده بودند، به همین منظور به پشتوانه اوضاع داخلی کشور ایران (پیروزی انقلاب اسلامی، عدم انسجام در نیروهای مسلح) در یک بررسی همه جانبه و حساب شده منطقه ای از بین کشورهای ترکیه، کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس و همچنین رژیم غاصب قدس، کشور عراق را با در نظر گرفتن پیشینه تاریخی اختلافات بین دو کشور و نیز شرایط حاکم بر عراق و حضور شخص صدام حسین رئیس جمهور وقت کشور عراق، جنگ تحمیلی عراق علیه ایران را آغاز کردند.

بیشتر بدانیم

صدام حسین رئیس جمهور وقت کشور عراق (۲۰۰۶-۱۹۳۷) به عنوان یک دیکتاتور خشن و بی رحم شهرت جهانی داشت و در عین حال فردی ماجراجو و جاه طلب بود. رژیم بعثی عراق به پشتوانه حمایت های همه جانبه کشورهای شرق و غرب و دشمنان ایران اسلامی با دلایل و بهانه های متعدد در مورخه ۱۳۵۹/۶/۳۱ در ساعت ۱۴ بعد از ظهر از مرزهای غربی و جنوبی هجوم سراسری خود را به خاک میهن اسلامی آغاز کرد.

کرمان در دوران ۸ سال جنگ تحمیلی

اگرچه استان پهنای کرمان از نظر موقعیت جغرافیایی با مناطق عملیاتی دوران جنگ تحمیلی در مرزهای غرب و جنوب کشور فاصله داشت اما مردمان این دیار از همان ساعت اولیه هجوم سراسری رژیم بعث عراق به میهن اسلامی در قالب نیروهای داوطلب مردمی اعم از دانش آموزان، معلم، روحانی، کارمند و کارگر و دیگر اقشار حتی عشایر استان و نیز نیروهای یگان های ارتش، سپاه، ژاندارمری، شهربانی، کمیته انقلاب اسلامی و جهادگران جهاد سازندگی به مناطق جنگی عزیمت کردند.

در طول ۸ سال جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، استان کرمان با حضور بیش از ۱۲۰۰۰۰ رزمنده در مناطق عملیاتی و تقدیم ۶۵۰۰ شهید که در ۸۱۸ گلزار مطهر تدفین شده (که از این تعداد شهید والامقام قریب به ۱۱۴۷ شهید دانش آموز و ۲۳۸ شهید معلم و کادر آموزشی می باشند)، ۱۲۵۹ آزاده و ۱۹۸۳۶ جانباز نقش آفرینی نمود و پس از پایان جنگ تحمیلی به منظور زنده نگه داشتن یاد شهدا با برگزاری یادواره ها، چاپ کتاب ها و با احداث ۳ مکان موزه (مرکز فرهنگی دفاع مقدس، موزه ذوالفقار، موزه پلیس کرمان) و نصب کاشی های تصاویر شهدا در سطح استان و استقرار تندیس با مضامین دفاع مقدس در میادین و مزیمن نمودن کوچه ها و معابر به نام شهدای استان و نیز برای یادمان شهدای مفقود الاثر استان تا اواسط سال ۱۳۹۸ با تدفین ۲۸۴ پیکر مطهر شهید گمنام در ۹۹ مکان تحت عنوان حرم شهید گمنام توسط مردم استان ساخته شده است.

بیشتر بدانیم

آشنایی مختصر با نیروهای نظامی، انتظامی و پشتیبانی مردم استان کرمان در دوران دفاع مقدس
۱- لشکر ۴۱ ثارالله

یکی از لشکرهای سپاه پاسداران انقلاب اسلامی که در طول دوران دفاع مقدس به لشکر خط شکن مشهور بود لشکر ۴۱ ثارالله می باشد، متشکل از رزمندگان استان کرمان و استان های هرمزگان و سیستان و بلوچستان به فرماندهی

سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی که این لشکر با شرکت در بیش از ۲۵ عملیات سرنوشت‌ساز بزرگ و ده‌ها عملیات کوچک زمینه‌ساز آزادسازی سرزمین‌های اشغالی و تعقیب و شکست قطعی دشمن بعثی شد.

۲- تیپ ۳۸ ذوالفقار

به همت رزمندگان جوان استان در دوران دفاع مقدس، تشکیل شد که به‌عنوان تیپ مستقل زرهی در عملیات‌های والفجر ۸ و کربلای ۵ نقش‌آفرینی کرد.

۳- پادگان آموزشی ۵

پادگان آموزشی ارتش جمهوری اسلامی ایران در استان کرمان که در طول دوران دفاع مقدس محل آموزش نیروی رزمی استان کرمان بود، در تاریخ اسفندماه ۱۳۵۹ نیروهای رزمی این پادگان اقدام به تشکیل گردانی تحت عنوان گردان ۸۰۸ که تا سال ۱۳۶۳ با مرکزیت پادگان آموزشی ۵ در محورهای آفندی و خطوط پدافندی جنگ فعال بود.

۴- پایگاه هوانیروز

این پایگاه به منظور انجام مأموریت‌های پشتیبانی هوایی از سه استان کرمان، سیستان و بلوچستان و هرمزگان راه‌اندازی و در شهر کرمان مستقر می‌باشد. در طول دوران دفاع مقدس تیزپروازان رزمنده پایگاه هوانیروز در مناطق جنگی با پرواز هلیکوپترهای کبری، ۲۱۴، ۲۰۶، ۲۰۵ و شنوک در بیش از ۲۰ عملیات با اجرای آتش در خطوط دشمن و نابودی تانک‌ها و خنثی کردن پاتک‌های دشمن و همچنین مأموریت‌های پشتیبانی اعم از جابه‌جایی نیروهای رزمنده، انتقال مجروحین جنگی و غیره نقش‌آفرینی نمودند.

۵- نیروی انتظامی

نیروهای انتظامی استان کرمان در دوران دفاع مقدس تحت عنوان نیروهای کمیته انقلاب اسلامی، ژاندارمری و شهربانی در کنار تأمین امنیت مناطق استان و حضور در استان‌های مرزی غرب کشور در درگیری با ضدانقلاب در مناطق جنگی نیز در لشکر ۲۸ روح‌الله و گردان ۲۰۵ امداد در نبرد با دشمن بعثی نقش‌آفرینی کردند.

۶- گردان ۶۲ خیبر

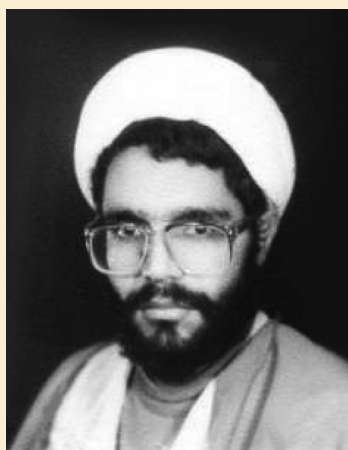
در سال ۱۳۶۱ با هدف پشتیبانی از رزمندگان در خطوط مقدم جبهه‌ها، کارکنان و پرسنل سازمان جهادسازندگی (کشاورزی) استان گردان ۶۲ خیبر را تشکیل و با حضور در عملیات‌ها و احداث پل‌ها، سنگرها، جاده‌ها در مناطق

عملیاتی رزمندگان را یاری رساندند. این گردان بعدها به عنوان تیپ ۶۲ خیر و سرانجام تیپ استحکامات تغییر نام داد. از جمله اقدامات ارزنده این گردان، احداث خاکریزی به طول ۱۴ کیلومتر در عملیات خیر می باشد.

روحانی شهید محمد شیخ شعاعی (۱۳۳۴/۸/۸ - ۱۳۶۵/۱۰/۵)

محل شهادت: جزیره ام الرصاص

در روستای اختیارآباد از توابع شهر کرمان متولد شد و در دوران دفاع مقدس در جزیره ام الرصاص به شهادت رسید.
بخشی از وصیت نامه شهید به فرزندانش:
بگذارید دخترم به جای عروسک بازی، نارنجک را بیاموزد، به جای ترانه، فریاد را بیاموزد و به جای جغرافیای جهان، تاریخ جهان خواران را بیاموزد. به دخترم دروغ نگویند نمی خواهم آزادی دخترم، قربانی نیرنگ جهان خواران باشد به دخترم واقعیت را بگویند می خواهم دخترم دشمن را بشناسد امپریالیسم را بشناسد استعمار را بشناسد به دخترم بگویند من شهید شدم.

دانش آموز شهید محسن برهانی

کلاس چهارم متوسطه به عنوان بسیجی داوطلب برای حضور در دوران دفاع مقدس حضور یافت.

بخشی از وصیت نامه شهید:

خیلی درس بخوانید امیدهای این مملکت شماها که مسئولیت و دیانت و شریعت و همدردی امت حاکمان است. برای خدا خیلی درس بخوانید و با درس هایتان به خداوند هرچه بیشتر نزدیک شوید که اینها خودش عبادت و اسباب تقرب به حق تعالی است.

خلبان شهید محمدرضا وجدانی جوزم

در شهرستان رفسنجان از توابع استان کرمان متولد شد و سرانجام در غائله کردستان در شهر پاره درحین سوار کردن مجروحین به شهادت می رسد.

پاسدار شهید عبدالمهدی مغفوری

دوران دبیرستان یادم است هر وقت موقع اذان که می شد می رفت و بلند اذان می گفت اگر در خانه بود به پشت بام می رفت و اذان می گفت حتی زمانی که مشغول فوتبال بودیم دست از بازی می کشید و اذان می گفت بعضی وقت ها هم بچه ها همراهی می کردند و صحنه جالبی به وجود می آمد.

بسیجی شهید محمد حسین یوسف الهی

پدر و مادر چه خوب به وظیفه خود عمل کردید و من چقدر فرزند بدی برای شما بودم. شما فرزند خود را برای خدا بزرگ کردید و برای خدا هم او را به جبهه فرستادید و در راه خدا اگر سعادت باشد می رود.

محمد آرمان

بیشتر بدانیم

ترور

توانایی ملت ایران در مقاومت بلندمدت در برابر همه فشارهای اقتصادی، امنیتی، سیاسی، روانی و تبلیغاتی دشمنان نتوانست مردم ایران و نظام جمهوری اسلامی ایران را از پای بیندازد. در ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی به منظور جلوگیری از حرکت انقلاب، ایجاد رعب و وحشت در جامعه، ایجاد یأس و ناامیدی در افکار و دل های مردم، تفرقه افکنی در میان آحاد مردم و نیز در دوران پس از شکست در ۸ سال جنگ تحمیلی علیه ایران به دلیل ترس از رویارویی با مردم ایران در میدان نبرد، اقدام به ترور شهروندان ایرانی و شخصیت های فعال و مؤثر نظام نمودند. از بهمن ماه ۱۳۵۷ تا تاریخ ۲۹ اسفند ۱۳۸۹ تعداد ۱۷۱۵۹ شهید از شهدای والا مقام حادثه ترور در کل کشور می باشند که از این تعداد ۱۰۲۶ شهید دانش آموز، دانشجو و استاد دانشگاه و تعداد ۲۹۳ شهید معلم می باشند. استان کرمان نیز در همین فاصله تاریخی ۶۶۰ شهید والا مقام در حادثه ترور بستی تقدیم انقلاب نموده است.

روحانی شهید علی ایرانمنش (مدیرکل آموزش و پرورش استان) به دست گروهک منافقین به شهادت

رسید.

استان کرمان اگرچه از نظر جغرافیایی با مرزهای غرب کشور فاصله زیادی داشت به طوری که حتی بُرد موشک‌ها و جنگنده‌های عراقی به آن نمی‌رسید و به نوعی مردم این استان در امنیت کامل به سر می‌بردند، ولی با احساس تکلیف در پی رهبر و مرجع خود سر از پا نشناخته، به جبهه‌های حق علیه باطل شتافتند و طلوع عشق بی‌بدیلی را ترسیم و مفهوم روشن «تعبد در برابر ولایت» را به بهترین وجه به نمایش گذاشتند.

بیشتر بدانیم

اولین موضع‌گیری‌ها و حمایت‌ها

ساعت ۱۴/۰۰ آخرین روز شهریور ماه سال ۱۳۵۹ وقتی هواپیماهای عراقی با هجوم به ۱۹ شهر ایران جنگ تحمیلی را آغاز کردند ژاندارمری، شهربانی، پرسنل سپاه و بسیج و ارتش استان کرمان در جبهه‌ای که قبل از آن توسط ضد انقلاب داخلی و دشمنان خارجی نظام نوپای اسلامی در غرب و جنوب کشور گشوده شده بود مشغول مبارزه بودند. چهارم مهرماه پیکر پاک اولین شهید جنگ تحمیلی، ستوان دوم حمید فلاحتی خنامانی که در نخستین روزهای آغاز جنگ تحمیلی در جبهه غرب به شهادت رسیده بود توسط جمعی از ژاندارمری استان در کرمان تشییع شد. در تاریخ ۱۳۵۹/۷/۵ حجت الاسلام والمسلمین حاج سید یحیی جعفری نماینده حضرت امام علیه السلام و امام جمعه کرمان در نخستین موضع‌گیری رسمی مسئولین استان در خطبه‌های نماز جمعه گفت: «درگیری ایران و عراق مرزی نیست، بلکه یک توطئه گسترده صهیونیستی علیه اسلام است».

با هجوم همه جانبه ارتش عراق به مرزهای جنوبی و غربی کشور نفرات نیروهای نظامی و انتظامی استان پهناور کرمان به سوی مناطق درگیر، عزیمت کردند.

بیشتر بدانیم

یگان‌های فعال رزمی و پشتیبانی استان در دفاع مقدس

۱- لشکر ۴۱ ثارالله: از لشکرهای مهم سپاه پاسداران و بسیج که به لشکر خط‌شکن معروف شد، لشکر ۴۱ ثارالله بود. فرماندهی این لشکر در دوران دفاع مقدس بر عهده سردار سرلشکر حاج قاسم سلیمانی بود. رزمندگان این لشکر از عملیات کرخه کور در سال ۱۳۶۰ تا عملیات مرصاد در سال ۱۳۶۷ در ۲۵ عملیات مهم نقش اساسی و کلیدی ایفا کردند.

شکل ۲۷-۴- عملیات هلیکوپتر کبری در رزم دشمن متخاصم

۲- پایگاه هوانیروز کرمان : از ابتدای جنگ تحمیلی تا پایان دفاع مقدس، ملت ایران در بسیاری از عملیات‌ها حضور داشتند. تیزپروازان هوانیروز با هلیکوپترهای کبری، ۲۱۴ و غیره از عملیات‌های پدافندی ایستگاه ذوالفقاری آبادان در آبان ۱۳۵۹ تا عملیات مرصاد در مرداد ۱۳۶۷ در عملیات‌های مهم ارتش و سپاه نقش‌آفرین بودند.

۳- تیپ ۳۸ ذوالفقار سپاه : به عنوان تیپ مستقل زرهی در عملیات‌های مهم و سرنوشت‌سازی

چون والفجر ۸ و کربلای ۵ شرکت داشت. این تیپ مهم که در سازمان رزم سپاه با استفاده از تانک‌های غنیمتی نیروهای عراق تشکیل شد با استفاده از جوانان کرمانی در دوران دفاع مقدس نقش مهمی را ایفا کرد و یکی از مهم‌ترین یگان‌های زرهی سپاه محسوب می‌شود.

۴- گردان ۸۰۸ ارتش : در اسفند ۱۳۵۹ در مرکز آموزشی ۵ کرمان تشکیل شد، این گردان در محور آفندی و خطوط پدافندی فعال بود و تا سال ۱۳۶۳ در تابعیت مرکز آموزش ۵ کرمان بود و سپس به لشکر ۸۸ زرهی ارتش جمهوری اسلامی ایران منتقل شد.

۵- گردان ۶۲ خیر جهاد سازندگی : سال ۱۳۶۱ هم‌زمان با حملات پی در پی قوای خودی به نیروهای متجاوز عراقی به منظور آزاد سازی مناطق اشغالی، جهاد سازندگی نیز مستقیماً وارد عرصه کارزار شد و با احداث جاده، سنگر، پل و به طور کلی عملیات مهندسی، رزمندگان را یاری می‌رساند. این گردان بعداً به تیپ استحکامات تغییر نام داد. احداث خاکریزی به طول ۱۴ کیلومتر در عملیات خیر یکی از اقدامات ارزنده گردان مهندسی رزمی جهاد سازندگی کرمان است و بعد از جنگ نیز در احداث خاکریز جزیره مینو (درآبادان) مشارکت داشت.

۶- نیروی انتظامی : نیروی انتظامی استان کرمان به شکل سه سازمان قدیم کمیته، ژاندارمری، شهربانی و در قالب لشکر ۲۸ روح الله و گردان ۲۰۵ امداد حضوری فعال در دفاع از کیان مرزهای جمهوری اسلامی داشته و تاکنون ۴۹۲ نفر شهید و ۶۰۹ نفر جانباز تقدیم انقلاب اسلامی کرده که از این تعداد ۱۵۹ نفر شهید و ۳۰۵ نفر جانباز مربوط به دوران هشت سال دفاع مقدس می‌باشند.

فرماندهان و شهدای شاخص استان کرمان

از فرماندهان شاخص دفاع مقدس استان می‌توان سردار سرلشکر حاج قاسم سلیمانی فرمانده لشکر ۴۱ ثارالله و

شکل ۲۸-۴- حجت الاسلام سید یحیی جعفری و رزمندگان دفاع مقدس

امیر سرتیپ حسین حسینی سعدی که از اولین روزهای مقاومت در خرمشهر حضور داشت را نام برد و از سرداران و امیران شهید دوران دفاع مقدس می‌توان به سرداران شهید محمد مهدی کازرونی، عبدالمهدی مغفوری، محمد مشایخی، حمید عرب‌نژاد، مهدی زندی‌نیا، یونس زنگی‌آبادی، احمد امینی، علی‌اکبر محمد حسینی و امیران ارتش شهید اشرف گنجوی، خلبان شهید خدای و خلبان سیدحسین حسینی و از شهدای شاخص جهاد سازندگی شهید محمد آرمان و از شهدای شاخص نیروی انتظامی شهید منصور زنده روح را می‌توان نام برد.

شاخص‌ترین شهدای روحانی استان شهید حجت الاسلام حاج علی ایرانمنش (مدیر کل آموزش و پرورش استان کرمان) که به دست منافقین کوردل به شهادت رسید و همچنین شهید شیخ عباس شیرازی، مسئول تبلیغات کل دفاع مقدس می‌باشند. همچنین در دوران دفاع مقدس معلمین و دانش‌آموزان زیادی در جبهه‌های حق علیه باطل حضور داشتند که شاخص‌ترین فرهنگیان شهید سردار شهید محمدرضا کاظمی، آزاده شهید محمد شهباسوری، شهید اکبر قاضی زاده و شهید سید علی میرتاج الدینی هستند و از شاخص‌ترین شهدای دانش‌آموز نیز می‌توان به شهید علی عرب و شهید علی ایرانمنش اشاره کرد.

شکل ۲۹-۴- دانش‌آموز شهید علی عرب

فعالیت گروهی ۳-۴

- ۱- به نظر شما اگر این همه جان‌فشانی شهیدان انقلاب اسلامی نبود، ما چه سرنوشتی داشتیم؟
- ۲- وظیفه ما در مقابل پاسداری از خون شهیدان انقلاب اسلامی چیست؟

فعالیت گروهی ۴-۴

- ۱- درباره دانش‌آموزان شهید علی عرب و علی ایرانمنش چه می‌دانید؟
- ۲- شهدای شاخص شهرستان محل سکونت خود را نام ببرید و گزارشی از زندگینامه و وصیت‌نامه یکی از آنها به کلاس ارائه نمایید.

شکل ۳۰-۴ دانش‌آموزان رزمنده کرمانی در جبهه دفاع مقدس

شکل ۳۱-۴ بنای یادمان شهدای گمنام استان کرمان

شکل ۳۲-۴ موزه دفاع مقدس استان کرمان

یادمان‌ها و گزارهای شهدای استان

استان کرمان با ۸۱۸ گزار شهید و ۲۷ حرم مطهر شهدای گمنام، یکی از استان‌های نمونه کشور است. همچنین موزه دفاع مقدس که در سال ۱۳۷۶ به هنگام برگزاری کنگره سرداران ۸۰۰۰ شهید استان‌های کرمان و سیستان و بلوچستان و هرمزگان به عنوان اولین موزه دفاع مقدس کشور افتتاح شد و ستاد معراج شهدا یادگار ۶۴۰۲ شهید و سرداران شهید استان، از جمله یادمان‌های دفاع مقدس استان به شمار می‌آیند. نصب کاشی‌های تصاویر شهدا در سطح شهرهای استان و تندیس‌های دفاع مقدس در میدانی شهرهای استان از دیگر یادمان‌های دفاع مقدس است.

پادگان‌های آموزشی استان کرمان که در امر آموزش و اعزام رزمندگان فعال بودند.

۱- پادگان ۵۰ کرمان نیروی زمینی ارتش: جهت آموزش سربازان وظیفه و اعزام آنها به یگان‌های رزم ارتش جمهوری اسلامی ایران در جبهه‌های نبرد فعالیت داشت.

۲- پادگان‌های قدس، شهید بهشتی و امام حسین (علیه السلام) سپاه پاسداران انقلاب اسلامی که آموزش نیروهای بسیجی، پاسدار و سرباز وظیفه را جهت اعزام به لشکر ۴۱ ثارالله (سپاه پاسداران انقلاب اسلامی) به عهده داشت.

۳- پایگاه دریایی سیرجان نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران: علاوه بر پشتیبانی یگان‌های رزم جهت آموزش سرباز وظیفه و اعزام آنها به مناطق و پایگاه‌های دریایی فعالیت می‌کرد.

در این پادگان‌ها ده‌ها هزار نفر رزمنده در دوران دفاع مقدس آموزش دیده و به یگان‌های درگیر در عملیات‌ها و خطوط پدافندی اعزام شدند.

محل اسکان مهاجرین جنگ

استان کرمان در دوران دفاع مقدس پذیرای جمع زیادی از هموطنان ساکن در مناطق جنگی کشور بود که این افراد در شهرک اروندشهر کرمان (محله پانصد دستگاه) و همچنین منازل سازمانی شهرک مهاجران (بلوار شهید عباس‌پور کرمان) و مهمان‌شهر جیرفت سکونت داشتند. تعداد زیادی از این مهاجرین پس از جنگ به شهرهای خود بازگشته و تعدادی نیز استان کرمان را به عنوان محل زندگی خود انتخاب کردند.

اعزام‌های شاخص

رزمندگان استان در طول ۸ سال دفاع مقدس به صورت متناوب به جبهه‌ها اعزام می‌کردند. بزرگ‌ترین اعزام استان، هم‌زمان با اعزام سراسری سپاهیان حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) در آذرماه ۱۳۶۵ بود. در این اعزام بیش از ۱۵ هزار نفر رزمنده به جبهه اعزام کردند. همچنین عملیات‌های والفجر ۸ با حضور ۵۴۴۰ نفر و کربلای ۵ با حضور ۹۱۲۶ نفر شاهد بیشترین حضور رزمندگان استان کرمان در عملیات‌ها بود.

شکل ۳۳-۴- اعزام رزمندگان کرمانی به جبهه‌های حق علیه باطل

کمک‌های مردمی

شکل ۳۴-۴- نمونه‌ای از کمک‌های مردم استان کرمان در طول هشت سال دفاع مقدس

استان کرمان در حوزه کمک‌های مردمی سرآمد سایر استان‌های کشور بود. اعزام کاروان‌هایی با بیش از ۳۰۰ دستگاه انواع مختلف خودرو، همراه با حمل کمک‌های مردم شهیدپرور کرمان در نوع خود کم‌نظیر بود. در مجموع در هشت سال دفاع مقدس ۶۳۵۰ میلیون ریال کمک نقدی و اقلام قابل توجهی کمک‌های غیرنقدی مردم استان به جبهه‌های حق علیه باطل ارسال شد.

مساجد در سطح استان مهم‌ترین مراکز جمع‌آوری و ارسال کمک‌های مردمی بودند. مسجد جامع کرمان و زینبیه رفسنجان از عمده‌ترین این مراکز به شمار می‌آیند.

برای مطالعه

جدول ۲-۴- میزان اقلام مهم کمک‌های غیر نقدی مردم استان کرمان در طول دفاع مقدس

اقلام	میزان	واحد
نان خشک	۱۳۹۶	تن
گونی	۷۴۲۴۰	عدد
مرکبات	۶۳۵۳	تن
خرما	۱۱۷۰	تن
کمپوت و کنسرو	۸۱۹۲۰۰	قوطی
آرد و گندم	۲۰۳۱۴	تن
طلا و جواهرات	۱۴۸	کیلو
مواد بهداشتی	۱۱۰۰۰	کارتن
سایر خوراکی‌ها	۱۲۹۲۰	کارتن
انواع خودروهای سبک و سنگین	۳۶۰	دستگاه
موتورسیکلت	۷۰۰	دستگاه
پتو، پوشاک و البسه	۵۰۰۰	دست
پسته	۵۲۰	تن
گاو و گوسفند	۴۸۹۰	رأس

نقش استان کرمان در جبهه مقاومت و حفاظت از نظام اسلامی

جبهه مقاومت و بیداری اسلامی

ظهور یک قدرت جدید جهانی تحت عنوان جمهوری اسلامی ایران و گسترش و تسلط آن بر منطقه جهان اسلام ضربه‌های سیاسی و نظامی سختی را بر بیکره نظام سلطه و استکبار جهانی پدید آورد و توانست در مدت زمانی با تثبیت فرهنگ عمومی اسلام و انتشار آن در منطقه، در بین ملت‌های منطقه احساس هویت کرده، جبهه مقاومت اسلامی شکل گرفته و آغازی شد بر بیداری و قیام اسلامی به گونه‌ای که پس از آن زنجیره شکست‌های شبکه‌ای استکبار جهانی در رأس آن رژیم ایالات متحده آمریکا و شبکه صهیونیستی که مظهرش رژیم اشغالگر قدس بود، از عراق و سوریه تا غزه و لبنان و از یمن تا افغانستان را تشکیل داد. به همین منظور برای مقابله با جبهه مقاومت اسلامی و جلوگیری از حرکت و ایجاد انحراف در بیداری اسلامی، دشمنان جهان اسلام گروهک‌ها و عناصر تروریستی تحت عنوان گروهک‌های القاعده، بوکوحرام، طالبان و داعش را از منتهی‌الیه شرق آسیا یعنی کشور میانمار تا غرب آفریقا در کشور نیجریه تحت کنترل خود تشکیل و سازماندهی دولتی نمودند.

تروریست داعش (دولت اسلامی عراق و شام)

گروهی وحشی و متحجر متشکل از مردان و زنان غیرمسلمان و مسلمان تکفیری - سلفی، آموزش دیده مدارس تربیت سلفی و تکفیری کشورهای عربی و همسایه با گذراندن دوره‌های آموزشی نظامی و تروریستی در رژیم غاصب قدس و حمایت‌های دولت تروریستی آمریکا و هم پیمانانش در منطقه جهان اسلام با عنوان دولت داعش روی کار آمد. این گروه تروریستی وحشی به دور از اخلاق اسلامی و درک حقیقت اسلام در منطقه جهان اسلام به منظور تحقق اهداف خود از قبیل جلوگیری از حرکت بیداری ملت‌ها، ایجاد جنگ نیابتی از طرف اربابان خود به منظور استحکام بخشیدن به پایگاه نظام سلطه در منطقه جهان اسلام، اختلاف و تفرقه افکنی بین شیعه و سنی، به جان هم انداختن ملت‌های مسلمان، تجزیه کشورهای اسلامی، تبلیغ افکار شیعه انگلیسی و سنی آمریکایی و مخدوش کردن چهره اسلام ناب محمدی ﷺ اعلام موجودیت کرد.

بیشتر بدانیم

دولت تروریستی داعش که همه جور فساد اعم از فساد اخلاقی، جنسی، سیاسی، مالی و عملی آنان را فراگرفته بود، در طول حیات خبیثه خود در منطقه جهان اسلام همراه با غارت و چپاول منابع اقتصادی، با شکستن مرزهای اعتقادی و انسانی اقدام به قتل عام مردان و زنان مسلمان و غیرمسلمان در هر سنی، کوچک و بزرگ و نیز تخریب اماکن مقدس و مذهبی ادیان الهی به ویژه دین اسلام مانند هتک حرمت به حرمین مطهر امام حسن عسکری (ع) و پیکر مطهر صحابه پیامبر ﷺ حبرین عدی، چهره‌ای منفور و ضد اسلام را برای مردمان جهان به نمایش گذاشتند.

جبهه مقاومت و مدافعین حرم

دولت تروریستی داعش باتصرف بخش‌های وسیعی از خاک کشورهای سوریه و عراق تقریباً تا ۴۰ کیلومتری مرزهای غربی ایران اسلامی پیشروی کرد و قصدش ورود به خاک میهن اسلامی و اعلام حکومت اسلامی بود و درنهایت با شکستن مرزهای اعتقادی اسلام و اسلام‌هراسی جنگی تمام عیار را به مدت طولانی در منطقه جهان اسلام راه اندازی کرد.

جمهوری اسلامی ایران با هدف حفظ امنیت مرزهای میهن اسلامی و نیز مرزهای اعتقادی اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله، جلوگیری از هتک حرمت به اماکن مقدس اسلام و حریم مطهر اهل بیت علیهم السلام و دفاع از مظلومین، با اعزام رزمندگان بدون مرز سپاه قدس و نیز نیروهای داوطلب مردمی، انتظامی و نظامی خود تحت عنوان مدافعان حرم به مناطق سوریه و عراق در کنار رزمندگان جبهه مقاومت جهان اسلام از کشورهای افغانستان، لبنان، سوریه، عراق، یمن و پاکستان به نبرد با داعش پرداختند و در نهایت در سایه وحدت امت اسلامی و تحت فرماندهی فرماندهان جبهه مقاومت به‌ویژه سردار شهید حاج قاسم سلیمانی در نبرد با داعش پیروز شدند.

استان کرمان در طول جنگ با داعش تعداد ۴۵ شهید جبهه مقاومت و مدافع حرم از استان کرمان تقدیم جهان اسلام نموده است که از این تعداد ۱۰ شهید والامقام شامل داوطلبان مردمی، مستشاران نظامی و فرماندهان جبهه مقاومت و تعداد ۳۵ شهید از گردان فاطمیون می‌باشند.

سرباز ولایت

در نوروز ۱۳۳۵ هجری شمسی، از پدر و مادری عشایر در یکی از روستاهای استان کرمان، فرزندی چشم به جهان گشود که او را قاسم نام نهادند.

قاسم که نام خانوادگی‌اش سلیمانی بود، بزرگ‌تر که شد، تحصیلاتش را در زادگاهش آغاز کرد و تا سال نهم تحصیلی را در همان‌جا به پایان رساند. قاسم سلیمانی سیزده ساله بود که برای کمک به پدر و مادرش، فاطمه و حسن، به همراه یار همیشگی‌اش احمد سلیمانی (که بعدها در دوران دفاع مقدس به مقام شهادت رسید) به شهر کرمان کوچ کرد.

قاسم که هم‌زمان با کار کردن، به ورزش باستانی نیز می‌پرداخت، با حضور در مجالس قرآن آقا شیخ مهدی رکابی و محافل معنوی و اخلاقی حضرت آیت‌الله صالحی، آیت‌الله روحانی و آیت‌الله حقیقی جان‌تشنه خود را سیراب می‌کرد و با سیره اهل بیت علیهم السلام بهتر و بیشتر آشنا می‌شد.

وی در همین ایام با نهضت امام خمینی رحمه الله آشنا شد و عزم خود را برای مبارزه با رژیم شاهنشاهی جزم کرد.

قاسم سلیمانی علاوه بر حضور در تظاهرات و راهپیمایی‌ها در بخشی از وقایع تاریخ‌ساز شهر کرمان، همچون حادثه مسجد جامع کرمان، پایین آوردن مجسمه شاه، پاک‌سازی مشروب‌فروشی‌ها و مراکز فساد در استان کرمان، حضوری فعال داشت. با پیروزی انقلاب اسلامی، قاسم سلیمانی وظیفه خود را پایان یافته تلقی نکرد. او که در مکتب مبارزاتی امام خمینی رحمه الله پرورش یافته بود، خود را آماده دفاع از آرمان‌های انقلاب اسلامی می‌دید. با همین انگیزه وی از سال ۱۳۵۸ خود را عضو افتخاری نهاد تازه تأسیس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی کرد.

در بدو ورود به این نهاد وی در دوره‌های آموزشی شرکت کرد. استعداد او در فراگیری مباحث آموزشی و توانمندی بالای جسمی او در دوره‌ها باعث شد که به درخواست مرکز آموزشی سپاه، قاسم سلیمانی به‌عنوان مربی آموزشی فعالیت خود را آغاز کند.

با شروع جنگ تحمیلی بسیجیان و پاسداران زیادی، قبل از اعزام به مناطق عملیاتی، تحت آموزش‌های او قرار می‌گرفتند تا اینکه در نخستین عملیات مستقل نیروهای کرمانی به همراه رزمندگان کرمانی به منطقه کرخه‌کور اعزام شد و پس از مدتی در پنجم مردادماه ۱۳۶۰ در عملیات شهید چمران شرکت کرد.

در آبان‌ماه ۱۳۶۰ از سوی فرماندهان سپاه استان کرمان فرماندهی دو گردان از نیروهای اعزامی کرمان را برای حضور در عملیات طریق‌القدس به او واگذار کردند. پس از عملیات طریق‌القدس؛ حسن باقری (که بعدها در دوران دفاع مقدس به مقام شهادت نائل گردید) مسئولیت خطی با نام ثارالله را به قاسم سپرد. این موضوع باعث شد که وی کم‌کم با سازماندهی نیروهای رزمنده کرمانی و تعدادی از نیروهای سیستان و بلوچستان و نیروهای استان هرمزگان تیپ مستقل ثارالله را تشکیل دهد. این تیپ بعدها به لشکری بزرگ به نام لشکر ثارالله تبدیل شد.

قاسم سلیمانی در وصف این لشکر گفته است: «ثارالله میعادگاه عاشقانی بود که با طواف عملی عشق نه بر گرد خانه، بلکه در پیشگاه خود خدا، سر تسلیم فرود آوردند و تکلیف الهی خود را به بهترین وجه ادا کردند؛ میعادگاهی که مملو از اسماعیل‌های نه تنها راضی به رضایت ذبح، بلکه ملتزم جان باختن در راه معبود بود».

در دوران جنگ تحمیلی این لشکر به فرماندهی او در بیش از ۲۴ عملیات سرنوشت‌ساز و ده‌ها عملیات کوچک زمینه‌ساز، حضوری چشمگیر داشت.

بعد از پایان جنگ تحمیلی نیز وی به مدت دو سال در مناطق عملیاتی جنوب ماند و سرانجام به همراه نیروهای تحت امرش به کرمان آمد. قاسم سلیمانی تحصیلات دانشگاهی را تا مقطع کارشناسی ارشد ادامه داد و همچنین دوره‌های تخصصی نظامی را در دانشکده‌های نظامی با موفقیت پشت سر گذاشت.

در همین زمان با نفوذ تفکر سلفی وابسته به وهابیت در مناطق شرق کشور، اشرار مسلح باعث ناامنی در مناطق مختلف کرمان و سیستان و بلوچستان شده بودند. قاسم سلیمانی با مشاهده این وضع، تمام هم و غمش را به کار بست تا به همراه نیروهای خود آرامش را به این مناطق برگرداند. وی در این عرصه نیز با رشادت و دلاوری بسیار موفق ظاهر شد.

در سال ۱۳۷۶ با حکم فرماندهی کل قوا مقام معظم رهبری، فرماندهی نیروی قدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی (که همان رزمندگان بدون مرز انقلاب اسلامی اند) به قاسم سلیمانی سپرده شد.

او با انتقال تجارب فرماندهی خود به گروه‌های مقاومت، سبب تغییر و تحول بنیادی در محور مقاومت از عراق و سوریه تا غزه و لبنان و از یمن تا افغانستان شد. حضور او در نبردهای مناطق مختلف جهان اسلام به ویژه نبرد با گروه تروریستی داعش در کنار رزمندگان گروه‌های مقاومت اسلامی توانست روی آرامش را به این مناطق برگرداند و نقشه استکبار جهانی به ویژه آمریکا را ناکام بگذارد.

سرانجام این علمدار خیمه ولایت پس از سال‌ها مجاهدت خالصانه در میدان نبرد جهاد اکبر و جهاد اصغر در ساعت یک و بیست دقیقه نیمه شب سیزدهم دی ماه ۱۳۹۸ در فرودگاه بغداد توسط هواپیماهای بدون سرنشین رژیم تروریستی ایالات متحده آمریکا به همراه فرمانده نیروهای حشد الشعبی عراق ابو مهدی المهندس به شهادت رسید.

رهبر معظم انقلاب اسلامی، در سوگ وی پیامی صادر کردند که بخشی از آن به این شرح است :

ملت عزیز ایران!

سردار بزرگ و پرافتخار اسلام آسمانی شد. دیشب ارواح طیبه شهیدان، روح مطهر قاسم سلیمانی را در آغوش گرفتند. سال‌ها مجاهدت مخلصانه و شجاعانه در میدان‌های مبارزه با شیاطین و اشرار عالم و سال‌ها آرزوی شهادت در راه خدا، سرانجام سلیمانی عزیز را به این مقام والا رسانید و خون پاک او به دست شقی‌ترین آحاد بشر بر زمین ریخت.

فصل پنجم

توانمندی‌های استان کرمان

درس دوازدهم : توانمندی‌های استان در زمینه زیارت و گردشگری

گردشگری استان کرمان

امروزه گردشگری پایداری جزء جدایی‌ناپذیر از سیستم اقتصادی است. تاریخ تمدن کهن استان، تنوع آب و هوایی، فرهنگ غنی، گستره طبیعی و سایر جاذبه‌های متنوع باعث جذب توریست در آن شده است. استان کرمان یکی از مناطق ارزشمند توسعه صنعت گردشگری در ایران محسوب می‌شود. استان با داشتن حدود ۵۰۰ اثر گردشگری که بیش از ۵۰ اثر از آنها در فهرست جهانی میراث فرهنگی به ثبت رسیده‌اند، با ارزش‌های بین‌المللی، ملی، منطقه‌ای و محلی پس از استان‌های اصفهان، فارس و همدان در مقام چهارم قرار گرفته است. این پتانسیل می‌تواند توسعه استان را با موفقیت همراه سازد.

برای مطالعه

جدول ۱-۵- تعداد گردشگران ورودی به هتل‌های استان کرمان

سال	تعداد کل گردشگران	گردشگران داخلی	گردشگران خارجی
۱۳۸۴	۵۷۲۸۲	۵۰۹۷۵	۶۳۰۷
۱۳۸۵	۵۹۴۰۴	۵۴۴۷۲	۴۹۳۲
۱۳۸۶	۶۷۵۴۸	۶۱۴۴۶	۶۱۰۲
۱۳۸۷	۷۴۴۱۸	۶۸۰۹۷	۶۳۲۱
۱۳۸۸	۷۱۴۲۱	۶۵۱۵۴	۶۲۶۷

در سال ۲۰۰۰ میلادی گردشگری نزدیک ۴۵۰ میلیارد دلار درآمد به همراه داشته است. در همین سال تعداد گردشگران خارجی وارد شده به ایران حداکثر ۷۰۰۰۰۰ نفر بوده‌اند. از این تعداد کمتر از ۱۵۰۰۰ نفر آنان به استان کرمان سفر کرده‌اند. لذا تلاش برای ارتقای این صنعت بیش از پیش ضرورت دارد.

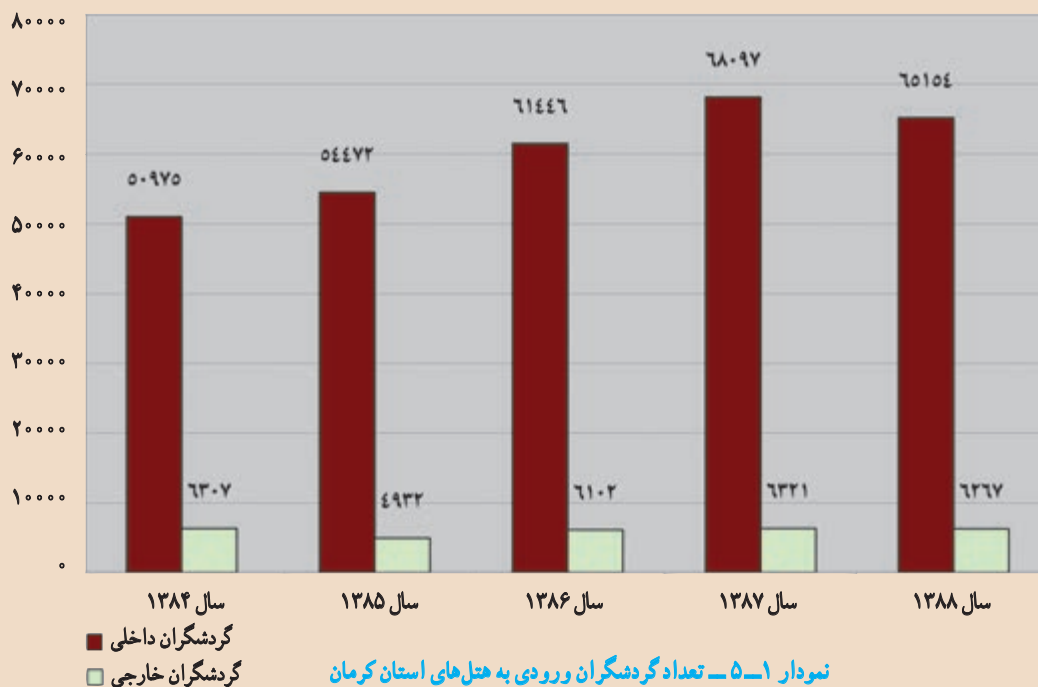

توانمندی‌های استان

همچنین ستاد تسهیلات نوروزی به مسافران استان در سال‌های اخیر جزء موفق‌ترین ستادهای کشور از نظر رضایت‌مندی مسافران و ارائه تسهیلات لازم به آنان بوده است. آمار گردشگران ورودی و عبوری از استان کرمان در ایام نوروز بدین قرار بوده است.

جدول ۲-۵- آمار گردشگران ورودی و عبوری از استان کرمان

سال	تعداد مسافران ورودی و عبوری از استان کرمان
۱۳۸۶	۴/۰۸۶/۰۵۱ نفر
۱۳۸۷	۲/۸۹۶/۴۲۰ نفر
۱۳۸۸	۲/۹۸۳/۳۱۲ نفر
۱۳۸۹	۳/۲۸۱/۶۴۶ نفر

وجود زیرساخت‌های لازم، عزم و اراده مدیران و برنامه ریزان و وجود مراکز آموزش عالی متعدد، زمینه را برای توسعه صنعت گردشگری در استان فراهم کرده است.

شکل ۵-۱

فعالیت گروهی ۵-۱

الف) شکل ۵-۱ مربوط به کجاست و در مورد آن، چه می‌دانید؟
ب) به نظر شما موانع توسعه گردشگری در استان کرمان چیست و چه راهکارهایی جهت رونق گردشگری دارید؟

جاذبه‌های گردشگری استان کرمان

جاذبه‌های گردشگری استان کرمان به دو دسته تقسیم می‌شوند :

- ۱- جاذبه‌های طبیعی
- ۲- جاذبه‌های انسانی (مذهبی، تاریخی، فرهنگی و...)

جاذبه‌های طبیعی

در استان کرمان به علت تنوع آب و هوا، تنوع ارتفاعات و ساختار زمین شناسی باعث شده است که مناظر دیدنی برای جذب گردشگران فراهم شود که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از :

● **دشت لوت** : یکی از عجایب طبیعت به‌شمار می‌رود و اشکال و پدیده‌های نادر بیابانی دارد که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از :
الف) کلوته‌ها : که از آن به آبر شهر کلوخی جهان نام برده می‌شود و شامل برجستگی‌ها و فرورفتگی‌هایی به شکل رشته‌های موازی یا تپه‌های منفرد بوده که حاصل فرسایش آبی و بادی در رسوبات ریز دانه می‌باشند. طول این منطقه ۱۵۰ کیلومتر و عرض آن

۷۰ کیلومتر است.

ب) گندم بریان (ریگ سوخته): منطقه‌ای است در لوت مرکزی، در ۸۵ کیلومتری شمال شهداد، بعد از رود شور که در شمال غربی کلوت‌ها واقع شده است. تپه‌ای است پوشیده از سنگ‌های سیاه رنگ از جنس گدازه‌های بازالتی و به شکل حفره - حفره دیده می‌شود به گفته کارشناسان، ظاهر این منطقه شبیه کره ماه است. گدازه‌های سیاه رنگ در این منطقه به دلیل رنگ تیره، نور خورشید را بیش از حد معمول جذب کرده و باعث افزایش بیش از حد دما می‌شود به گونه‌ای که گندم به حالت برشته و بو داده در می‌آید.

ج) نیکا (گلدان بیابان): این تپه‌های گلدانی شکل طبیعی، حاصل همزیستی خاک، آب و گیاه است و از تجمع رسوبات بادی در پای گیاه به وجود می‌آیند. مرتفع‌ترین نبکاهای دنیا به ارتفاع ۱۰ تا ۱۲ متر در لوت غربی در حوالی شهداد دیده می‌شوند.

د) انواع تل ماسه‌های بادی: مانند هرم‌های ماسه‌ای عظیم به ارتفاع ۴۵۰ متر و برخان‌ها.

هـ) مخروط افکنه‌های عظیم: مانند مخروط افکنه نرماشیر بم و درختگان شهداد با دشت‌های ریگی وسیع.

● **مناطق خوش آب و هوای ییلاقی و قشلاقی:** در مناطق کوهستانی استان کرمان، ییلاق‌های کوهستانی سرسبز و خوش آب و هوایی دیده می‌شود که در طول سال به ویژه در فصل تابستان مورد توجه اهالی بومی و ساکنین استان‌های گرمسیری مجاور از جمله هرمزگان و سیستان و بلوچستان و یزد واقع می‌شوند که از جمله مهم‌ترین آنها به مناطق ییلاقی کوهپایه کرمان، دلفارد و ساردوئیه جیرفت، راین، لاله زار، بیدخون بردسیر، سرمشک و هنزای رابر و دهبکری و دریجان بم، منطقه بافت، دره دُر رفسنجان، سیرچ و ماهان و ... می‌توان اشاره کرد. این مناطق کوهستانی دارای جلوه‌ها و پدیده‌های جذاب کوهستانی از قبیل چشمه سارها و آبشارهای بسیار زیبا و دره‌ها و دامنه‌های سرسبز و خوش آب و هوا و غارهای شگفت انگیز معروف و مهمی‌اند. همچنین شهرستان‌های جنوبی استان مانند جیرفت، کهنوج، عنبرآباد، رودبار، قلعه گنج، فریاب و ارزوئیه از مناطق قشلاقی معروف استان کرمان‌اند که در اواخر فصل زمستان دارای آب و هوای معتدل بوده به طوری که دشت‌های خشک این مناطق یکپارچه سرسبز و زیبا گردیده و زبان هر بیننده‌ای را به تحسین می‌کشایند.

● **چشمه‌های آب گرم و آب معدنی:** قریب ۳۰ چشمه آب گرم و معدنی در استان کرمان وجود دارد و به دلیل ترکیب متفاوتی که دارند از نظر درمانی و بهداشتی حائز اهمیت‌اند. از جمله مهم‌ترین آنها می‌توان به آبگرم جوشان، قلعه عسکر بردسیر، گور ساردوئیه، چهل تن و آباد سید در بم، کیشکی و اسفندقه کرمان اشاره کرد.

● **رد پای دایناسورها:** تنها آثار منحصر به فرد از این گونه در ایران است که یکی از آنها در شمال زرنند، نزدیکی روستای ده علی رضا واقع در دره نیزار دیده می‌شود که در رسوبات دوره‌های تریاس و ژوراسیک بر روی رسوبات ماسه‌ای ساحلی بر جای مانده است.

● **دهانه‌ها و قلل آتشفشانی:** در منطقه قلعه حسنعلی راین واقع در جنوب شهر راین بر اثر فعالیت‌های آتش فشانی اواخر دوره کواترنر ۱۹ دهانه آتش فشان وجود دارد که از جمله جوان‌ترین آتشفشان‌های ایران هستند. بزرگ‌ترین آنها قطری برابر با ۱۲۰۰ متر و گودی ۱۸۰ متر دارد. در حال حاضر در درون یکی از دهانه‌ها معدن نمک و یکی دیگر معدن سولفات سدیم است. و از قلل آتشفشانی مهم استان کرمان می‌توان آج بالا و باین (حدفاصل انار و شهر بابک) آتشفشان مزاحم (میمند) در شرق شهر بابک، آتشفشان بید خوان در نزدیک بردسیر و آتشفشان هزار در غرب راین را نام برد.

● **آبشارها:** آبشار وُروار و آبشار سرند کوه درین، این آبشارهای زیبا و بسیار دیدنی با ارتفاع بیش از ۱۸۷ متر بلندترین آبشار

ایران و خاورمیانه می باشند که در کوه های جبال بارز جنوبی واقع شده اند. آبشار زهرود راین در دامنه کوه هزار، آبشار دلفارد جیرفت، آبشار بنگان در گلوئیة بزنجان بافت و آبشارهای زیبای منطقه کوهپایه کرمان (آبشارهای سیمک و وامق آباد) از دیگر آبشارهای مهم استان کرمان اند.

● **غارها :** غار طُرُنْگ طویل ترین غار استان کرمان است که در حوالی روستای طُرُنْگ شهرستان بافت است. غار ایوب غاری آتشفشانی است که بزرگ ترین دهانه غار در ایران است که در نزدیک دِهَج شهر بابک است. غار میرزا در کوه های داوران، غار یخ نیا در دامنه جنوبی کوه جوپار، غار جَفْرِیز در نزدیکی گوغر بافت، غارشب پَره یا خفاش در کوه خَبَر بافت، غار شعیب در ماران جیرفت، غار کَفْتار و غار صفا در کوه های صاحب الزمان کرمان، غار مموشا در نزدیکی سیه بنوئیة رابر از جمله غارهای مهم استان کرمان اند.

شکل ۲-۵- غار میرزا در کوه های داوران رفسنجان

● **قلل مرتفع :** استان کرمان با داشتن ۱۴ قله بالای ۴۰۰۰ متر بهشت کوهنوردان لقب گرفته است که از جمله می توان به کوه هزار در منطقه راین با ۴۴۶۵ متر ارتفاع که بلند ترین قله استان کرمان و چهارمین قله مرتفع ایران است^۱ اشاره کرد و همچنین کوهستان جوپار که به دلیل داشتن چندین قله صعب العبور و مرتفع بالای ۴۰۰۰ متر مانند سه شاخ بزرگ و کوچک، بلوچی، کیل جلال، کیش و برج که صعود بسیار سختی در فصل زمستان دارند، آلپ ایران لقب گرفته است. کوه لاله زار، کوه شاه بافت، کوه پلوار، بحر آسمان، جبال بارز و... از دیگر کوه های مرتفع استان کرمان اند.

آب فشان ها و گاز فشان ها : در منطقه جیرفت به واسطه بالا بودن سطح ایستابی آب های زیرزمینی و سفره های آب تحت فشار چاه آرتزین تشکیل شده است؛ مانند چاه آرتزین روستای چمن جیرفت که در حال حاضر از فوران آن بسیار کاسته شده است، چشمه های گاز فشان که در مناطق فعال زمین شناسی به وجود می آیند؛ مانند : چشمه گاز فشان کُت باد در حوالی روستای محمدآباد مسکون.

۱- قله بلند ایران به ترتیب : دماوند، سبلان، علم کوه و هزار

توانمندی‌های استان

شکل ۴-۵- کلوت‌های دشت لوت منطقه شهداد

شکل ۳-۵- گاز فشان کُت باد

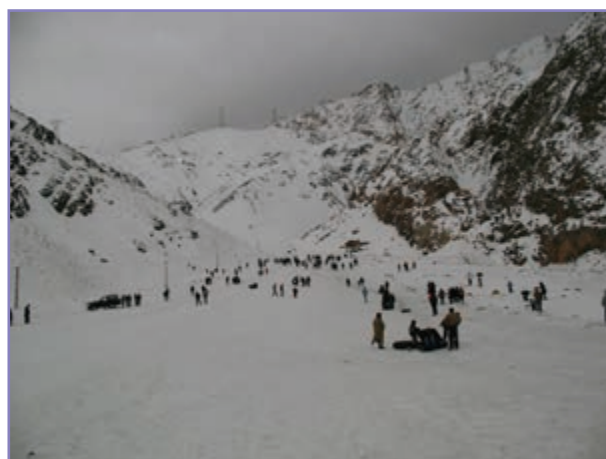
شکل ۶-۵- نپگاهای شهداد

شکل ۵-۵- کمپ کویری لوت شهداد

شکل ۸-۵- آب گرم جوشان

شکل ۷-۵- پیست اسکی سیرج

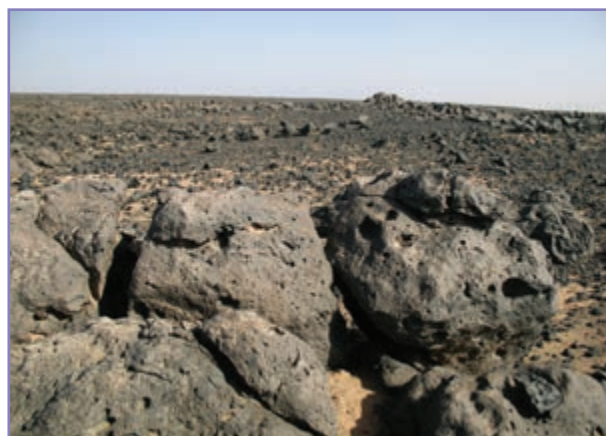
شکل ۱۰-۵- رد پای دایناسور دره نیزار شمال زرنند

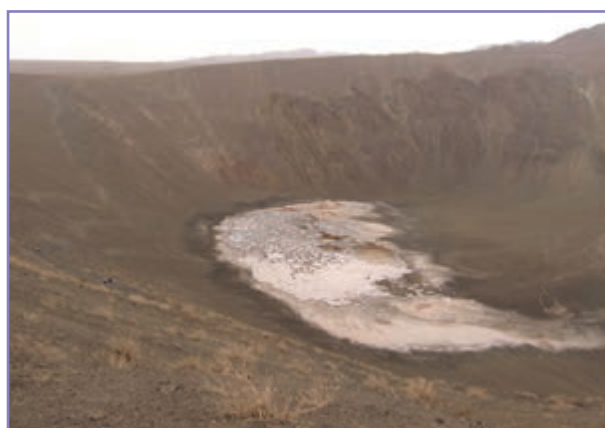
شکل ۹-۵- آبشار وُروار (رود فرق) عنبرآباد

شکل ۱۲-۵- دره زیبا و سرسبز بیدخوان بردسیر

شکل ۱۱-۵- سطح تپه گندم بریان شهداد

شکل ۱۳-۵- دهانه آتشفشان خاموش قلعه حسنعلی راین

جاذبه‌های انسانی

جاذبه‌های تاریخی

ارگ بم (بزرگ‌ترین بنای خشتی جهان): در شمال شرقی شهر بم در دامنهٔ صخره‌ای عظیم بنا شده است. این شهر نزدیک به ۲۰۰۰ سال قدمت دارد. این شهر یکی از الگوهای شهر سازی در دوره‌های گذشته است که چهار قسمت و ۳۸ برج دیده‌بانی دارد. آثار موجود آن از دورهٔ ساسانی تا قاجاریه است که شامل بخش‌هایی از قبیل حاکم نشین، بازار، کاروانسرا، تکیه و زورخانه و اصطبل می‌باشد. مصالح اصلی بنا خشت خام، گل رس و کاه است. در زلزلهٔ ۵ دی ماه ۱۳۸۲ نیمه ویران شد. ارگ بم در فهرست ثبت شدهٔ یونسکو است که ارزش بین المللی دارد و هم اکنون کارشناسان متعددی از سراسر جهان برای بازسازی ارگ در حال تلاش و فعالیت‌اند. حتی ویرانه‌های ارگ بم ایرانگردان و جهانگردان بی‌شماری را به سوی خود جذب می‌کند.

روستای صخره‌ای میمند: این روستای شگفت انگیز با قدمت ۷ تا ۱۰ هزار سال جزء چهار روستای ثبت شده در فهرست یونسکو به شمار می‌رود که در ۳۶ کیلومتری شرق شهربابک قرار دارد. مجموعه‌ای از ۴۰۰ خانه با ۲۰۰۰ اتاق و همچنین مسجد، حسینیه، حمام، مدرسه که همگی به شکل غار در دل کوه و در چندین طبقه کنده شده‌اند.

باغ تاریخی شاهزاده ماهان: باغ زیبا و مصفایی که در دامنهٔ کوه‌های جوبار به دستور فرمانفرما شاهزاده قاجار بنا شد. این باغ با دو طبقه عمارت در غرب و شرق، دارای شبکه‌ای از حوض‌ها و فواره‌های متعدد است که به صورت طبیعی فوران دارند و این دو عمارت را به هم مرتبط می‌سازند.

مجموعهٔ گنجعلی خان: این مجموعه از شگفت‌انگیزترین آثار تاریخی عصر صفویه در استان کرمان محسوب می‌شود و شامل میدان، حمام (موزهٔ مردم شناسی)، ضرابخانه (موزهٔ سکه)، مسجد، مدرسه، آب انبار، بازار و کاروانسراست.

مسجد جامع مظفری: از بناهای قرن هفتم هجری بوده که این بنا در ضلع شرقی سردری رفیع و عظیم دارد که با کاشی کاری زیبایی تزیین شده است و برج ساعت آن زینت بخش این سر در است.

مسجد امام (ملک): از قدیمی‌ترین مساجد کرمان است که بنای آن را به ملک توران شاه سلجوقی از سلاطین سلجوقی کرمان نسبت می‌دهند. این مسجد دارای صحن وسیع با شبستان‌های متعدد است.

امامزاده محمد: ملقب به «شاهزاده محمد» از سادات جلیل‌القدر و عظیم‌الشان است که با ۲ واسطه به امام هفتم «علیه‌السلام» می‌رسد. بارگاه مطهر این بزرگوار در شهر کرمان، محلهٔ شاهزاده محمد در سمت غرب قلعه دختر واقع است.

مجموعهٔ حاج آقا علی: در ده کیلومتری رفسنجان در روستای قاسم آباد واقع شده این خانه بزرگ‌ترین خانهٔ خشتی جهان بوده که دارای کاروانسراها و تیمچه‌های متعدد است.

سایر جاذبه‌های انسانی مهم

مجموعهٔ تاریخی بازار کرمان که بناهای با ارزشی همانند مجموعه وکیل، مجموعهٔ ابراهیم خان، گنبدجبلیه، یخدان مویدی، گنبد مشتاقیه (سه گنبد)، تخت دریاقلی بیگ و موزه‌های هنرندی، موزهٔ صنعتی، موزهٔ دفاع مقدس و کتابخانهٔ ملی و قلعهٔ دختر و قلعهٔ اردشیر همگی در کرمان، امامزاده حسین در جوبار، مقبره شاه نعمت‌الله ولی در ماهان، ارگ قدیمی در راین، موزه و مجموعهٔ فرهنگی و ورزشی،

مجموعه حاج آقا علی و یحسان عباس آباد حاجی در رفسنجان، امامزاده علی، منطقه ویژه اقتصادی، بادگیرهای چپقی، قلعه سنگ و باغ سنگی در سیرجان، تپه تاریخی کنار صندل جیرفت و قلعه سموران در عنبر آباد، خرابه‌های شهر دقیانوس و موزه باستان شناسی در جیرفت و مقبره میرحیدر، خانقاه شیخ ابوسعید ابوالخیر و مقبره آخوند در کوهبنان، امامزاده عبدالله و امامزاده حمزه در زرنده، مجموعه توریستی ارگ جدید بم، میل قاوردی (نادری) در شورگزه فهرج، درختان گردو ۲۵۰۰ ساله در بیدخوان بردسیر، درختان سرو ۲۰۰۰ ساله در روستای طرز راور و سیرچ شهداد از دیگر جاذبه‌های مهم انسانی استان کرمان محسوب می‌شوند.

بیشتر بدانیم

زندگی امامزاده محمد علیه السلام

جد امامزاده محمد، سید محمد بن موسی بن جعفر که به همراه برادر خود حضرت احمد بن موسی علیه السلام (شاهچراغ) جهت دیدار حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام به ایران عزیمت کردند که در شیراز توسط حاکم وقت مورد حمله واقع شدند و در این حادثه، شاهچراغ به شهادت رسیدند و برادر ایشان محمد بن موسی بن جعفر (جد شاهزاده محمد) در شیراز اقامت گزیدند و از کثرت عبادت و شب زنده داری به محمد عابد معروف شدند که قبر مطهر ایشان در همان صحن شاهچراغ است. پسر ایشان ابراهیم مجاب از سادات بزرگوار بودند که به کربلا عزیمت کردند و در همانجا سکنا گزیدند و قبرشان نیز در زاویه شمال غربی رواق امام حسین علیه السلام قرار دارد.

فرزندان ایشان به نام‌های امامزاده احمد (در کربلا) و امامزاده محمد در کرمان و امامزاده علی در سیرجان مدفون هستند. امامزاده محمد علیه السلام به همراه برادران خود به بهبهان مهاجرت کردند و از سال ۲۴۷ هجری قمری به سیرجان عزیمت کردند و در پی درخواست‌های مردم کرمان امامزاده محمد در سال ۲۴۹ هـ. ق به کرمان تشریف فرما شدند و مدت ۴۵ سال در بین مردم کرمان زندگی کردند و مردم از علم و کمالات ایشان بهره بردند.

فعالیت گروهی ۲-۵

- ۱- دانش آموز عزیز، درباره مهم‌ترین زیارتگاه‌ها و بقاع متبرکه شهرستان محل سکونت خود تحقیق کرده و شرحی بر زندگی و احوالات آن بزرگواران تهیه کنید.
- ۲- به همراه دبیر محترم خود، یک بازدید علمی از مراکز مهم گردشگری استان یا شهرستان خود داشته باشید و گزارش تصویری مستندی از آن تهیه نمایید.

● جاذبه‌های علمی، فرهنگی، هنری، ورزشی، درمانی

این جاذبه‌ها از جمله شاخص‌های پیشرفت و تمدن و نیز زمینه مناسبی برای جلب مسافر و جهانگردی محسوب می‌شوند همان‌طور که در سال‌های اخیر کشورهای نظیر مالزی، یکی از محورهای جلب مسافر و توریست را دانشگاه برگزیده‌اند و در این راه توفیق نیز داشته‌اند.

امروزه استان کرمان با داشتن دانشگاه‌های مختلفی چون شهید باهنر، علوم پزشکی، آزاد اسلامی، ولی عصر (عج) رفسنجان، پیام نور، علوم و تکنولوژی پیشرفته و علوم محیطی و... از قطب‌های دانشگاهی کشور به شمار می‌رود. در زمینه هنری و ورزشی نیز کرمان از شهرت برخوردار است. به‌طوری که ورزشگاه‌ها و باشگاه‌های ورزشی و تیم‌های قدرتمند متعددی در کرمان و شهرستان‌های آن وجود دارد که قهرمانان صاحب نام، نشان از موقعیت ارزشمند این استان در عرصه ورزشی دارد.

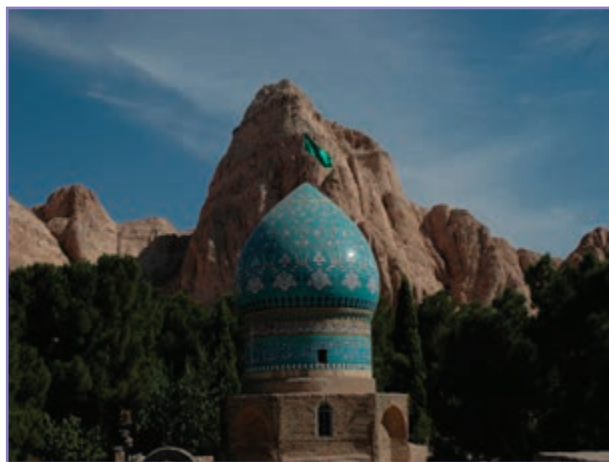

استان کرمان سرزمین شگفتی‌ها

- ۱- ارگ بم بزرگ‌ترین مجموعه شهری خشتی جهان (۲۴۰ هزار متر مربع)
- ۲- کلات‌های شهداد شگفت‌انگیزترین عارضه‌های بیابانی جهان (۱۴۰ در ۸۰ کیلومتر)
- ۳- جوان‌ترین آتشفشان‌های ایران مانند ۱۹ مخروط آتشفشانی واقع در نزدیکی روستای قلعه حسنعلی راین
- ۴- غار ایوب بزرگ‌ترین دهانه غار ایران (۸۰ در ۶۰ متر)
- ۵- آبشارهای وُروار و سرند کوه درین در رشته کوه جبال بارز جنوبی بلندترین آبشارهای ایران با ارتفاع بیش از ۱۸۷ متر
- ۶- روستای اُردیکان در دامنه کوه هزار مرتفع‌ترین منطقه مسکونی ایران (ارتفاع ۳۳۰۰ متر)
- ۷- گودال گودیز در تکاب شهداد گودترین چاله داخلی ایران (ارتفاع ۵۶ متر)
- ۸- بازار کرمان طولانی‌ترین بازار سرپوشیده جهان (راسته اصلی ۱۱۰۰ متر و با راسته‌های فرعی بیش از ۳۰۰۰ متر)
- ۹- خانه حاج آقا علی رفسنجان بزرگ‌ترین خانه خشتی جهان (۷۰۰۰ متر زیر بنا)
- ۱۰- درفش شهداد قدیمی‌ترین درفش (پرچم) فلزی جهان (با قدمت ۵۰۰۰ ساله)

بیشتر بدانیم

سابقه فرهنگی استان کرمان : سابقه فرهنگی استان کرمان نیز قابل توجه است، به‌طوری که نخستین دانشگاه کرمان در ۷۰۰ سال قبل در عصر قراختایان برپا شد که بانی آن بُراق حاجب و بنای آن نیز قُبّه سبز نامیده شد. این مجموعه فرهنگی روزگاری به عنوان یکی از دانشگاه‌های معتبر ایران مطرح بوده و اساتید و بزرگان از اقصای نقاط کشور به این شهر آمده و ضمن تحصیل، بعضاً نیز به امر تدریس مشغول می‌شدند. اولین بیمارستان کرمان نیز در قرن هفتم توسط افضل الدین ابو حامد کرمانی دایر شد.

شکل ۱۵-۵. بارگاه امامزاده محمد علیه السلام در شهر کرمان

شکل ۱۴-۵. امامزاده علی علیه السلام در سیرجان

شکل ۱۷-۵. بارگاه امامزاده حسین علیه السلام جوبانی

شکل ۱۶-۵. مقبره شاه نعمت الله ولی ماهان

شکل ۱۹-۵. گنبد آخوند (آرامگاه محمد شهید کوهستانی)

شکل ۱۸-۵. آرامگاه امامزاده بی بی حیات (س) در نزدیکی خنمان

شکل ۵-۲۱- بارگاه امامزاده صالح علیه السلام شهر انار

شکل ۵-۲۰- بارگاه امامزاده زید علیه السلام شهداد

شکل ۵-۲۲- روستای صخره‌ای میمند شهر بابک

شکل ۵-۲۳- ارگ راین

شکل ۲۵-۵ میل نادری در فهرج

شکل ۲۶-۵ باغ سنگی در بَلُورد سیرجان

شکل ۲۷-۵ گنبد جَبَلِیه کرمان

شکل ۲۸-۵ حمام گنجعلی خان کرمان

شکل ۲۸-۵ ظروف مسی صنایع دستی کرمان

شکل ۲۹- ۵- چهار سوق بازار کرمان

شکل ۳۱- ۵- ارگ بم در حال بازسازی

شکل ۳۰- ۵- ارگ بم قبل از زلزله

شکل ۳۳- ۵- شهر منوجان و قلعه تاریخی آن

شکل ۳۲- ۵- خانه تاریخی حاج آقا علی رفسنجان

شکل ۳۴-۵ نقشه راه های استان کرمان

فعالیت گروهی ۳-۵

— مکان مهم ترین جاذبه های تاریخی استان کرمان را بر روی نقشه بالا تعیین نمایید.

جدول ۳-۵- مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری استان کرمان

نام شهرستان	جاذبه‌های طبیعی	جاذبه‌های انسانی	سوغاتی
کرمان	مناطق بیلاقی سیرج، جویبار، کوهپایه، دره سکنج، عرب آباد و تیگران ماهان، راین، فوسک، جاذبه‌های بیابان لوت، آب گرم‌های جوشان (سیرج)، حسین آباد راین، غرغه (باب ترش راین)، رضا آباد گزک، اختیار آباد، حوض باد جوشان، قله‌های مرتفع هزار، جویبار و پلوار، آبشارهای منطقه کوهپایه و راین، کلوته‌های شهداد شگفت‌انگیزترین عارضه بیابانی جهان، تپه گندم بریان لوت، گودال تکاب گودترین چاله داخلی ایران	مسجد جامع، مسجد امام، مجموعه‌های تاریخی گنجعلی خان، وکیل، ابراهیم خان، حاج آقاعلی، بازار قدیمی کرمان (طولانی‌ترین بازار سرپوشیده جهان)، مشتاقیه، قبه سبز، آتشکده کرمان و قناتغستان، قلعه‌های تاریخی اردشیر و دختر کرمان، یخدان مویدی، موزه دفاع مقدس، موزه باستان شناسی هرندی، موزه هنرهای معاصر (صنعتی)، موزه سکه و موزه سنگ، باغ شاهزاده، مقبره شاه نعمت الله ولی، شیخ علی باباسکنج، ارگ راین، گنبد جبلیه، محوطه‌های باستانی شهداد (تمدن ارت)، قلعه‌ها و آب انبار قدیمی شهداد، امامزاده زیدشهداد، قلعه دختر حوض دق	کُلمپه (نوعی شیرینی)، کُماج سیهن، قوتو، ظروف مسی، پسته، پته، سیدر سرشوی و حنای شهداد، چاقو و صنایع دستی راین، معرق چوب، مشبک چوب
بافت ارزوئیه	غار آهکی طُرنک و جَفریز، پارک ملی خبر و پناهگاه حیات وحش روجون، منطقه کوهستانی تخت شاهزاده آبشار بنگان گلوتیه، بُندر زیبای گوغر، آبگرم گرمک، ده شیخ، آب سرد گرکشون، قله مرتفع کوه شاه، سیرک‌های یخچالی کوه ملکانی گوغر	زیارتگاه شاه ولایت و خواجه حسن شکاری خَبر، محوطه تاریخی تپه یحیی صوغان، قلعه شاه ماران، امامزاده سید علی، امامزاده یحیی ارزوئیه	گردو، زیره، عسل، فراورده‌های لبنی، گلیم شریکی پیچ
بردسیر	محدوده حفاظت شده بیدوئیه (زیستگاه یوزپلنگ آسیایی)، روستاهای خوش آب و هوای لاله زار، گلزار، بیدخوان بادرختان گردو ۲۵۰ ساله، اُردیکان (مرتفع‌ترین منطقه مسکونی ایران)، راسک، آب گرم قلعه عسکر، آب معدنی لاله زار، دره زیبای لاله زار، قله لاله زار	امامزاده سید محمد و امامزاده عبدالله، پیر جار سوز، محوطه باستانی تل ابلیس روستای سلطان آباد، مسجد و برج نگار، زیارتگاه بدرالدین نگار، حمام لاله زار، مسجد جامع گلزار، برج و ارگ بردسیر، آسیاب آبی	پنیر و دیگر فراورده‌های لبنی و گلاب لاله‌زار
بم و نرماشیر	مناطق بیلاقی دهبکری، مرغک، سیدآباد، آبگرم‌های آبارق، آبادسید، چهل تن، گریچ، جنگل کهور، سیرک‌های یخچالی دارزین بم	ارگ قدیم، ارگ جدید، امامزاده زید، امامزاده اسیری، امامزاده خواجه عسکر، عباسعلی و زیارتگاه شمس‌الدین و طاهرالدین بمی، زورخانه پوریای ولی، بازار سرپوشیده عماد، قیصریه زرتشتیان، مسجد وکیل، میل نادر، قلعه‌های ابارق، تهرود، خانه‌های تاریخی وکیل باشی و آرشام - قنات‌های بر آب نظیر قنات قنبرآباد ده شیخ و قنات پاکم بم	خرمای مضافتی، مرکبات، سبب و حصیر، گلیم، جاجیم، فالیچه‌های طرح بلوچ، چادر شب

انواع مرکبات، خرما، صیفی جات، زیره سرخ، صنایع دستی مثل قالی، سبد و حصیربافی و...	خرابه‌های شهر قدیمی موسوم به دقیانوس و مسجد هزار و دویست ساله آن، موزه باستان‌شناسی جیرفت، سد جیرفت، قلاع اسفندقه، زیارت شعیب در بهجرد، زیارتگاه سلطان سیداحمد ساردوئیه، مقبره میر حیدر اسفندقه، قلعه گنج گهورئیه، محوطه‌های تاریخی کُتار صندل	مناطق ییلاقی ساردوئیه، جبال بارز، محمدآباد مسکون، دلفارد و اسفندقه، آبشارهای سرند کوه درین (بلندترین آبشار ایران)، دلفارد، میجان، چاه آرتزین چمن، چشمه گازفشان کُت باد روستای مسکون، آب گرم‌های گور و اسفندقه، چشمه آب معدنی جبال بارز	جیرفت
پسته	موزه و یادمان ریاست جمهوری آیت الله اکبر هاشمی رفسنجانی، موزه مردم شناسی (حمام قریشی)، مجموعه تاریخی حاج آقا علی (خانه حاج آقا علی بزرگ‌ترین خانه خشتی جهان)، یخ دان عباس آباد حاجی، تپه مغویه، حمام راویز، قیصریه، مجموعه رضوی، امامزاده رضا، کاروانسرای کیوتر خان، آب انبار بهرمان، مزار بی بی حیات خنامان، قلعه آقا	مناطق ییلاقی مانند روستای راویز، ادرج و دره دُر و روستاهای اطراف سرچشمه، غار میرزا، چاه دریا، چشمه‌های آب معدنی یک چشمه، قاسم آباد، آباد آوران، منطقه شکار ممنوع کوه نودراهنک	رفسنجان
سوهان و پسته	امامزاده عبدالله مطهرآباد، امامزاده حمزه، امامزاده بهاءالدین یزدان آباد، قلعه دشت خاک، زیارت شیخ احمد روستای حصن، قلعه جلال آباد	ردپای دایناسورها ده علیرضا، مناطق ییلاقی سرتخت، باغ اسفند، روستاهای اطراف زرنده، چشمه آب سرد سی ریز و آب معدنی باب تنگل	زرنده
مسقطی، پته، ظروف سفالی، گلیم شریکی پیچ و قالیچه	منطقه ویژه اقتصادی سیرجان، قلعه سنگ، امامزاده علی و امامزاده احمد، سلطان پیر غیب، باغ سنگی بلورد، باغ بمبد وحاج الرشید، موزه سیرجان، بادگیرهای چپقی، بازار سیرجان، میر زبیر، شاه فیروز، خانه‌های تاریخی شوکت، حاج الرشید، کاروانسرای پاریز، قلعه کُران	دهنه دروق، منطقه بلورد، دریاچه نمک (کفه نمکی)، گذار خانه سرخ، منطقه کوهستانی چهار گنبد، منطقه شکار ممنوع گود غول، چشمه‌های آب معدنی سه چشمه، بوجان، گلو آوند	سیرجان
گلیم، قالی، مشبک، منبت و فراورده‌های لبنی	روستای صخره‌ای میمند (با قدمت ده هزار ساله)، عمارت موسی خان، قلعه مرج، دژ قدیمی میمند، آرامگاه پیران روستای پیر جل، گنبد ملاحیدر	قله‌های آتشفشانی آج بالا و آج پائین، غار ایوب (بزرگ‌ترین دهانه غار ایران)، روستای جوزم و مناطق خوش آب و هوای دیگر کوهستانی، چشمه‌های آب معدنی و آبگرم ساریچ، مدوار، آباد زکریا، آباد کلین، مسینان گرم، منطقه شکار ممنوع شهر بابک	شهر بابک
انواع مرکبات، خرما، صیفی جات	زیارت علی و بی بی طیبه، زیارت دیوان مراد، قلعه ضرغام، زیارت امامزاده دهگهان، سد بارگاه، سنگ نوشته‌های زمهکان، باغ ناز دشت	دشت‌های بسیار سرسبز بهاری، آب گرم فاریاب، آب گرم پاگدار، آب باریک، روستای ده یاران، رودخانه رضا آباد زرچین، آبشار دهگهان، چشمه سارها و جویبارهای کوه‌های دهگهان و زیارت دیوان مراد، روستای سرسبز دهگهان و پاگدار فاریاب، تنگ موردان، دره کلمرز، جنگل ناز دشت	کهنوج و فاریاب

توانمندی‌های استان

راور	روستاهای خوش آب و هوای طرز، فیض آباد، سروهای کهنسال روستای طرز، چشمه آب گرم دیگ رستم، چشمه روستای خورند	بازار قدیمی راور، یخدان راور، کاروانسراهای متعدد، آب انبار حاج یوسف و خیر آباد، قلعه‌های قهقهه و گوجر، برج قدیمی روستای طرز و فیض آباد، بادگیرهای راور، آسیاب‌های آبی راور و طرز، شاهزاده محمد کوهسار، زیارتگاه ابراهیم ادهم و پیغمبر لوت (مزار شاه)	پسته، فرش، پستی، سبد
کوهبنان	کوه‌های سر سبز و دیدنی مانند کوه کوهبنان (داودان) درارسو، آسانج، حیات وحش کوه داودان، چاه آرتزین و دریاچه زیبای آن در منطقه موسوم به کویر، روستاهای خوش آب و هوا و ییلاقی مانند درخُم، حسین آباد، دارستان، سیلا، گردوکیج، درآب، منطقه فسیلی و تشکیلات زغال سنگ منطقه، چشمه آب گرم خانقاه	بی بی عصمت، بی بی خاتون، امامزاده زید بن علی، امامزاده سلیمان، مقبره خواجه فقیه ابوالمعالی، گنبد آخوند، خانقاه شیخ ابوسعید، آسیاب‌های آبی فیدکوئیه وده علی، تخت امیر، قلعه دختر، خواجه خضر، سنگ نوشته‌های کوه خانقاه، مسجد قدیمی و برج‌های مدرسه کمال الدین، سد خاکی و دریاچه گور(جور)،	قالی، نمد و کلاه، گیاهان دارویی، فراورده‌های لبنی
عنبرآباد	آبشارهای وُروار رود فرق (بلندترین آبشار خاورمیانه ارتفاع ۱۸۷ متر) آبشار و بُندر دوساری و چشمه‌سارهای آن، روستاهای خوش آب و هوای امجز، گاوکان و گرم سالار رضا	قلعه‌های تاریخی سموران، زاخت روستای مردهک، پشت قلعه، کویر، ملک آباد، سلیمانی، امامزاده عبدالله در مردهک، مقبره سالار رضا در روستای گرم، باغات نمونه مرکبات کشت صنعت	انواع مرکبات، خرما، صیفی جات
قلعه گنج	دشت‌های سرسبز در اوایل بهار، درختان کهنسال کهور و گز و کُتار، تپه‌های ماسه‌ای بیابانی به شکل سیف و برخان، شکاف‌های عمیق تونل مانند ناشی از زلزله بم در بخش کوهستانی روستای کشیت	زیارت شاهزاده ابوالقاسم معروف به زیارت بچه، زیارت پیر گرگُن در چاه دادخدا، قنات‌های متعدد و پرباب، تپه‌های باستانی کلات ملک، تپه باستانی گبران تُمگران	انواع مرکبات، خرما، صیفی جات
منوجان	چشمه‌های آب گرم: زیارت بی بی روضه ارم، رب روم (سحر پسین) در دیسور ماه کنگان چشمه‌های آب سرد: روضه ارم، کلوک، ریشی، آسمینون، آبشار سینوگان روستای سرگرو، نخل چهار فصل در روستای بنک، درختان زیتون وحشی و گیاه ریواس و زیره کوه تیتو و کوه شنگ و کوه معدن	قلعه تاریخی منوجان، آسیاب تاریخی کندر تول، زیارت شاه اشرف، زیارت علی و مریم در نودژ، قدمگاه حضرت امیر در روستای بنک، منطقه ویژه اقتصادی آسمینون و سد آسمینون	انواع مرکبات، خرما، صیفی جات

رودبار جنوب	زمستان معتدل و مناسب و دشت های سرسبز و زیبا در فصل بهار، باتلاق جازموریان، سواحل هلیل رود و رود آب سورا (آب شور) و آب گرم مکینو روستای پورکی، چشمه آبگرم چالگان یا آبسگون بهادر آباد، چشمه آب گرم لچ آباد روستای پورکی، آب گرم چهل تن مهن آباد، آب گرم کولوچ نهضت آباد، چشمه های آب سرد رازان و گواه چهاران و گرانک، کوه مرتفع میل فرهاد	تپه های باستانی حاشیه هلیل رود مانند: تپه باستانی روستای قلعه و قلعه میش پدام و کلات و تم خورک و تم نمر (مظفر آباد)، تپه هزار کهور روستای ابو ذریه، زیارت پنج تن روستای مهن آباد، زیارت دوازده امام رضا آباد و میرمقداد زیارت میل فرهاد، مناطق قشلاقی عشایر در رضا آباد و فیروز آباد، قنات های متعدد و پر آب مثل تاج آباد و برجک	انواع مرکبات، خرما، صیفی جات
ریگان	تپه های ماسه ای مرتفع - جنگل های کهور - مناظر زیبای بیابانی	قلعه سنگ آباد - قلعه ده گود - ارگ قدیم و برج و باروهای آن - مقبره شاه خورشید - قلعه بمبویان - قلعه خالقی آباد - قلعه علی آباد پشت ریگ - قلعه رحمت آباد - قلعه مهدی آباد - کمپ کویری ریگان - قنات های پر آب نظیر قنات رستم آباد ریگان	خرما، مرکبات، حنا، وسمه
فهرج	کلوته ها و کلوته های بیابانی - جنگل های دیدنی کهور - بستر رودخانه حاشیه سرسبز رودخانه شور و دیگر مناظر زیبای بیابانی	زیارت شاه مردان - قلعه تاریخی خاکی فهرج - میل نادرشورگز - قلعه برج معاذ - قلعه سنگ فهرج - تل تاریخی عدس و قلاع تاریخی دیگر	خرما، مرکبات، حنا، قالی، قالیچه، گلیم، پته، پولک دوزی، جارو، سبد، کیف از برگ درخت خرما
انار	باتلاق خیس کش - بستر نمکی رودخانه نمک - چشم اندازهای بیابانی نظیر: نیکا - معدن نمک جوششی - پوشش گیاهی شن های روان	امامزاده محمد صالح - بقعه بئر حافی - قلعه تاریخی انار - کاروانسرای شاه عباسی - یخدان انار - خانه ابوالحسن خانی - مدرسه قدیمی سعدی انار - قلعه داودخان - روستا و کاروانسرای بیاض - کاروانسرای شمش - آب انبار و مسجد و مجموعه تاریخی امین شهر (حسین آباد)	پسته، قالی
رابر	گردو درکار - دره عشق آباد - تنگه هونی - چشمه عروس - گلی هوک - منطقه سرسبز چهرن - گلی اسکر - تخت سرتشتک - آبشار آب سُر سید مرتضی - غار مَموشا سیه بنوئیه - غار جواران - مناطق ییلاقی هنزا، سَرمشک، تخت سَرتشتک، آشکان، آبدر قلعه دیلم در سیه بنوئیه - منطقه شکار ممنوع آنجرک رابر	امامزاده سید مرتضی - امامزاده شاه مرتضی قنات ملک - امامزاده عبدالله سَرمشک - قلعه تاریخی رابر - تپه تاریخی کوشک، تپه تاریخی تخت قیصر روستای سید مرتضی	عسل، فراورده های لبنی جاجیم، گلیم، قالی، نمد جواران

درس سیزدهم : توانمندی‌های اقتصادی استان

به نظر شما جایگاه اقتصادی استان ما در بین استان‌های دیگر چگونه است؟
توانمندی‌های اقتصادی استان در قالب سه بخش اصلی کشاورزی، صنعت و معدن، خدمات و بازرگانی قابل بررسی است.

توانمندی‌های کشاورزی

این بخش به دلیل ایفای نقش حیاتی در تأمین مواد غذایی سالم، خود کفایی استان، ایجاد اشتغال و بهره‌مندی صحیح از مواهب الهی مانند آب و خاک در اقتصاد استان نقش بسیار مهمی دارد.
به بهره‌برداری‌هایی که انسان برای تأمین معیشت خود از نهاده‌های طبیعی به عمل می‌آورد، «فعالیت کشاورزی» می‌گویند که شامل فعالیت‌های اقتصادی چون کشت و زرع، دام پروری، صید و شکار، پرورش مرغ و طیور، کرم ابریشم و زنبور عسل است.
استان کرمان به عنوان پهناورترین استان کشور از جمله معدود استان‌هایی است که از شرایط آب و هوایی بسیار متنوعی برخوردار است. و این موهبت الهی ضمن ارتقای ویژه جایگاه کشاورزی استان، زمینه تولید بالغ بر ۷۰ نوع محصول باغی و ۵۰ نوع محصول زراعی را فراهم آورده است.

برای مطالعه

جدول ۵-۵- محصولات غالب استان کرمان همراه با جایگاه آن در کشور

محصول	سطح (هکتار)	تولید (تن)	رتبه کشور
پسته	۳۰۱۸۳۷	۱۴۷۰۰۰	۱
خرما	۲۴۰۰۰	۱۴۰۰۰۰	۱
گردو	۱۶۵۱۲	۲۵۰۰۰	۱
مرکبات	۱۰۵۹۶	۶۵۰۰۰	۳
گل محمدی	۲۵۸۰	۲۵۶۱/۵	۲

جدول ۵-۴- درصد محصولات زراعی و باغی استان کرمان

محصولات	سطح زیر کشت (هکتار)	تولید (تن)
کل محصولات باغی	۴۰۲۴۴۶	۶۷۷۴۸۶
کل محصولات زراعی	۱۸۵۷۴۷	۱۵۵۴۴۴۰
جمع	۵۸۸۱۹۳	۲۲۳۱۹۲۶

شکل ۳۵-۵- باغات خرماي بم

شکل ۳۶-۵- کشت محصولات گلخانه‌ای هیدروپونیک (بدون نیاز به خاک)

جایگاه کشوری و قابلیت‌های موجود استان در حوزه کشاورزی

استان کرمان از جمله استان‌های برتر و برجسته کشور در بخش کشاورزی به‌شمار می‌رود. محصولاتی چون پسته، با بیش از ۳۰۰ هزار هکتار (۷۰٪ باغ‌های پسته کشور) کرمان را به عنوان مهم‌ترین منطقه پسته‌کاری خاورمیانه و جهان مطرح کرده است.

وجود افتخاراتی چون رتبه اول سطح زیر کشت گردو کشور، رتبه اول سطح زیر کشت و تولید محصولات گلخانه‌ای و وجود منطقه جیرفت و کهنوج با امکان تولید محصول در تمام فصول سال، رتبه اول تولید خرما در کشور، رتبه سوم تولید مرکبات، کسب حداکثر عملکرد ۱۳/۹ تن در هکتار پسته، ۱۳/۸ تن گردو، ۲۷/۷ تن خرما، ۴۲ تن مرکبات، ۱۳ تن گندم، ۵۴ تن سیب زمینی در هکتار توسط کشاورزان نمونه از موفقیت‌های دیگر استان، تماماً نشانه لطف خداوند منان و بیانگر سخت‌کوشی و توانمندی مردان و زنان این استان است.

شکل ۳۷-۵- محصول گردوی خوشه‌ای استان

شکل ۳۸-۵- محصول پسته رفسنجان

شکل ۳۹-۵- محصول مرکبات
جنوب استان

نمونه‌ای دیگر از فعالیت‌های کشاورزی در استان کرمان کشت گلخانه‌ای است که این نوع کشت در اغلب نقاط استان به ویژه شهرهای جنوبی استان مورد استفاده قرار می‌گیرد. این نوع کشت به دلیل صرفه‌جویی در مصرف آب و خاک امکان اجرای آن در تمامی فصول سال و کنترل راحت شرایط کشت، در سال‌های اخیر به شدت مورد استقبال و توجه قرار گرفته است. گفتنی است تولید گل محمدی و اسانس آن در لاله زار پردیسر بعد از قمر کاشان رتبه دوم را در ایران دارد.

شکل ۴۰-۵- تولید گل محمدی در بخش لاله زار

فعالیت گروهی ۴-۵

- ۱- مهم‌ترین محصولات کشاورزی در شهرستان خود را نام ببرید.
- ۲- در ارتباط با محصولات کشاورزی منطقه شما کدام صنایع تبدیلی وجود دارد یا می‌توان ایجاد کرد؟

آیا می‌دانید

استان کرمان با بیش از ۴ میلیون رأس دام به عنوان یکی از قطب‌های دامداری کشور است. پرورش بالغ بر ۶ میلیون قطعه مرغ گوشتی در هر دوره، وجود ۶۶۲۸۴ کندوی زنبور عسل، علی‌رغم بیابانی بودن منطقه، احداث ۶۹ مرکز پرورش ماهیان سرد آبی و گرم آبی و یک مرکز پرورش میگو، برگ زرینی بر صنعت تولیدات دامی استان است.

شکل ۴۱-۵- نژاد بز راینی بافت با مرغوب‌ترین کرک بعد از چین

مساحت عرصه‌های طبیعی استان کرمان ۱۶/۲ میلیون هکتار شامل ۱/۳ میلیون هکتار جنگل، ۸/۶ میلیون هکتار مرتع و ۶/۲ میلیون هکتار بیابان است.

وجود دو بیابان مخوف در بخش‌های وسیعی از شمال و شرق منطقه، شرایط اقلیمی استان را شدیداً تحت تأثیر قرار داده، به گونه‌ای که بیش از ۴/۲ میلیون هکتار از اراضی این استان تحت تأثیر شدید فرسایش بادی قرار دارد که سالانه خسارت‌های زیادی را به بار می‌آورد.

مشکلات و تنگناهای بخش کشاورزی استان

الف) بحران آب: بزرگ‌ترین معضل کشاورزی استان، کمی نزولات آسمانی، تبخیر بیش از حد و روش‌های سنتی آبیاری است به نحوی که سالانه بالغ بر ۶/۵ میلیارد متر مکعب از آب سفره‌های زیر زمینی برداشت که قریب ۸۰۰ میلیون متر مکعب بیش از توان سفره‌هاست، از سویی سطح ایستابی آب‌های زیر زمینی هر ساله قریب ۳۰ تا ۱۳۰ سانتی متر افت و آب‌ها نیز تلخ و شور می‌شوند.

ب) تخریب جنگل‌ها و مراتع

ج) کمبود سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی

و غیره

فعالیت گروهی ۵-۵

۱- توان‌های کشاورزی شهرستان محل زندگی خود را بنویسید.

۲- مشکلات و تنگناهای بخش کشاورزی شهرستان خود را ذکر کنید.

توانمندی‌های معدنی

وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ

(آیه ۲۵ سوره حدید)

و آهن را نازل کردیم که در آن نیروی شدید و منافع برای مردم است.

شکل ۴۲-۵- معدن آهن گل گهر سیرجان

شکل ۴۳-۵- معدن مس سرچشمه

استان کرمان به دلیل پتانسیل بالای معدنی خود امکانات بالقوه زیادی برای توسعه صنایع وابسته به محصولات معدنی دارد. بعضی از معادن استان از غنی ترین و بی نظیرترین معادن در سطح کشور و بی نظیرند.

تنوع مواد معدنی در استان

جدول ۶-۵- مهم ترین معادن استان کرمان

ردیف	معدن	مناطق
۱	سنگ آهن	معادن گل گهر سیرجان و جلال آباد زرنند
۲	سنگ مس	سرچشمه رفسنجان، میدوک شهر بابک، چهار گنبد سیرجان، اسفندقه
۳	زغال سنگ	در شهرستان های زرنند، کوه بنان و راور
۴	کرومیت، منگنز و منیزیت	اسفندقه جیرفت و فاریاب کهنوج و سیرجان
۵	سنگ های ساختمانی (تزیینی)	مرمر راین، چینی بافت و گرانیت تنگوبه سیرجان

خداوند برای استان کرمان سفره معدنی پربرکتی را فراهم آورده است که در جهت توسعه استان از آن استفاده می شود. فعالیت های کوهزایی آلی در استان کرمان، باعث تشکیل معادن متنوع و با ارزش شده است. تعداد معادن فعال استان کرمان بیش از ۱۴۵ معدن می باشد و این استان در صادرات مواد معدنی در مقایسه با سایر استان ها در ردیف اول است.

در حال حاضر بیش از ۴۰ نوع ماده معدنی در استان شناسایی، اکتشاف و یا به مرحله بهره برداری رسیده اند که شامل مواد فلزی و غیرفلزی و سنگ های تزیینی اند.

وجود سه ماده معدنی مهم کشور مس، سنگ آهن و زغال سنگ نشان از توان بالای معدنی این استان است. هرچند که بخش معدن تا قبل از انقلاب اسلامی جایگاه واقعی خود را در اقتصاد کشور نیافته بود، اما خوشبختانه با توجهاتی که طی بیست سال گذشته به این بخش شده است امید آن می رود که این روند مراحل تکامل را با شتابی بیشتر طی کند.

توانمندی های صنعتی

به دلیل معادن فراوان در استان کرمان، زمینه های زیادی برای توسعه صنعتی و معدنی وجود دارد که در مراحل توسعه، طی فرایندی متوازن می توان به حل مشکلات استان و پایین آوردن نرخ بیکاری کمک کرد.

استان کرمان دارای ۱۸ شهرک و ۱۵ ناحیه صنعتی است که از این تعداد پنج ناحیه صنعتی، سه مجتمع کارگاهی و خدماتی در شهرهای کرمان، بم و سیرجان و ۱۰ ناحیه صنعتی روستایی است. با توجه به کشت بسیاری از محصولات زراعی و باغی در استان، زمینه های مساعدی در خصوص فرآوری این محصولات و گسترش صنایع تبدیلی کشاورزی در استان وجود دارد از جمله می توان صنایع فرآوری پسته، خرما، رطب، گوجه فرنگی و سایر محصولات جالیزی و گلخانه ای و بسیاری از صنایع تبدیلی اشاره کرد.

شکل ۴۴-۵ کارخانه فولادسازی پردیس

شکل ۴۵-۵ کارگاه بسته‌بندی و فرآوری خرمای بم

شکل ۴۶-۵ خودرو سازی کرمان موتور

برای مطالعه

جدول ۷-۵- واحدهای مهم صنعتی استان کرمان

ردیف	نام واحد	نوع تولید
۱	شیر پاستوریزه پگاه کرمان	محصولات لبنی
۲	روغن نباتی گلناز	روغن نباتی مایع و جامد
۳	مس شهید باهنر	ورق مسی
۴	شرکت ملی مس ایران	فرآورده های مسی
۵	سنگ آهن گل گهر	کنسانتره سنگ آهن
۶	حامد سنگ	سنگ ساختمانی
۷	بوتیا سنگ	پروفیل پلاستیکی
۸	سیمان	سیمان
۹	گروه صنعتی بارز	لاستیک
۱۰	صنایع فولاد کرمان	میلگرد آهنی و فولاد سازی
۱۱	زغال سنگ کرمان	استخراج زغال سنگ
۱۲	صنایع کابل کرمان	سیم و کابل
۱۳	فرآورده های روغنی ایران	روغن نباتی جامد و مایع
۱۴	کرمان موتور	خودروی سبک
۱۵	گروه صنعتی پلور سبز	واگن مسافری
۱۶	خودروسازی راین	خودروی سواری
۱۷	کُک و قطران زرنند	کُک و قطران
۱۸	کاشی الماس کویر	کاشی و سرامیک
۱۹	نیروگاه سیکل ترکیبی کرمان	برق حرارتی

فعالیت گروهی ۵-۶

فکر کنید و پاسخ دهید

- ۱- در شهرستان محل زندگی شما چه معادن و صنایع مهمی وجود دارد؟
- ۲- از تولیدات این معادن و صنایع چه استفاده ای می شود؟

توانمندی‌های خدماتی و بازرگانی

از جمله جلوه‌های روشن تاریخ کرمان مقوله اقتصادی و توانمندی‌های خدماتی و بازرگانی آن است. قرار داشتن کرمان بر سر راه‌های ارتباطی بسیار مهم تاریخی جاده ادویه و ابریشم و فرصت‌های شغلی مناسب موجب شد تا در مقاطع متعددی از تاریخ، نه تنها کرمان به عنوان یکی از قطب‌های اقتصادی درآید؛ بلکه با سایر کشورها مانند هند، مصر و عراق، تبادل اقتصادی داشته باشد. جاذبه‌ها و مناطق مهم اقتصادی و فرصت‌های شغلی که برخی از آنها در سطح کشور بی نظیرند.

آیا می‌دانید

کارخانجات و مراکز عمده تولیدی مانند صنایع مس باهنر، معادن فولاد گل گهر، کارخانه و مجتمع فولاد بردسیر، کارخانجات سیمان کرمان و ممتازان کارخانه لاستیک بارز، خودروسازی کرمان، شرکت زغال سنگ و معادن کرومیت اسفندقه و... هزاران فرصت شغلی ایجاد کرده و سالانه میلیون‌ها دلار ارز نصیب کشور می‌کنند، مناطق ویژه اقتصادی سیرجان و بهم نیز در این مورد موقعیت خاص و ارزشمندی را برای کرمان فراهم ساخته‌اند تنها کافی است که بدانیم منطقه آزاد سیرجان تاکنون میلیاردها دلار سرمایه خارجی جذب و ۲۴۰۰ فرصت شغلی ایجاد کرده است.

علاوه بر این منطقه ویژه اقتصادی ارگ جدید بهم نیز در کنار فعالیت‌های خودروسازی قریب ۲۰۰ صنعت وابسته ایجاد کرده و برای صدها نفر اشتغال ایجاد کرده است.

در کنار این ارقام، وجود چندین شهرک صنعتی در کرمان و شهرستان‌های دیگر چرخه فعالیت‌های اقتصادی استان را به گردش در آورده‌اند.

شکل ۴۷-۵- کارخانه آلومینیوم هزار کرمان

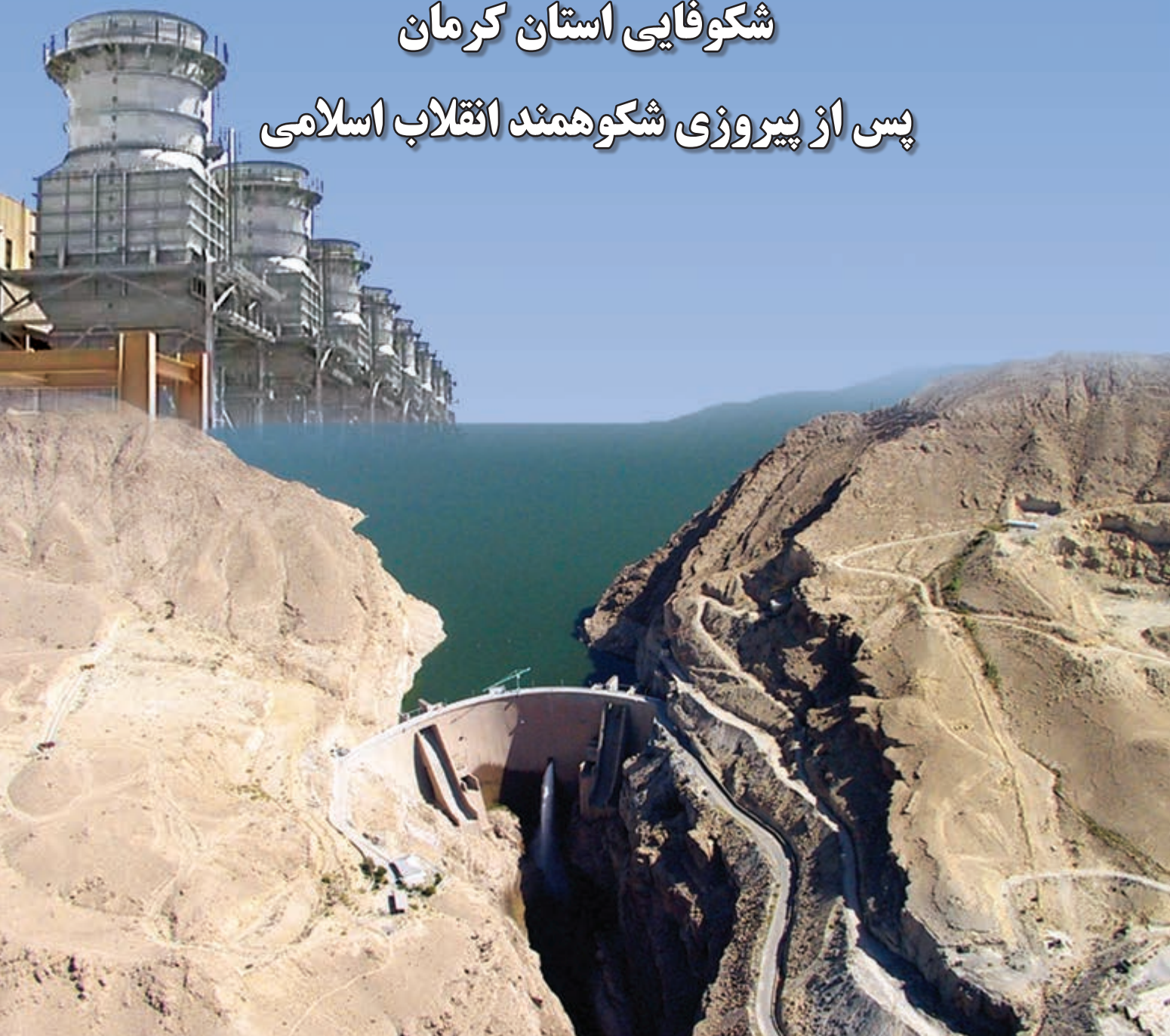

فصل ششم

شکوفایی استان کرمان

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

درس چهاردهم : دستاوردهای انقلاب اسلامی در استان

مقدمه

استان کرمان یکی از مهم‌ترین مراکز کشاورزی، فرهنگی، اقتصادی، علمی کشور عزیزمان ایران است که با داشتن وسعت زیاد و تنوع اقلیمی گوناگون و جاذبه‌های فراوان دیدنی از اهمیت وافری برخوردار است. وجود مردمانی مهمان‌نواز با سابقه‌ای کهن به درازای تاریخ و حماسه‌ساز در طول هشت سال دفاع مقدس که با نثار جان خود بر عزت و عظمت این سرزمین مقدس افزودند، برگ زرین دیگری بر افتخار مردمان این سرزمین است. امروزه با گذشت بیش از چهل سال از عمر پر برکت نظام جمهوری اسلامی و با تمام تهدیدات و توطئه‌هایی که بر علیه این سرزمین مقدس صورت گرفت با همت والای این دلیر مردان توسعه‌ای همه‌جانبه در بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در شهرها و روستاهای استان کرمان صورت گرفته است که در این فصل با گزیده‌ای از آنها آشنا می‌شویم.

در این درس سعی داریم دستاوردهای جمهوری اسلامی ایران در طول بیش از چهل سال انقلاب اسلامی را در سه فصل

(۱) امور تولیدی

(۲) امور زیر بنایی

(۳) امور اجتماعی و فرهنگی برای شما دانش آموزان عزیز بیان کنیم.

۱- امور تولیدی

کشاورزی : استان کرمان یکی از مهم‌ترین قطب‌های کشاورزی ایران محسوب می‌شود که در تأمین بخش زیادی از مواد غذایی

ایران نقش مؤثری دارد (جدول ۱-۶).

بیشتر بدانیم

- در سال های اخیر به دلیل موارد زیر، کاشت محصولات زراعی در استان با کاهش روبه رو بوده است.
- الف) خشکسالی های متوالی چندین سال اخیر
  - ب) محدودیت منابع آبی استان
  - ج) افت سطح آب های زیرزمینی
  - د) مخاطرات طبیعی نظیر سرمازدگی، گرمادگی، سیل و ...
  - ه) ...

زراعت و باغداری : از کل میزان تولید محصولات زراعی کشور، استان کرمان با سهم تولید ۵ درصد رتبه پنجم را در کشور به خود اختصاص داده است. بیشترین سطح زیر کشت محصولات زراعی استان به ترتیب به شهرستان های رودبار جنوب، ارویه و جیرفت اختصاص دارد.

همچنین از لحاظ سطح زیر کشت محصولات باغی استان کرمان رتبه اول را در کشور دارا می باشد و مهم ترین محصولات باغی عبارت اند از : مرکبات، خرما، پسته، بادام و ...

جدول ۱-۶- عمده ترین محصولات کشاورزی استان

عنوان	واحد	استان کرمان	سهم از کشور (درصد)	رتبه در کشور
میزان تولید خرما	تن	۳۷۰۷۹۱	۳۰/۳	۱
سطح زیر کشت مرکبات	هکتار	۴۲۸۸۵/۴	۱۶	۵
میزان تولید مرکبات	تن	۶۶۰۱۱۲	۱۵	۳
سطح زیر کشت گردو	هکتار	۲۰۵۰۰	۱۴	۱
میزان تولید گردو	تن	۱۶۹۸۰	۷	۳
سطح زیر کشت بادام	هکتار	۱۵۲۱۰	۸	۵
میزان تولید بادام	تن	۱۰۶۰۳/۷	۶	۵
سطح زیر کشت گلستان	هکتار	۴۳۱۰	۲۲	۲
میزان تولید گلستان	تن	۶۴۳۰/۳	۱۹	۲
سطح زیر کشت گیاهان دارویی	هکتار	۷۳۵۷	۱۷	۱
میزان تولید گیاهان دارویی	تن	۴۶۷۵۹	۱۸/۵	۱
سطح زیر کشت محصولات گلخانه ای	هکتار	۲۳۷۸/۸	۲۰/۷	۲
میزان تولید محصولات گلخانه ای	تن	۴۴۵۰۸۲/۵	۱۸	۳

شکوفایی استان کرمان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

مرکبات

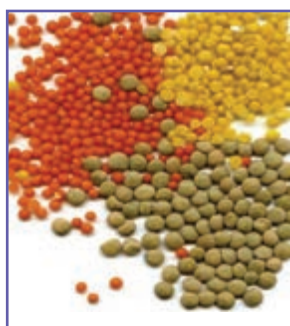
پسته

خرما

گردو

حبوبات

گل محمدی

پنبه

خیار

هندوانه

نارنگی

لیمو شیرین

گندم

زیره

سنجد

انجیر

زنبور عسل

شکل ۱-۶ - مهم ترین تولیدات بخش کشاورزی استان

دامداری و دامپروری : از مهم ترین عوامل توسعه دامپروری و دامداری در استان می توان به تنوع اقلیمی، وسعت مراتع، سطح زیر کشت قابل توجه محصولات کشاورزی و وجود دامپرورانی سخت کوش و قانع اشاره کرد.

فعالیت گروهی ۱-۶

- ۱- مهم ترین مشکلاتی که کشاورزان شهرستان شما برای تولید محصول خود دارند چیست؟
- ۲- شما برای برطرف نمودن این مشکلات چه راهکارهایی را ارائه می دهید؟

برای مطالعه

گیاهان دارویی : استان کرمان از مهم ترین مراکز گیاهان دارویی در کشور و گنجینه ای از این گیاهان در کشور محسوب می شود به طوری که همواره به عنوان یکی از استان های غنی کشور در زمینه گیاهان دارویی به شمار رفته است و رتبه اول تولید و سطح زیر کشت گیاهان دارویی را به خود اختصاص داده است. میزان تولید گیاهان دارویی در استان ۴۶۷۵۹ تن در سطحی معادل ۷۳۵۷ هکتار می باشد که ۸۵ درصد این تولیدات در منطقه جنوب استان به عمل می آید. زیره، رزماری، آنغوزه، اسطوخودوس، گشنیز، رازیانه، روناس، ختمی، آویشن، بادرنجبویه و گاوزبان از مهم ترین گیاهان دارویی این استان است. استان کرمان ۱۸/۵ درصد از سهم تولید گیاهان دارویی کشور را دارا می باشد و تولیدات آن به ۲۵ کشور دنیا صادر می گردد. همچنین این استان ۱۷ درصد سهم از اراضی زیر کشت گیاهان دارویی کشور را به خود اختصاص داده است.

میزان تولید گیاهان دارویی در منطقه جنوب استان ۴۰۰۰۳ تن در سطحی معادل ۶۲۲۶ هکتار می باشد که ۸۶ درصد تولید گیاهان دارویی استان را شامل می گردد.

شکل ۲-۶- گل های زیره کوه های جویبار کرمان

شکوفایی استان کرمان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

شکل ۴-۶- فرودگاه کرمان

شکل ۳-۶- محور ارتباطی کرمان- باغین

۲- امور زیر بنایی

راه و ترابری : تسهیلات حمل و نقل یکی از بزرگ‌ترین سرمایه‌های کشور و از ارکان توسعه اقتصادی آن محسوب می‌شود. هر چقدر سیستم حمل و نقل مناسب‌تر و مطلوب‌تر باشد، امکانات برای توسعه، پیشرفت و تأمین آسایش و رفاه عمومی افزون‌تر است. مهم‌ترین عوامل توسعه راه‌ها در استان می‌توان به موارد زیر اشاره کرد :

الف) افزایش اعتبارات عمرانی

ب) تفکیک اداره کل راه و ترابری جنوب استان و افزایش حجم فعالیت‌های عمرانی

ج) ایجاد ستاد راهبردی جنوب استان

د) افزایش اعتبارات پس از سفر مقام معظم رهبری و همچنین سفر هیأت محترم دولت به استان.

جدول ۲-۶- مقایسه فعالیت راه‌سازی استان در سال‌های ۱۳۵۷ و ۱۳۹۷

ردیف	نوع راه ارتباطی	سال ۱۳۵۷	سال ۱۳۹۷
۱	طول بزرگراه	۰	۱۹۴۱
۲	آزادراه	۰	۵۶
۳	راه اصلی آسفalte	۱۱۸۳	۱۵۳۰
۴	راه فرعی آسفalte	۳۰۴	۲۸۶۸
۵	راه روستایی آسفalte	۱۰۳	۶۵۳۸

فعالیت گروهی ۲-۶

– از بررسی جدول ۲-۶ رشد راه‌های استان کرمان طی ۴۰ سال از پیروزی انقلاب چه نتیجه‌ای می‌گیریم؟

راه آهن: با پیروزی انقلاب اسلامی تنها محور زرند تا کرمان از حمل و نقل ریلی برخوردار بود درحالی که اکنون قسمتی از شبکه مهم و حیاتی ریلی شمال به جنوب (تهران – سیرجان – بندر عباس) و خط آهن جنوب شرق کشور (که قادر است بندر سنگاپور را در جنوب شرق آسیا به فرانسه در اروپا متصل نماید) در استان کرمان واقع شده است که ۹۹۴ کیلومتر طول دارد و ۲۰ ایستگاه در این محدوده ریلی قرار دارد. این خطوط ریلی که از مهم‌ترین دستاوردهای انقلاب اسلامی می‌باشد نقش مهمی در ترانزیت کالا از آسیای مرکزی به آب‌های آزاد دارد.

مخابرات: بی‌شک مخابرات در پیشرفت تکنولوژی، شکوفایی اقتصادی، روابط اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، کاهش آلودگی هوا و ترافیک و تبادل اطلاعات نقش با اهمیت و مؤثری دارد. شاخص‌های ارتباطی در استان بعد از پیروزی انقلاب رشد قابل توجه‌ای داشته که این رشد در ۵ ساله اخیر بسیار چشمگیر بوده است.

انرژی: تعداد مشترکین برق در قبل از انقلاب برابر با ۱۲۲۳۵۸ مشترک بوده است که این میزان در سال ۹۶ به ۱۱۴۸۰۴۸ مشترک افزایش یافت. از مهم‌ترین دستاوردهای انقلاب، با تلاش دولت مردان، برق دار شدن تمامی روستاهای با ۲۰ خانوار در استان می‌باشد. بیشترین میزان مصرف برق در سال‌های اخیر مربوط به بخش کشاورزی بوده که به دلیل برقی کردن چاه‌های آبی بوده است.

برای مطالعه

قبل از انقلاب ظرفیت تولید برق استان کرمان ۶۰ مگاوات بوده که درحال حاضر ۲۰۲۲ مگاوات است و این میزان با قبل از انقلاب قابل مقایسه نیست.

نیروگاه سیکل ترکیبی کرمان بزرگ‌ترین نیروگاه ترکیبی گاز و بخار کشور با تولید ۱۹۱۲ مگاوات برق در سال می‌تواند بیش از ظرفیت مورد نیاز، برق استان کرمان را تأمین کند و اگر معادن فراوانی که در این استان وجود دارد مورد بهره‌برداری قرار گیرند، از لحاظ برق مشکلی ندارند.

شکوفایی استان کرمان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

شکل ۶-۶- سد جیرفت (سالانه ۸۰ مگاوات ساعت انرژی تولید می‌کند.)

شکل ۶-۵- نیروگاه سیکل ترکیبی کرمان

آب : در سال ۹۶ بخش قابل توجهی از مناطق شهری (۹۹/۷ درصد) و مناطق روستایی (تقریباً ۶۴/۲ درصد) دارای شبکه آب آشامیدنی سالم و بهداشتی می‌باشند.

بیشتر بدانیم

در سال ۱۳۹۶ میزان مصرف آب برای هر انشعاب آب شهری در استان ۲۱۸ مترمکعب بوده است که بیشترین میزان مصرف مشترکین برای هر انشعاب، متعلق به شهرستان نرماشیر به میزان ۳۹۶ مترمکعب و کمترین میزان، متعلق به شهرستان رابر به میزان ۱۴۹ مترمکعب می‌باشد. نکته اساسی در ارتباط با هدر رفت آب موضوع حاشیه نشینی و وجود انشعابات غیرمجاز، نشت آب از شبکه توزیع به دلیل فرسودگی لوله‌ها و وسایل اندازه‌گیری با دقت کم می‌باشد.

صنایع و معادن : استان کرمان را بهشت معادن ایران می‌دانند و به دلیل پتانسیل بالای معدنی امکانات بالقوه زیادی برای ایجاد صنایع وابسته به محصولات معدنی دارد که بعضی از این معادن از غنی‌ترین معادن در سطح کل کشور می‌باشد. هم اکنون در این استان بیش از ۱۵۰ معدن شناسایی شده است. شناخت منابع معدنی استان جهت استفاده مفید و مؤثر آنها و ایجاد و توسعه صنایع کوچک و بزرگ وابسته به آن می‌تواند نقش مهمی در برنامه‌ریزی‌های صنعتی و عمرانی و نیز بهبود وضع اقتصادی استان داشته باشد.

برای مطالعه

این استان از لحاظ زمین‌شناسی و ذخائر معدنی دارای موقعیت ویژه‌ای است. بهره‌برداری از معادن فلزی مانند آهن، مس، سرب و روی دارای سابقه چند هزارساله در استان می‌باشد. عمده‌ترین معادن استان شامل معادن مس سرچشمه به ذخیره یک میلیارد تن، مس میدوک شهربابک به ذخیره ۸۰ میلیون تن، مس چهار گنبد به ذخیره ۴۵ میلیون تن و همچنین هشت معدن زغال سنگ با ذخیره‌ای معادل ۲۰۰ میلیون تن، ۱۰ معدن سرب و روی و معادن سنگ آهن گل گهر سیرجان به ذخیره‌ای بیش از یک میلیارد تن و جلال آباد زرنند با ذخیره‌ای معادل ۱۵۰ میلیون تن کرومیت بافت و اسفندقه و فاریاب جیرفت با ذخائری معادل یک میلیون تن همچنین ذخائر غیرفلزی سولفات دوسود راین، باریت رفسنجان، دولومیت سیرجان و سیلیس شهربابک و رفسنجان می‌باشد. علاوه بر آن معادن سنگ تزئینی استان کرمان به لحاظ میزان ذخیره انبوه و تنوع و کیفیت دارای جایگاه ویژه‌ای است. در سال‌های اخیر پروانه‌های بهره‌برداری معادن در استان رشد چشمگیری داشته به نحوی که سال ۸۸ نسبت به سال ۸۶ از رشد ۴۶/۵ درصدی برخوردار بوده است. استان کرمان از نظر ارزش تولیدات معدنی ۴۵ درصد از کل تولیدات معدنی کشور را به خود اختصاص داده که از این نظر رتبه اول را در کشور به خود اختصاص داده است. همچنین از نظر شاغلین در معدن و سرمایه‌گذاری در معادن مقام اول کشور را دارا است.

شکل ۸-۶- کارخانه مس خاتون آباد شهربابک

شکل ۷-۶- کارخانه زغال سویی زرنند

فعالیت گروهی ۳-۶

- ۱- در محل زندگی شما کدام یک از طرح‌های زیرنمایی گفته شده اجرا شده است؟
- ۲- به کمک دبیر خود از یکی از طرح‌های اجرا شده یا در حال اجرا در محل سکونت خود بازدیدی به عمل آورید. از مجریان طرح، هدف از اجرای آن را جویا شوید.

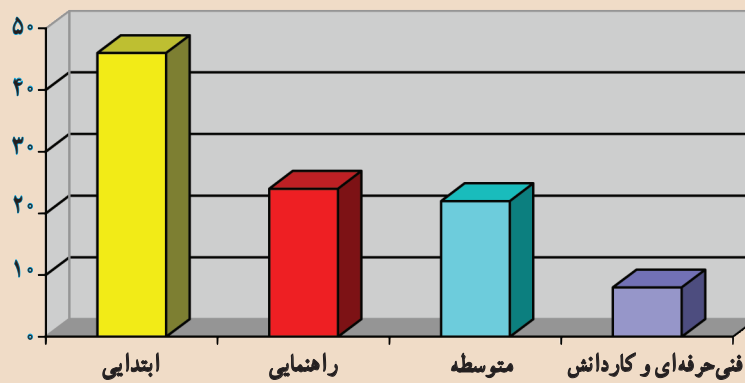
۳- امور فرهنگی و اجتماعی

آموزش و پرورش: آموزش و پرورش به عنوان بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، رسالتی خطیر در تربیت نسل جوان دارد. با نگاهی عمیق به اهداف آموزش و پرورش: تقویت و تحکیم مبانی اعتقادی و معنوی، رشد فضایل اخلاقی، ارتقای بینش اجتماعی و سیاسی، ایجاد روحیه شجاعت و عدالت، ترویج فرهنگ خدمت به مردم، پایبندی به نظم و انضباط اجتماعی، قانون‌گرایی و... که تمامی فعالیت وزارت آموزش و پرورش در طول شکوفایی انقلاب اسلامی در جهت تحقق این اهداف بوده است.

برای مطالعه

در سال تحصیلی ۱۳۹۷ تعداد ۶۳۵۹۲۲ نفر دانش‌آموز در ۵۸۳۵ آموزشگاه دولتی و غیرانتفاعی مشغول به تحصیل بودند. نمودار ۱-۶ درصد دانش‌آموزان را در مقاطع مختلف نشان می‌دهد. آیا می‌دانید در دوره متوسطه دوم تعداد ۹۷۴ آموزشگاه در استان وجود دارد که دارای ۵۰۲۴ باب کلاس درس می‌باشد و تعداد ۹۰۳۶۵ دانش‌آموز تحصیل می‌کنند. آمار مربوط به میزان تراکم دانش‌آموز در کلاس نشان می‌دهد که این نسبت در استان برابر با ۱۸ نفر بوده است. که بیشترین تراکم دانش‌آموز در شهرستان زرنده با ۲۰/۱ نفر و کمترین آن در کوهبنان با ۱۲/۲ نفر بوده است.

آموزش عالی : در استان کرمان جهت گیری اهداف دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی به سوی ایجاد بستری مناسب برای آموزش، تحقیق و فناوری طی ۴۰ ساله پس از پیروزی انقلاب اسلامی بوده است. در سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶ در مجموع ۱۲۲۸۷۹ نفر دانشجو در مراکز آموزش عالی استان مشغول به تحصیل بودند که با توجه به تعداد دانشجو در سال های اولیه انقلاب ۱۱۳۲ نفر - نشان از رشد قابل توجه آن دارد. از شاخص ترین دانشگاه های استان می توان به شهید باهنر کرمان، علوم پزشکی کرمان و ... اشاره کرد.

شکل ۹-۶ - دانشگاه شهید باهنر کرمان

شکل ۱۰-۶ - دانشگاه ولی عصر رفسنجان

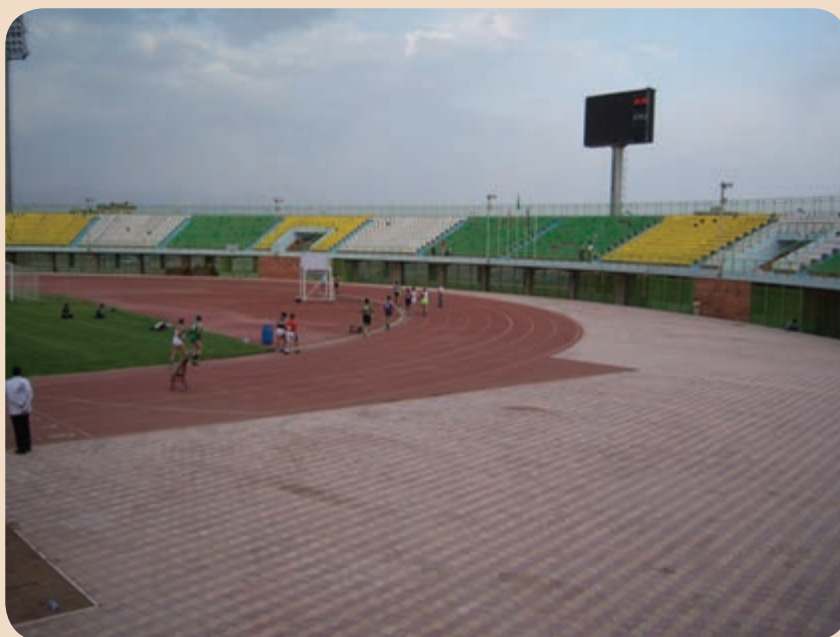
شکوفایی استان کرمان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

جدول ۳-۶ - مشخصات مهم ترین مراکز آموزش عالی استان

ردیف	نام دانشگاه	تعداد دانشکده / مرکز	تعداد رشته	تعداد دانشجو	دوره های تحصیلی
۱	شهید باهنر کرمان	۱۴	۱۰۲	۱۶۲۷۵	کاردانی - کارشناسی - کارشناسی ارشد - دکترا
۲	دانشگاه ولی عصر رفسنجان	۵	۲۵	۶۳۰۰	کاردانی - کارشناسی - کارشناسی ارشد - دکترا
۳	علوم پزشکی کرمان	۱۰	۸۲	۴۱۰۰	کاردانی - کارشناسی - کارشناسی ارشد - دکترا - دکترای تخصصی - دکترای فوق تخصصی
۴	علوم پزشکی رفسنجان	۳	۱۰	۱۳۴۹	کاردانی - کارشناسی - کارشناسی ارشد - دکترا
۵	دانشگاه پیام نور کرمان	۳۰ مرکز	۶۸	۴۰۳۴۹	کاردانی - کارشناسی - کارشناسی ارشد
۶	دانشگاه شهید چمران	۵ انستیتو	۱۹	۱۹۳۸۶	کاردانی - کارشناسی
۷	دانشگاه پیامبر اعظم (واحد خواجه نصیر کرمان)	دو مرکز	۱۲	۱۰۳۵	کاردانی - کارشناسی
۸	دانشگاه آزاد اسلامی کرمان	۷	۹۵	۱۴۹۴۰	کاردانی - کارشناسی - کارشناسی ارشد

بهداشت و درمان : در سال ۵۹ در سطح استان ۱۸ بیمارستان و تعداد ۳۰ آزمایشگاه و ۴۱ داروخانه وجود داشت در حالی که با توجه به آمار سال ۱۳۹۶ در حال حاضر ۳۸ باب بیمارستان، ۸۷۴ باب خانه بهداشت، ۲۲۹ باب مرکز بهداشتی و درمانی شهر و روستایی، ۱۸۲ آزمایشگاه و ۳۱۴ داروخانه در سطح استان فعال می باشد. مقایسه آمار سال ۱۳۵۹ با سال ۱۳۹۶ نشان از رشد چشمگیر خدمات بهداشتی و درمانی طی ۴۰ ساله انقلاب اسلامی در استان کرمان داشته است که بارزترین آنها را می توان به گسترش میزان پایگاه های اورژانس به ویژه اشاره کرد.

تربیت بدنی : در سال ۵۹ در استان ۱۶ زمین چمن فوتبال، ۲۷ استادیوم، ۱۷ سالن ورزشی و ۱۵ استخر وجود داشت که این میزان در سال ۹۶ به ۲۷۴ سالن ورزشی، ۱۲۹ زمین چمن فوتبال و ۳۵۴ زمین ورزشی روباز رسیده است.

شکل ۱۱-۶- استادیوم ورزشی شهید باهنر کرمان

درس پانزدهم : چشم انداز آینده استان

در درس قبل با دستاوردهای انقلاب شکوهمند اسلامی در استان کرمان آشنا شدیم. با توجه به پتانسیل بسیار بالای این استان، موقعیت خاص، وجود پدیده‌های طبیعی و نیروی انسانی ماهر و کارآمد، جای آن دارد که این استان از آینده‌ای بسیار مطلوب و شکوفا در اکثر زمینه‌های توسعه برخوردار باشد. استان کرمان به جهت داشتن استعدادهای خدادادی و توان بالا در عرصه‌های طبیعی و نیروی انسانی فعال و متخصص سزاوار این است که از جایگاهی والا برخوردار باشد. ما در این درس سعی داریم که چالش‌های فراروی توسعه استان را بیان کنیم و امید است با برطرف شدن این محدودیت‌ها و تنگناها در یک افق ۲۰ ساله شاهد توسعه و شکوفایی استان مان باشیم.

برخی از مهم‌ترین مشکلات و محدودیت‌ها بر سر راه توسعه استان :

- الف) کمبود ریزش‌های جوی و نبود بارش کافی در استان
- ب) وجود مخاطرات طبیعی فراوان در استان (زلزله - خشک سالی - سرمازدگی - هجوم ماسه‌های روان)
- ج) کاهش سطح آب‌های زیرزمینی در اکثر دشت‌ها به ویژه نواحی شمالی استان
- د) عدم توجه به صنایع بالا دستی مربوط به معادن موجود در استان و غیره.

بیشتر بدانیم

در سال ۱۳۸۵ حدود ۱/۵ میلیارد دلار کالای صادراتی در استان کرمان تولید شده که تنها ۷۰۰ میلیون دلار، یعنی کمتر از نصف آن از طریق گمرکات این استان صادر شده است. در زمینه تولیدات صنعتی و پتروشیمی استان کرمان در رده پنجم کشور است در حالی که در صادرات این بخش رتبه ۲۷ کشور را داراست. در بخش معدن جزو سه استان اول کشور هستیم. اما صادرات معدنی استان کرمان یک صدم تولیدات آن و در رتبه ۲۶ کشور قرار دارد. در زمینه فرش نیز کرمان دچار افت قابل ملاحظه‌ای شده است و در تولید، در رتبه‌های برتر کشور ولی در صادرات در رتبه ۲۶ کشور قرار دارد که جای بررسی و کنکاش زیادی دارد. تنها در بخش کشاورزی است که هم در تولید و هم در صادرات رتبه اول کشور به استان کرمان اختصاص دارد. شایان ذکر است که در ۳ سال اخیر با پیگیری‌های مستمر و جدیت مسئولین مختلف این وضعیت رو به بهبود است.

شکل ۱۲-۶- شیوه‌های نوین آبیاری (بارانی)

شکل ۱۳-۶- احیای پوشش گیاهی جهت تثبیت شن‌های روان

شکل ۱۴-۶- هجوم ماسه‌های روان و ایجاد مشکل برای خطوط راه آهن

مهمترین اهداف و راهبردهای پیشنهادی برای توسعه استان

الف) استفاده بهینه از آب‌های سطحی با اجرای طرح‌های آبخیزداری

ب) کنترل بهره‌برداری از چاه‌های عمیق و نیمه‌عمیق کشاورزی و کاهش بیلان منفی آب

ج) تقویت شبکه‌های زیربنایی (حمل و نقل ریلی- هوایی- زمینی- انرژی- مخابرات و...)

د) بالا بردن میزان ورود گردشگران داخلی و خارجی به استان با توجه به ظرفیت‌های بالای استان

ه) توسعه متوازن و رشد صنعت در استان با توجه به توان‌های محیطی

اهداف و راهبردهای توسعه در بخش کشاورزی و منابع طبیعی

آب- استفاده از شیوه‌های نوین آبیاری جهت کاهش مصرف آب

بازاریابی محصولات کشاورزی در داخل و خارج از کشور

استفاده از شیوه‌های کشاورزی جدید همراه با اصلاح گونه‌های گیاهی

بارور کردن ابرها جهت ایجاد باران مصنوعی با توجه به خشکسالی چندین ساله استان

تثبیت شن‌های روان برای جلوگیری از گسترش بیابان‌ها در شهرستان‌های ریگان و بم

شکوفایی استان کرمان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

۱- اهداف و راهبردهای توسعه در بخش آب

– راه حل کوتاه مدت : که همان جلوگیری از حفر چاه و بستن چاه‌های غیرمجاز و کنترل و جلوگیری از اضافه برداشت چاه‌های مجاز می‌باشد.

– راهکار میان مدت : ساخت سد می‌باشد که از جمله اقدامات در این خصوص ساخت چند سد مهم مانند نساءبم، سد بافت، و سد شهیدان امیر تیموری (صفا رود رابر) و ... است.

– از راهکارهای بلندمدت می‌توان به انتقال آب حوضه به حوضه برای شهرهای شمالی اشاره کرد.

شکل ۱۵-۶- سد سیرجان

شکل ۱۶-۶- سد سنگریزه‌ای نساءبم

- اهداف و راهبردهای توسعه در بخش صنعت و معدن
- ایجاد صنایع تبدیلی و بسته‌بندی بیشتر در بخش کشاورزی
  - تجهیز و توسعه شهرک‌های صنعتی و مطالعه شهرک‌های صنعتی جدید در استان
  - احداث و راه‌اندازی صنایع مادر با توجه به توان بالای معدنی استان
  - پیشگیری از آلودگی‌های زیست‌محیطی و کاهش آن از طریق اجرای طرح‌های زیست‌محیطی
  - گسترش فعالیت‌های اکتشافی به منظور دستیابی به پتانسیل‌های جدید
  - ایجاد کارخانه‌های فرآوری جهت جلوگیری از ارسال مواد خام به سایر استان‌ها
  - آموزش و بالا بردن توان نیروی انسانی و ایمنی محیط کار جهت جلوگیری از بروز خطرات احتمالی

شکل ۱۷-۶- کارخانه سیمان کرمان

شکل ۱۸-۶- کارخانه سیم و کابل کرمان

- ۲- اهداف و راهبردهای توسعه در بخش میراث فرهنگی و گردشگری
- احیا و مرمت بناهای تاریخی و دیدنی
  - شناساندن مناطق دیدنی و جاذبه‌های استان به تورسم داخلی و خارجی

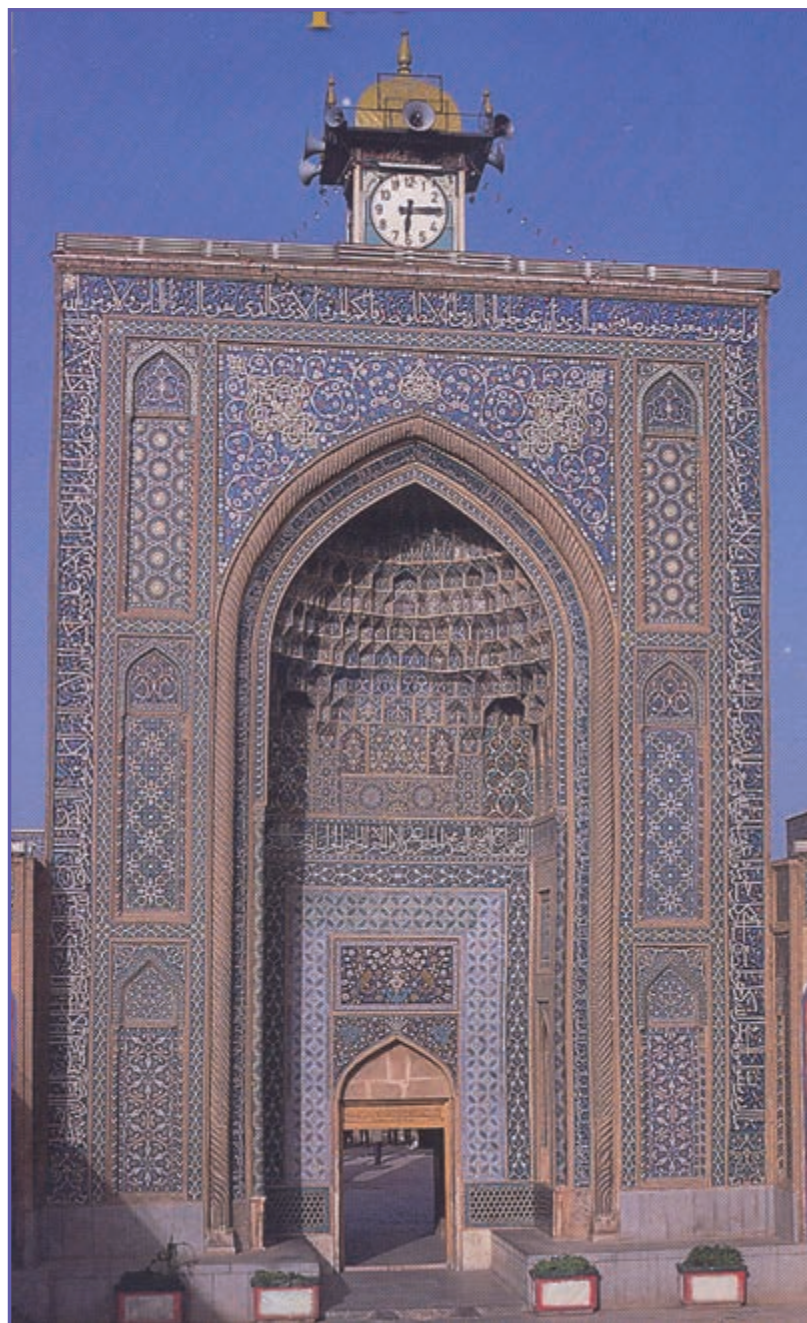

شکل ۱۹-۶- باغ شاهزاده ماهان

- احداث و راه‌اندازی هتل‌ها و مراکز فروش تولیدات محلی و صنعتی در مناطق توریستی استان
- ایجاد زیرساخت‌های لازم جهت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی
- ایجاد پروازهای داخلی و خارجی بیشتر در سطح استان جهت سهولت رفت و آمد

- ایجاد دفاتر خدماتی گردشگری و راه اندازی تورهای استان گردی
- اجرای هرچه سریعتر طرح فاضلاب شهر کرمان که بالا آمدن آب سبب تخریب اماکن دیدنی شده است.

شکل ۲۰-۶- مسجد جامع کرمان

شکوفایی استان کرمان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

شکل ۲۱-۶- منطقه ویژه اقتصادی ارگ جدید بم (کارخانه خودروسازی)

۳- اهداف و راهبردهای توسعه در بخش بازرگانی

و حمل و نقل

- تسریع در احداث بزرگراه‌ها و جاده‌های دو بانده استان
- تسریع در احداث خطوط ریلی و ارتباط با سایر استان‌ها
- توسعه و ارتقای فرودگاه‌های استان، طراحی و مطالعه فرودگاه‌های جدید در سایر شهرستان‌ها
- ایجاد مناطق ویژه اقتصادی در مناطقی از استان

شکل ۲۲-۶- سازمان آموزش و پرورش استان کرمان

۴- اهداف و راهبردهای توسعه در زمینه آموزش

عالی و آموزش و پرورش

- توسعه و مقاوم‌سازی فضاهای آموزشی به‌ویژه در روستاهای استان
- به‌کارگیری و ساماندهی نیروی انسانی متخصص در آموزش و پرورش
- توزیع عادلانه منابع، فرصت‌ها و امکانات با نگاه عدالت آموزشی مخصوصاً در مناطق محروم استان
- توسعه و تجهیز فضاهای آموزش عالی و مراکز تحقیقاتی
- توسعه تحصیلات تکمیلی با توجه به توان‌های استان
- توسعه مراکز فنی و حرفه‌ای در سطح استان

فعالیت گروهی ۴-۶

- از طرح‌های انجام شده در محل سکونت خود در زمینه بهداشت و درمان توسط دولت جمهوری اسلامی نمونه‌هایی را ذکر کنید.

برای مطالعه

- ۵- اهداف و راهبردهای توسعه در زمینه بهداشت و درمان
  - ایجاد مراکز درمانی و بهداشتی مناسب به ویژه در مناطق محروم استان
  - توجه به وضعیت سلامت خانواده‌ها به ویژه با طرح پزشک خانواده
  - تقویت بیمارستان‌های نواحی جنوبی به پزشک متخصص و ایجاد مراکز تشخیص طبی
  - برنامه‌ریزی جهت ایجاد سهمیه پذیرش دانشجوی بومی برای دانشگاه علوم پزشکی استان
  - کاهش استفاده از سموم دفع آفات نباتی که در استان ۵ برابر میانگین جهانی می‌باشد.
  - سرمایه‌گذاری و ورود بخش خصوصی و پزشکان در طرح‌های درمانی استان
- ۶- اهداف و راهبردهای توسعه در بخش اجتماعی و فرهنگی
  - گسترش مراکز فرهنگی در استان (سینما، کتابخانه و...)
  - ایجاد فرصت‌های اشتغال‌زایی برای کاهش نرخ بیکاری
  - ساماندهی افغانه که ۱۰ درصد جمعیت استان را تشکیل داده‌اند و ۹۰ هزار شغل را از جمعیت ۱۴/۹ درصدی بیکار استان در اختیار دارند.
- ۷- اهداف و راهبردهای توسعه در زمینه تربیت بدنی
  - تکمیل پروژه‌های ورزشی
  - سرمایه‌گذاری در رشته‌های ورزشی متناسب با هر منطقه
  - احداث سالن‌های ورزشی چند منظوره
  - توجه به ورزش بانوان و تقویت رشته‌های مخصوص بانوان
  - راه‌اندازی و فعال کردن هیئت‌های رشته‌های مختلف ورزشی در سراسر استان
- ۸- اهداف و راهبردهای توسعه در بخش عمران شهری و روستایی
  - تسریع در عملیات گازرسانی به تمامی مناطق استان به ویژه نواحی سردسیر
  - اصلاح و ترمیم شبکه آب آشامیدنی
  - ساماندهی و مرمت بافت‌های فرسوده و محلات قدیمی شهرها
  - اجرا و ساماندهی طرح‌های هادی روستایی
  - ایجاد تسهیلات لازم جهت بهبود وضعیت (مسکن - اشتغال) روستاییان و جلوگیری از مهاجرت آنها
  - برنامه‌ریزی جهت بالا بردن کیفیت راه‌های روستایی و شهری
  - جلوگیری از ساخت و ساز غیراصولی و بالا بردن کیفیت ابنیه روستاها و شهرها
  - توسعه مراکز ICT روستایی، خانه بهداشت در سطح روستاهای استان

بیشتر بدانیم

موادمخدر به عنوان چهارمین تهدید مهم جهان بزرگترین مشکل کرمان است و سال‌هاست مردم این سرزمین بار سنگین فرهنگی و اجتماعی این پدیده شوم را به دوش می‌کشند. مواد مخدر چهارمین تهدید بزرگ جهان بعد از فقر، آلودگی محیط زیست و بمب هسته‌ای می‌باشد. یکی از آسیب‌هایی که کرمان را به شدت مورد تهدید قرار داده، بحث قاچاق مواد مخدر از افغانستان و استان‌های شرقی به سایر مناطق کشور و اروپا از مسیر کرمان است و استان کرمان تنها به این دلیل مدت‌هاست که بار سنگین فرهنگی و اجتماعی قاچاق موادمخدر را به دوش می‌کشد و متحمل خسارات زیاد مالی و تقدیم هزاران شهید برای مقابله با این بلای خانمان سوز شده است.

تقدیر و تشکر

در پایان مراتب تقدیر خود را از همکاری نهادها، سازمان‌ها و ارگان‌های زیر که مؤلفان را یاری کرده‌اند، اعلام می‌داریم و از دبیران فرهیخته و سرگروه‌های جغرافیا در سراسر استان که نظرات و پیشنهادهای ارزشمند و سازنده خود را با ما در میان گذاشتند، سپاسگزاری می‌نماییم.

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمان

معاونت مدیریت و برنامه‌ریزی استانداری استان کرمان

اداره کل حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس استان کرمان

سازمان جهاد کشاورزی شمال و جنوب استان کرمان

سازمان صنایع و معادن استان کرمان

سازمان هواشناسی کرمان

سازمان آب منطقه‌ای استان کرمان

اداره کل راه و ترابری شمال و جنوب استان

مرکز کرمان شناسی

بخشداری شهداد

سازمان فضایی ایران

از ریاست محترم و معاون محترم آموزش متوسطه اداره کل آموزش و پرورش استان کرمان به‌خاطر حمایت‌های مجدانه، رئیس گروه تکنولوژی و گروه‌های آموزشی اداره کل آموزش و پرورش استان کرمان به‌واسطه برنامه‌ریزی و هماهنگی لازم و از شرکت خدمات رایانه‌ای رایان‌گستر ساینما برای انجام طراحی و امور گرافیکی این اثر سپاسگزاریم و موفقیت همه این عزیزان را در خدمت به گسترش علم و توسعه فرهنگ اسلامی در کشور از خداوند متعال خواستاریم.

از کلیه صاحب نظران و دبیران محترم و دانش‌آموزان و اولیای آنان خواهشمندیم نظرات اصلاحی خود را درباره مطالب این کتاب به نشانی گروه‌های آموزشی متوسطه اداره کل آموزش و پرورش استان کرمان - صندوق پستی ۳۵۳ و یا پست الکترونیکی زیر ارسال نمایند.

jelali2005@yahoo.com

<https://geo.kermansch.ir>

آدرس اینترنتی گروه جغرافیای استان کرمان :

گروه مؤلفان و گروه آموزشی جغرافیای اداره کل آموزش و پرورش استان کرمان

